Poštarina plaćena u gotovu

NOVA REVIJA
VJERI I NAUCI

NOUVELLE REVUE
de vie religieuse et intellectuelle

Izdavaju profesori franjevačke bogoslovije u Makarskoj - Uređuje: Dr. FRA BOŽO VUCIĆ

God. XVIII. Makarska 1939 Br. 5 - 6

NOVA REVIJA izlazi 6 puta na godinu. Cijena Din 60. — Za đak. Din 30. — Za inozemstvo Din 75. — UPRAVA: Franjevački samostan Makarska.

NOVA REVIJA parait six fois par an. Les questions de vie religieuse et intellectuelle dont elle s'occupe, y sont traitées en croate ou en slovène, les résumés et les titres de tous les articles ainsi que la chronique religieuse en Yougoslavie sont aussi en français ou en latin. Prix d'abonnement: Yougoslavie, 60 Etranger, 75. Rédaction et administration- Makarska, Couvent des Franciscains Dalmatie, Yougoslavie.

SADRŽAJ:

Str.

Dr. fr. Krsto Kržanić: *Zora novog Pontifikata* (La première encyclique de Sa Sainteté le pape Pie XII). . . . . : 347—368

Dr. fr. Oton Knezović: *Rat u Božjem planu o spasenju svijeta* (La guerre dans le plan de Dieu) 369—379

Dr. Božo Vucić: *Stare kršćanske istine pred dvijehiljadegodišnjim zabludama* (La doctrine catholique devant les attaques millénaires). . . . 380—390

Dr. O. Ante Crnica: *Pjesme o. Petra Kneževića u zbirci kanonika Čulića* (Les cantiques du P. Pierre Knežević O. F. M. dans la collection du chanoine Matthieu Čulić) . . . . . 391—398

Dr. fra Bone M. Radonić: *Vidljiva glava pravoslavne crkve* (Svršetak) . . . . . 399—415

Dr. fra Svetozar Petric: *Jedan veliki Francuz: Georges Goyau (1869—1939)* (Un grand Français: Georges Goyau (1869—1939) . . . . . 416—422

Dr. fr. P. Čapkun: *Neispravno mišljenje o bosansko-hercegovačkim franjevačkim župama* (Une fausse opinion sur les paroisses des franciscains en Bosnie et Hercégovine) . . . . . 423—438

Dr. O. Zdravko Gospić: *Pravna priroda pravilnika za crkvene takse* (La nature juridique du Réglement des taxes pour les affaires acclésiastiques) 439—448

Kulturni pogledi: Kršćanstvo i nacionalizam — »Pravoslavna crkva i zapadni hrišćani« — Ka-

NOVA REVIJA

God. XVIII Makarska 1939 Broj 5-6

Dr. fr. Krsto Kržanić, Sinj:

Zora novog Pontifikata

RÉSUMÉ. — *La première encyclique de Sa Sainteté le pape Pie XII.* — Dans Sa première encyclique qu' Il vient de publier pour la fête du Christ-Roi Sa Sainteté Pie XII confie Son Pontificat au Christ-Roi. — La source de toutes les erreurs et de toutes les calamités contemporaines est en ce que les hommes et les peuples ne voulaient pas reconnaître le Christ-Roi ni Sa loi divine. En conséquence ils ont rejeté la loi morale universelle et la loi naturelle, ce qui devait inévitablement amener la ruine. — La conséquence du paganisme contemporain est la laïcisation, l'oubli des lois de charité, de solidarisme et d'égalité de tous les peuples. L'Etat s'approprie peu à peu les droits divins et devient tyranique. — L'Etat est obligé de protéger les droits de la famille et de la conscience. — La crise de la loi morale dans la vie internationale est une grande cause du désastre. — Le rôle de l'Eglise dans la régénération du monde: elle seule peut donner un code morale immuable, une base solide à toute la vie. Le moyen aujourd'hui approprié pour la régénération sont les Congrès Eucharistiques et l'Action Catholique. — En ce moment de guerre Pie XII réclame la sympathie universelle à l'E'gard de la Pologne martyrisée. Il a fait tout pour prévenir la guerre; mais en vain. — Il invoque la prière de tous que le bon Dieu donne la paix au monde. — L'encyclique a eu un accueil le plus chalereux dans le monde tout entier.

Papa je progovorio.

Prvi put, svečano, službeno, preko svoje Prve Enciklike.

Kad *»Vječni Rim«* govori, čitava zemlja sluša ili s osjećajem udivljenja, poštovanja i ljubavi, ili otvorenim bijesom nemoćne srdžbe, ili pritajenim jalom bijedne mržnje. Prema riječi Rima, Papina Rima, niko ne prolazi indiferentno. Papa je Kristov Zamjenik na zemlji, on je Nasljednik Petrov na Katedri Istine, pa se svako, prijatelj ili neprijatelj Kristove Crkve, mnogo zanima da zna, *što Papa govori*

Ako je ikada bilo vrijeme kao naručeno, da se čuje riječ Papinu, to je u ovo mračno doba tamnih sila, koje vode bjesomučni rat protiv Krista i Njegove Crkve, i u ovo doba krvi i suza, kad su najkulturniji narodi svijeta u plamenu ratnih strahota. Svak je očekivao *Prvu Encikliku Pija XII.* s podijeljenim nadama i raznim mišljenjima o mogućnosti sadržaja toga prvog papinskog dokumenta.

Pio XII. je progovorio kao Učitelj istine Kristove, kao Otac svih naroda, kao duhovni Pastir Kristova stada. Krist je Otkupitelj čitavoga svijeta i Papa je progovorio čitavom svijetu kao Učitelj, Otac i Pastir.

Pijeva je Poslanica veličanstveni dokumenat svete mudrosti, temeljite teološke i filozofske znanosti, sjajnog poznavanja ljudske psihologije i dubokih tajna svjetske povijesti. Poslanica je remek djelo očinske dobrote Vrhovnog Svećenika i sjajan primjer uzvišenog stila, koji je u svoje blistavo ruho primio NAUK ISTINE I LJUBAVI.

Sadržaj je Enciklike »SUMMI PONTIFICATUS« ovaj:

Pod zastavom Krista Kralja

Kad je Pio XII. rekao svoju prvu sv. Misu, tad je, uprav pred četrdeset godina, Papa Leon XIII. objelodanio Encikliku »Annum sacrum«, u kojoj je navijestio jubilejsku Svetu Godinu i posvetu čovječanstva Presv. Srcu Isusovu. Četrdeset godina kasnije tadašnji mladi svećenik PACELLI prilazi Kristu Kralju kao Vrhovni Svećenik Njegove Crkve i stavlja svoj Pontifikat pod kraljevsku zaštitu Kristovu i Njemu posvećuje svoje htijenje, misli, nade, nauku, akciju i patnje — — — sve svoje djelovanje kao Pape za proširenje Njegova kraljevstva na zemlji.

Pio XI. posvetio je ljudski rod Kristu Kralju. U tom je činu veliko, sveto značenje. Treba pod zaštitom Krista Kralja očistiti, pridignuti, osnažiti i obraniti duše, oplemeniti i ozdraviti ljudsko društvo i promicati njegovo pravo vremenito i vječno dobro. Bila je živa potreba posvetiti

današnji rod Kristu Kralju, jer su ljudi u gomilama jurnuli za zemaljskim idealima i u sve brojnijim se grupama otkidali od Krista. Svijet našeg doba u velikom broju ne priznaje i ne vrši zakon Kristov; odbija Njegov nauk ljubavi i odricanja i ne cijeni božansko djelo ljubavi s Križa. Krist i Križ komuniziranom svijetu izgledaju — ludilo i škandal. Tom *novom poganskom svijetu Pio XI. je doviknuo: Evo, svijete, Tvoga Kralja, Krista!*

Leonovo posvećenje čovječanstva Srcu Isusovu i Pijevo proglašenje blagdana Krista Kralja donijeli su neizrecivih duhovnih dobara bezbrojnim dušama. A u koje su doba povijesti ljudi bili potrebniji duhovnih dobara nego danas? Kad su duše bile duševno praznije i uza sav vanjski, tehnički napredak siromašnije nego danas? Stoga su Leon i Pio naviještali današnjem siromašnom čovjeku »neiskazana bogatstva Kristova« (Efež. 3, 8).

Pio XII objelodanio je svoju *Prvu Encikliku* 20—X—1939., uprav nekoliko dana prije svetkovine Krista Kralja. On moli svoje vjernike da taj dan padnu na koljena u činu poklona i zadovoljštine pred prijestoljem vječnog Kralja i da obnove zavjet vjernosti Njemu i zakonu Njegove ljubavi i istine. Mlaki nek ožive, umorni i pospani nek se dadu na djela obnove duha i osnaženja srca. Svijetlo Kristovo neka bude luč na putu života i onih, koji su Krista izgubili ili Ga nijesu poznavali, eda se u srcima zabludjelih probudi nostalgija za vječnim dobrima. Pio XII. dovikuje svim ljudima, da *Patnik s Križa osjeća žeđ svih duša i čezne da bude svim ljudima, koje je otkupio — »Put, istina i život«* (Iv. 14, 6).

Pošto se Sv. Otac očinski zahvalio na plebiscitu ljubavi, s kojim ga je Crkva pozdravila, kad je prvi put stupio s drhćućom nogom na Petrov Prijestol i pošto je istakao, da je onaj plebiscit ljubavi klera i vjernika sjajan znak neslomivog *katoličkog jedinstva u sinovskoj odanosti Papinstvu* — zahvalivši se i inovjercima na iskazanoj pažnji kao i poglavarima i vladama država — *otvoreno, iskreno i svečano izjavljuje da će biti u čitavom svom pontifikalnom apostolatu* — SVJEDOK ZA ISTINU. On će sa svom apostolskom odlučnošću, bez obzira na ikoga — *testimonium*

perhibere veritati. Upozoravat će i pobijat će zablude. Istina oslobađa! *Pio XII neće stati pod ničijim i nikakvim svjetskim utjecajima, niti će uzmaknuti pred protivnostima, neshvaćanju ili krivim i zlobnim tumačenjima svojih riječi i koraka. On će govoriti istinu iz osjećaja očinske ljubavi i radi boli nad nevoljama svojih sinova. Navještati će istinu,* poput bož. Učitelja — *u ljubavi: »Veritatem facientes in caritate.«* (Ef. 4, 15)

Zablude novog doba

Početak je moralnog siromaštva i nutarnje praznine našeg doba, uči Sv. Otac, u bezbožnim naporima mnogih, da detroniziraju Krista i otrgnu duše od zakona evanđeoske istine i ljubavi, koja je životni sok Njegova Kraljevstva. Svijet će se spasiti, ako prizna kraljevska prava Kristova i ako se pojedinci i narodi povrate na vršenje Njegovih načela u Evanđelju.

Pio XII. u nekoliko snažnih rečenica relijefno izlaže strahote svjetskog rata, nesreću neizrecivih patnja bezbrojnih lica i obitelji. Papino očinsko srce drhće, jer predviđa sve ono, što će se roditi iz sjemena sile i mržnje, kojima mač otvara krvave brazde. Usred ovih apokaliptičkih strahota On pozivlje sve ljude dobre volje, da podignu svoj pogled k *Jedinome, koji je Spasitelj svijeta,* jer ON JEDINI može stišati stravičnu oluju i samo Njegov nauk istine i ljubavi može oplemeniti duše bratskom ljubavlju, a sada se guše u valovlju egoizma. Čas današnjeg duševnog siromaštva, u isti je mah čas obraćenja mnogih. Dosad su slijepo hodali po putevima modernih zabluda i nijesu ni slutili, kako se nalaze na skliskom moralnom terenu. U vihoru ratnog bijesa mnogi će shvatiti odgojne opomene i pastoralnu misiju Crkve. *Nesreće su sadašnjice sjajna apologija kršćanstva.* Protukršćanski su pokreti rodili gorkim plodom, koji je teška osuda tih zabluda. U ovom je groznom ratu — prolazak Gospodnji (»Transitus Domini«. Eksod. 12, 11). Prolazi Gospodin kroz more ljudske krvi: vide Ga mnoge duše i čeznu za Njegovim Evanđeljem istine, ljubavi i mira. U ovo krvavo doba Papa poznaje samo molitvu i ljubav za sve duše, pa i za neprijatelje Kristove moleći Boga da ih od Saulâ obrati u Pavle.

Današnje zablude, iz kojih je nastala pustoš i propast, nastavak su starih. Mnoge se zle nauke uči i širi. Sv. Otac zasad spominje samo ove:

I. Prvo je zlo — *odbijanje jedne norme universalnog morala* za pojedinačni, društveni i međunarodni život.

II. Drugo je zlo — *nepriznavanje i prezir naravnog zakona,* koji ima svoj temelj u svemogućem Bogu, Stvoritelju i Ocu svih ljudi, najvišem Zakonodavcu i sveznajućem Sucu ljudskih djela.

Kad se niječe Boga, niječe se i svaki moralni red, guši i otančava glas prirodnog zakona, koji svakoga uči, što je dobro i dopušteno, a što je zlo i zabranjeno, pa čini da svak osjeća odgovornost za svoja djela pred Vrhovnim Sucem.

Evropa se otrgnula od nauka Kristova, pa njezini sinovi niječu i same temelje moralnosti. Nekoć je Kristov nauk davao duhovnu koheziju Evropi. Ona se bila popela do najvišeg stepena kulture, jer se odgojila i oplemenila u sjeni Križa. Oni koji su se otrgli od Katoličke Crkve, dotle su doprli, da su zanijekali temeljni dogmat kršćanstva— *Božanstvo Kristovo.* Oni su otvorili *tešku duhovnu krizu Evrope.*

Znakovi novog poganstva

Kad je Krist izdahnuo na Križu, veli Evanđelje »Tenebrae factae sunt super universam terram« (Mat. XXVII. 45). To je strašni simbol fenomena, koji se uvijek događa, kad se Krista tjera iz privatnog i javnog života. Ko goni Krista, goni Boga. Ko goni Boga, ne mjeri svoje čine prema moralnim načelima. Moderno je doba na ovaj način postupalo s Kristom, pa se proširila pogubna *lajicizacija* na sve sektore života, na pojedince, obitelji, društva i države. Kod mnogih dotad kršćanskih naroda pojaviše se jasni, sudbonosni pojavi pokvarenog i pokvarljivog poganstva.

Ko tjera Krista, pada u tmine. Mnogi su protjerali Krista iz neznanja. Oni su se udaljivali od premudrog zakona Božijega i od oplemenjujuće ljubavi Kristove, a dali su se u službu ljudskoj mudrosti, koja je plitka i promjenljiva. Govorili su o napretku, dok su nazadovali. Pjevali su pje-

sme svojem uzdignuću, dok su se degradirali. »Evanuerunt in cogitationibus suis.« (Rom. I, 21). *Evropa je u krizi, jer su Evropljani oslabili u vjeri;* jer su u njihovim dušama potamnila moralna načela, koja su jedini temelj socijalnog mira, reda i poretka u privatnom, javnom, nutarnjem, vanjskom, društvenom i međunarodnom životu. I prije ovoga rata Evropu su pustošili ratovi, bune i međusobne borbe, ali su ta zla bila posljedica ljudskih slabosti i izlijeva strasti, a *današnji je rat posljedica nevjere i nemorala, odjek duboke, teške krize novog doba*

Zaboravljen je zakon ljubavi

Eeligiozno-moralni agnosticizam pada u bezbrojne zablude. Sv. Otac upozoruje na dvije, koje onemogućuju miran život među narodima.

I. *Ljudi su zaboravili zakon o ljudskoj solidarnosti i međusobnoj ljubavi.* Svi ljudi imaju isto podrijetlo, istu razumnu narav i jednako ih je sve Krist otkupio. Kad je Bog sve stvorio, tad je kao krunu stvorenja stvorio čovjeka »na sliku svoju« (Gen. I, 26-27). Uresio ga je svrhunaravnim darovima. Odredio ga za vječnu, neizrecivu sreću. Od prvog ljudskog para rodili su se svi ljudi, koji su se razdijelili po grupama na sve strane svijeta. Bog je uvijek sve ljude smatrao za svoje sinove. I kad su se udaljili od Njega i onda ih je smatrao za svoje, jer ih je preodredio za novo prijateljstvo po Otkupitelju. *Apostol naroda najrječitiji je odvjetnik bratstva svih naroda u jednoj velikoj obitelji,* kad uči, da je Bog izveo čitav ljudski rod iz jednoga para. (Djela Apos. 17, 26).

Budući da su svi ljudi od Boga, jednako imadu tijelo i besmrtnu dušu. Isti im je cilj i isto poslanje u svijetu. Djeca su zemlje, čije plodove jednako uživaju. Jednako moraju težiti k Bogu. Da postignu taj cilj, imaju ista sakramentalna sredstva. Stoga im je Bog dao jedan isti nauk: *»Ljubite se međusobno, kako sam vas ja ljubio.« Dakle je vrhunaravna istina, da svi ljudi imaju isto podrijetlo.* Jednako moraju ljubiti Boga Stvoritelja i Krista Otkupitelja. Nijesu ljudi među sobom odijeljeni kao zrna pijeska na morskoj obali, već su među sobom u skladnoj organskoj vezi. Viši stepen

kulturnog razvoja pojedinih naroda ne kida ovo temeljno jedinstvo roda ljudskoga. Kulturniji narodi moraju saopćivati plodove svoga napretka svim drugim narodima. To je moguće jedino, ako kršćanska ljubav ujedinjuje sve pojedince i sve narode, jer su svi jednako sinovi Oca nebeskoga i djeca Kristova Otkupljenja.

Crkva vjerno čuva nauk Kristove ljubavi, ali *ne niječe i ne pobija posebne odlike pojedinih naroda,* koje oni čuvaju kao svoj dragocjeni nacionalni patrimonij. Ona promiče svrhunaravno jedinstvo ljudi u universalnoj kršćanskoj ljubavi, ali ne traži vanjsko uniformiranje svih ljudi i naroda. Sve što promiče pojedinačne snage, koje se kriju u dubinama pojedinih nacionalnih organizama, a nijesu protivne jedinstvenom podrijetlu ljudskog roda i zajedničkom svrhunaravnom cilju svih ljudi, to sve Crkva priznaje, štiti i pomaže. *U misijama je ta njezina taktika zvijezda katoličkog plodonosnog apostolata.* Crkva preko svojih misionara *respektira sve najraznovrsnije civilizacije,* samo da uspješnije propovijeda Evanđelje Kristovo. Što kod poganskih naroda nije u vezi sa vjerskim zabludama, to sve Crkva priznaje i štiti. Svi oni koji dolaze u Kat. Crkvu, znadu da imaju ista prava u *zajedničkoj kući Kristovoj,* jer u njoj *vlada — Božja ljubav.* Stoga se Crkva napire da odgoji *urođenički kler* i umnoži broj *urođeničkih biskupa.* Pio XII. je posvetio na blagdan Krista Kralja dvanaest novih Biskupa, sinova raznih naroda i rasa, jer u Crkvi nema razlike između Rimljanina i Grka, obrezanog i neobrezanog, roba i slobodna: »sve je i u svima je Krist.« (Kol. 3).

Svijest o sveopćem bratstvu, kako uči kršćanstvo, *ne niječe ljubav prema vlastitoj domovini, njezinim tradicijama i interesima. Ljubav najprije gleda na — najbliže.* Isus je na osobit način ljubio svoju domovinu i plakao nad Jeruzolimom. Nego, ljubav prema vlastitoj domovini ne smije zastrijeti pogled na universalnost kršć. ljubavi, koja želi svako dobro i drugim narodima. Ova uzvišena *universalna kršćanska ljubav najviše je pomogla kulturnom napretku čovječanstva.* Heroji kršć. ljubavi promicali su materijalni napredak i higijenske ustanove, ali su posebno nastojali da oplemene i uzdignu život pojedinaca do visina svetosti.

Spomenici i hramovi dokaz su genijalnosti kršćanske ljubavi. Kršć. ljubav učinila je žive hramove Božije, mladice na lozi, koja je KRIST. Oni su ostavili bogatstvo znanja i umjetnosti. Kršćanska je ljubav ujedinila po svrhunaravnim vezama ljudski rod.

II. *Religiozni agnosticizam zanijekao je ovisnost ljudskog auktoriteta od Vrhovnog Bića i od trascendentnog Božjeg zakona.* Agnostička koncepcija pridaje ljudskom auktoritetu neograničenu moć akcije. Zanijekavši Boga i imperij Njegova zakona civilni je auktoritet prisvojio *punu autonomiju* od Gospodina; proglasio je sebe svemogućim, a državu ili kolektiv — *posljednjim ciljem* života i kao *najviši kriterij moralnog i pravnog reda.* Ugušio je glas naravnog razuma i kršćanske svijesti.

Ova novopoganska nauka — na sreću — ne uspijeva potpuno, jer su u duši kršć. naroda, iako nesvijesno, a ono duboko pohranjene kršć. tradicije. *Slaba je i nedovoljna svaka norma socijalnog života, koja se oslanja samo na ljudski auktoritet, nadahnjuje ljudskim motivima i oslanja na sankciju vanjskog auktoriteta.* Ljudsko pravo gubi svaku djelotvornu silu, kad se niječe ovisnost zemaljskog od nebeskog prava i kad *ljudski auktoritet traži autonomiju od Boga na bazi jedne utilitarističke moralke.* Utilitaristička vlast može koji put prividno i imati materijalnog uspjeha, ali dolazi, prije ili kasnije, neumoljivi čas, kad se ruši sve, što je sazidano na slabosti ljudske vrijednosti. Bog je dao vlast vladarima i odredio je granice njihove vlasti.

Stvoritelj je htio — državni suverenitet. To dokazuje *Leon XIII.* u Enciklici *»Immortale Dei«.* Bog je regulator socijalnog života i prema nepromjenljivim moralnim načelima promiče fizičko, umno i moralno usavršivanje ljudi i pomaže ih, da postignu svoj svrhunaravni cilj. Zadaća je države da kontrolira, pomaže i uređuje svu pojedinačnu aktivnost u nacionalnom životu; da je uskladi s općim dobrom, koje ne smije biti na udaru arbitrarnih sudova, niti smije prvotno primiti svoju normu od materijalnog napretka društva, već radije od skladnog razvoja i naravnog savršenstva čovjeka, kojemu je od Stvoritelja namijenjeno društvo kao sredstvo životnog napretka. Stoga se *državu*

ne smije priznati kao cilj, jer to samo škodi pravom i trajnom napretku naroda. *Država ne smije prigrabiti apsolutnu vlast kao neki mandatar naroda ili koje socijalne klase. Državu se ne smije proglasiti kao apsolutnog gospodara građana.* Ona samo škodi građanima, kad monopolizira sve privatne inicijative. Obitelj bi sigurno trpjela štetu, kad bi država nad njom vršila apsolutnu vlast, tim više, što su i pojedinci i obitelji postali prije države. I pojedinci i obitelji moraju izvršiti svoje uloge, koje im je Stvoritelj namijenio i država ih ne smije u tom radu smetati. *Totalitarna država* ne promiče skladan razvoj fizičkih, umnih i moralnih sila, već *uniformira duše građana onim odlikama, koje su potrebite za časovite političke uspjehe.* U tako uniformiranoj državi nema onih kreposti, koje društvu daju miris plemenitosti, čovještva i finoće, a to deprimira ponos građana.

Prava obitelji i savjesti

Velika je pogibelj ukidati vlastita prava obitelji. Papa brani ta prava, jer je to njegova sveta apostolska dužnost. Obitelj najgorče okušava mnogostruke zablude naših dana. Herojska se hrabrost hoće, da danas obitelji mogu izdržati teškoće života. Dušobrižnici poznaju suze majka, boli otaca i bezbrojne gorkosti, o kojima statistike ne govore. Patnje se gomilaju. Ko ima srca i oka, ne može zanijekati državi šire i vanrednije pravo da pomogne građanima, ali moralni red zahtijeva, da se i u ovakim prigodama dobro ispita, da li su dopuštene stalne mjere i da li su stvarno prema normama općeg dobra.

Što država traži veće materijalne žrtve od svojih građana, tim više mora priznati prava njihovih savjesti. Država može tražiti materijalna dobra *i samu krv* od svojih državljanina, ali nikada — *dušu.* Roditelji su dužni priskrbiti materijalna dobra svojoj djeci, ali i *duhovni vjerski odgoj.* Država im ne smije grabiti to pravo. Državni odgoj, dok poučava djecu u čistom patriotizmu, treba da upravlja oči mladosti prema svrhunaravnoj domovini. Inače se počinja nepravda prema mladosti i prema pravu kršć. obitelji. Interesi naroda i države traže, da se to bezakonje onemogući.

Odgoj bez vjere ne jača državu, već je izlaže pogiblima. Takav je odgoj *zločin laesae maiestatis* prema Kralju kraljeva (I Tim., 6, 15). Država koja priznaje roditeljsko pravo na duhovni odgoj djece, učvršćuje svoj unutrašnji mir i sretnu budućnost domovine. Duše djece, koju Bog dariva roditeljima, posvećene su znakom Krsta, pa su sveta baština, nad kojom bdije ljubav Božija. Krist je pozvao k sebi malene, a zaprijetio je grozne kazne onima, koji ih sablažnjuju. A koji je škandal strašniji od onog odgoja mladosti, koji udaljuje od Krista i vodi u apostaziju? Odgoj, koji ne priznaje sveta prava kršćanskih roditelja i priječi mladosti put do Krista ili koji traži apostaziju od vjere, od Krista kao tobožnju vjernost vlastitom narodu, taj odgoj sam sebe osuđuje nas mrt. »Recedentes a Te in terra scribentur.« (Jer. XVII, 13).

Moralni zakoni u međunarodnom životu

Totalitarna država uznemiruje odnose među narodima, jer kida niti jedinstva supernacionalnog društva, ruši temelje prava naroda, otvara put uništavanju tuđih prava i onemogućuje međunarodni sklad. Premda se rod ljudski, po volji Božijoj, dijeli na države, rase i narode, oni su u nutarnjoj politici jedni od drugih neovisni, ali su ipak među sobom *povezani moralnim i pravnim* vezama u veliku ljudsku zajednicu, koja je uređena za dobro svih naroda, a upravljana od posebnih zakona, koji joj zaštićuju jedinstvo i promiču napredak. Apsolutna autonomija države u oštroj je suprotnosti *sa ovim imanentnim zakonom u ljudskoj prirodi,* jer taka apsolutna autonomija pripušta samovolji pojedinaca stalnost međunarodnih odnosa, pa tako onemogućuje zajednički rad i plodnu suradnju naroda oko općeg dobra. Narodi moraju priznavati i opsluživati načela naravnog internacionalnog prava, koja normiraju razvoj i funkciju njihovih odnosa. Ta moralna načela zahtijevaju *poštivanje prava svih naroda na nezavisnost, život i mogućnost kulturnog razvoja, vjernost ugovorima, koji su sklopljeni i sankcionirani prema normama međunarodnog prava. Duh,* koji ima prožimati odnose među narodima, jest — *međusobno povjerenje i uvjerenje o recipročnoj vjernosti zadatoj riječi.*

Sv. Otac upotrebljava riječi Sv. Pisma (Crk. IX, 18) da je bolja mudrost od pribjegavanja oružju, prijetnjama i sili. Ne smije se otrgnuti prava narodâ od sidra božanskog prava, niti se smije ta prava temeljiti na autonomnoj volji države, jer bi to značilo detronizirati ta prava, strgnuti im najljepše naslove, pripustiti ih pogubnoj dinamici privatnih interesa i kolektivnog egoizma. U jednu riječ, to bi značilo nametati svoja prava, a prezirati prava drugih.

Nešto je naravna, da u promijenjenim prilikama mogu neke točke mirovnih ugovora postati neodržive. Tad treba *pristupiti lojalnoj diskusiji* oko promjene tog ugovora. Ali, nije dopušteno proglasivati ugovore kao prividne i prisvajati snagu, da ih se jednostrano poništi. Takav postupak ruši međusobno povjerenje narodâ. Takav postupak ruši naravni red i kopa nezajazivi jaz odvajanja među narodima. Današnji svjetski požar posljedica je i tih zabluda. U svijetu je izvana izgledao red, a bila je čitava bujica nereda. Porušenje moralnog reda zahvatilo je u svojem rušenju sva područja ljudske djelatnosti.

Sv. Otac se pita, kakva će biti budućnost? Da li bolja ili gora? Da li će se novi mirovni ugovori osnivati na pravdi i ljubavi prema svima ili će biti opetovanje starih zabluda?

Ludo je očekivati od ratnog uspjeha promjenu prilika na bolje u svijetu. Dan pobjede čas je triumfa za pobjednika, ali je i čas napasti, u kojem anđeo pravde vodi borbu sa demonom sile. Srce pobjednika lako otvrdne. Pobjednik smatra umjerenost za slabost. Vrenje pučkih strasti, na spomen ratnih patnja i žrtava, zamračuje pogled odgovornim državnicima i oni ne slušaju opominjući glas čovještva i pravičnosti, već se drže one stare poganske: *Vae victis.* Pio XII. tvrdi, da *odluke stvorene u ovakom raspoloženju kriju pod plaštem pravde — nove nepravde.*

Preporod svijeta neće donijeti mač, jer on nameće, a ne stvara — mir. Obnova mora nastupiti iznutra, od duha. Novi red svijeta, narodni i međunarodni život ne smiju se temeljiti na prividnim normama kolektivnog ili individualnog egoizma. Norme socijalnog života moraju se temeljiti na neoborivoj pećini naravnog prava i božanske Objave.

Jedino na tim izvorima ljudski zakonodavalac može crpsti duh ekvilibrija i moralne odgovornosti, da ne zlorabi svoju vlast. Tad će njegove odluke imati unutarnju snagu i vjersku sankciju. *Vanjski su uzroci današnje krize u nejednakosti podjele i uživanja materijalnih dobara, ali su nutarnji uzroci u krizi vjerovanja i moralnog djelovanja. Preporod svijeta mora početi od vjerskog odgoja, dakle od Krista, od pravde i ljubavi.*

Uloga Kristove Crkve u preporodu svijeta

Bitna je i majčinska *dužnost Kristove Crkve, da se brine oko duhovne obnove svijeta.* Misija Crkve: da propovijeda Evanđelje istine, pravde i ljubavi i da u duše i srca vjernika ucijepljuje ova uzvišena Kristova načela, to je najplemenitiji i najplodniji rad za mir. Ni u ovo krvavo i surovo doba ova misija Crkve ne straši njezine apostole. U svakom su vijeku vjernici KATOLIČKE CRKVE doprinosili raznovrsne žrtve za širenje Kristova Kraljevstva mira, pravde i ljubavi među ljudima i narodima. Te žrtve dužan je i danas doprinositi svaki vjernik, jer ga je milost oslobodila od sotonskog ropstva i po krštenju učinila građaninom Kraljevstva Kristova. U današnje doba pripadati kraljevstvu Kristovu, raditi za njegovo proširenje i učiniti pristupačnim njegova duhovna dobra pravde, istine i ljubavi i onom dijelu čovječanstva, koje još ne slijedi Krista, znači proživljavati strašne protivnosti. Žrtve i protivnosti ne dispensiraju nijednog vjernika od otvorene i hrabre obrane vjere, pa i uz cijenu najtežih žrtava. Ko živi od duha Kristova, njega ne mogu da obore nikakve protivnosti. On se bori srčano i s ljubavlju za svetu Kristovu stvar.

U teškim časovima borbe na život i na smrt, Sv. Otac preporuča kao dva najveća apostolska djelovanja za širenje Kristova Kraljevstva — EUHARISTIJSKE KONGRESE i APOSTOLAT KAT. AKCIJE.

Apostolat Kat. Akcije posebno je nuždan u krilu obitelji. U pogiblima se odgaja duh novog roda. Dok bude u obiteljima gorio plamen vjere i *dok roditelji budu odgajali djecu u duhu vjere, mladost će biti Kristova i borit će se protiv onih, koji hoće da istjeraju Krista iz ljudskog društva.* U današnje doba, kad se razaraju i ruše crkve i kad se bacaju križevi iz škola i ureda, *obitelji su providonosna skrovišta kršć. života.* Hvala Bogu da bezbrojne obitelji vrše svoju kršć. misiju. Veliki broj mladića i djevojaka, i ondje gdje se progoni Krista i Crkvu, stoje čvrsto uz Crkvu.

Koliko bi bilo dobra i blagodati čovječanstvu, kad bi se pustila sloboda Crkvi, učiteljici pravde i ljubavi, da radi oko širenja tih načela Kristovih! Ne bi bilo socijalnih i internacionalnih kriza i nevolja, kad bi se ostvario mir prožet Kristovim načelima. Tad bi bila laka borba protiv individualnog i kolektivnog egoizma. Sv. Otac moli Gospodina da prosvijetli pameti upravljača naroda, pa da vide u pravom svijetlu Njegovu Crkvu i da joj puste slobodu apostolske akcije oko odgoja novog roda u duhu pravde i mira. Država ne smije mećati zapreke bož. misiji Crkve oko odgoja masa uopće, a mladosti napose, jer ona propovijeda vječne evanđeoske istine, zaštićuje pravdu i raspaljuje ljudska srca s ljubavlju Kristovom. *Crkva ima svetu dužnost, da sve obnavlja u Kristu. Ova njezina misija nije bila nikada tako nužna kao danas, kad ljudska sredstva, dekreti i političke naredbe ne mogu izliječiti zla, od kojih trpi čovječanstvo.* Pogledi su upereni Petrovoj Pećini, Katedri istine i ljubavi, jer je svijet uvjeren, da *jedino Katolička Crkva može povratiti svijetu vjersko jedinstvo i moralni kodeks.* Vjera i moral bili su u prvašnja vremena izvor mirnih odnosa među narodima. Uvjerenje je mnogih državnika i bezbrojnih plemenitih duša, da *jedino katolicizam posjeduje čvrste vjerske i životne istine i moralne norme, neslomivu solidarnost Hijerarhije, koja u jedinstvu sa Sv. Stolicom prosvjetljuje umove istinama Evanđelja, vodi i posvećuje duše, a čvrsto drži svoja načela uz cijenu i mučeništva, kad treba reći bilo kome: Non licet!*

Kristov je nauk temelj vjere: on širi poglede i srca, on je jedini lijek današnjih zala. I ovaj *Kristov spasonosni nauk ipak je predmet neprestanih sumnjičenja,* da Krist t. j. Njegova Crkva želi prisvojiti vlast svjetskog auktoriteta. Sv. Otac protestira protiv ovih beztemeljnih sumnja. *Crkva širi svoje majčinske ruke prema svijetu, ne da nad njim zagospodari, već da mu pruži svoju bož. pomoć.* Isus

je prošao svijetom »dobro čineći«. Isto tako čini i Njegova Crkva. Ona uči posluh i poštivanje svjetovnje vlasti: »Reddite quae sunt Caesaris, Caesari...« (Mt. XXII, 21), a za se veli u osobi svoga bož. Zaručnika: »Non eripit mortalia, qui regna dat coelestia.« (Himna na blagdan Bogojavljenja). Katolička Crkva ne guši ljudske energije, već ih oblikuje do snage karaktera, koji ne paktiraju sa savješću. Ona uživa u promicanju svakog napretka. *Cilj je svake akcije Katoličke Crkve — slava Božija i mir ljudi dobre volje.* Krist je svojim vjernicima obećao svoj mir, i povijest, učiteljica života, uči da mira nema — bezbožnicima. Krist je temeljni kamen »lapis angularis«: *samo na Kristu mogu naći i čovjek i društvo stalnost, mir i spas.* Kristovu Crkvu paklena vrata neće svladati (Mat. 16, 18). Vanjski napadaji i nutarnje borbe pojačavaju joj snagu i umnažaju broj vjenaca pobjede. Svaka institucija, koja se ne temelji na Kristovu nauku, na nestalnom je pijesku i bijedno će se srušiti. (Mat. 7, 26, 17).

»Čas tmina« i propast Poljske

Pio XII. veli da objelodanjuje svoju PRVU ENCIKLIKU, kad u svijetu vlada »hora tenebrarum«. (Luk. 22, 53). Nasilja i nesloge izlijevaju na patničko čovječanstvo čašu neizrecivih gorčina. Papa trpi sa svima, koji trpe. Možda su zaraćeni narodi tek na početku nevolja »initia dolorum«. (Mat. 24, 8). U hiljadama obitelji vlada plač, bijeda, pustoš i smrt. Krv bezbrojnih nevinih žrtava i neboraca vapije do neba. Papa trpi osobito radi nesreće *»ljubljenog naroda, POLJSKE, koja radi svoje vjernosti Crkvi, radi svojih zasluga u obrani kršć. civilizacije, zapisanih neizbrisivim karakterima u analima povijesti, ima pravo na ljudsku i bratsku simpatiju svijeta, i očekuje, puna pouzdanja u moćnu zaštitu MARIJE, Pomoćnice kršćana, čas uskrsnuća, koji odgovara načelima pravde i pravog mira«.* Ove očinske riječi Sv. Oca dostojne su očinske ljubavi prema odličnom i zaslužnom katoličkom narodu. Enciklika »Summi Pontificatus« uči će u najnoviju povijest mučeničke Poljske kao dokumenat poljskog prava na slobodu. Poljska povijest će ga upisati na svoje stranice — zlatnim slovima.

Diplomatska akcija Pija XII. za mir

Prije nego su započela ratna neprijateljstva Pio XII. je sve moguće poduzeo da bi ga *zapriječio.* Nije uspio, veli sam on u Enciklici. Kad je oružje udarilo na oružje, tad je poduzeo nove napore da *ograniči* ratni sukob, iako se pribojao, da se njegove namjere krivo protumači. Velevlasti su primale Papine opomene — s poštovanjem, ali nijesu poslušale. Poslije svih svojih napora Papa se okreće zakrvavljenom čovječanstvu i veli: »Si cognovisses... quae ad pacem tibi! Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis«. (Luk. XIX, 42). Svijet je danas protivan miru Kristovu u Njegovu Kraljevstvu. Crkva i vjernici su u gorkim kušnjama. Ko ima jaku vjeru i čvrsto srce, zna da je Krist Kralj najbliži u časovima kušnje. S boli u duši Crkva — radi patnja svoje djece — ide u susret strašnoj oluji. Ona zna da savjeti, koje daje, bit će neprocjenjivo blago za ljude dobre volje u času obnove svijeta, pošto se čovječanstvo uvjeri da ide po putevima zabluda kušajući gorki plod mržnje i sile.

Kršćanska je ljubav, veli Sv. Otac, *temelj Kraljevstva Kristova i živa stvarnost.* Otvara se polje najraznovrsnijim djelima kršć. ljubavi. *Kršćani moraju,* poput božanskog Samaritanca, *pomagati sve žrtve rata.* Crkva u zanosu majke stoji kao blažena vizija nad virom zabluda i strasti, i čeka čas, kad će Krist Kralj utišati oluju i rastjerati iz zaraćenog svijeta duhovne nesloge. Pio XII. veli za se da će sve učiniti, da »golubica mira« čim prije otpočine na zakrvaljenoj zemlji pouzdajući se u one odlične državnike, koji su se prije svjetskog sukoba mučili da zapriječe rat. On se pouzdaje i u milijune plemenitih duša svih naroda, koji će s Njim moliti ne samo *pravdu* već i — *ljubav s milosrđem. Papa se osobito pouzdaje u svemogućega Boga,* kojemu se neprestano moli i od kojeg se nada — miru među narodima.

Bog sve može. Gospodar je sreće i napretka naroda, vladar je ljudskih misli i svladava ih, kad hoće. Bog sve upravlja za svoje previsoke ciljeve. Tim ciljevima upravlja i iste zapreke. Papa pozivlje svećenstvo da moli, kad žrtvuje. Obraća se srčanim vjerovjesnicima, koji su osuđeni na tvrde herojske žrtve; trpećim i patničkim vjernicima

Crkve — da mole svi, i čine djela pokore, da Bog u svome milosrđu skrati dane kušnje. Pio XII. nježno moli i nevinu djecu, da mole Isusa, kad Ga primaju u nevina srca — da povrati mir zemlji. Sv. Otac hoće da svi vjernici mole — bez prestanka. Na taj način ostvaruju posljednju želju Srca Isusova: »Ut omnes unum sint« (Iv. XVII, 21), da svi žive u jedinstvu vjere i ljubavi, da svijet uvidi snagu misije Kristove i Njegove Crkve u svijetu. U nadi da će Bog, »auctor pacis et amator«, uslišati molitve Crkve, svima podijeljuje svoj apostolski papinski blagoslov.

*
* *

Silni odjek prve enciklike Pija XII. u svijetu

Enciklika *»Summi Pontificatus«* silno je odjeknula u čitavom svijetu. »Osservatore Romano« veli da je taj odjek bio — neizmjeran (»Una resonanza veramente immensa.«) Katolici su primili Encikliku — sa oduševljenjem, ponosom i udivljenjem. U ovim sudbonosnim časovima Papa je izgovorio jednu od najuzvišenijih riječi, koje je ikada Crkva izgovorila (»... Una fra le più alte parole che la Chiesa abbia mai pronuciate.« Oser. Rom. br. 259, od 4—XI— t. g.). — U poljskom dopisu iz Pariza na »L'Oser. Romano« ističe se »duboki odjek u srcima svih Poljaka, uvijek najvjernijih sinova Crkve«, koji je proizvela Enciklika. Službeni poljski izvještaj veli, da su riječi Enciklike o Poljskoj logična posljedica prvašnjih Papinih izjava o krizi u Evropi, a osobito posljedica govora u Castel Gandolfo 30—IX—tg., koji je Sv. Otac održao Poljacima. Poljaci su bezgranično zahvalni Sv. Ocu. Uopće svi evropski politički i diplomatski krugovi jednoglasno izjavljuju da je Enciklika puna svetog nadahnuća, osjećaja ljubavi, apostolske snage i plemenitih misli: otmjena je u izrazu, a snažna u nauku.

Premda je Evropa razdijeljena na ideološke blokove, jer Sv. Otac govori istinu, čitav je svijet primio Prvu Encikliku s poštovanjem. Papa govori pravedno. Njegova je riječ objektivna, pa stoga ni *njemačka štampa* nije napala Encikliku, već *Deutsches Nachrichten Buero* publiciravši jednu notu o Enciklici ograničuje se da napomene, kako se

njemački Reich u nekim točkama slaže, a u nekim razilazi od nauke Enciklike.

Koliko je bilo zanimanje u svijetu za Encikliku, dosta je spomenuti ovo: *Associeted Press* je telefonski prenijela čitavu Encikliku u New York. Isto je učinila *United Press* za London. *Havas, Reuter, Stefani* te najveće agencije svijeta, donijele su Encikliku u vrlo velikim izvacima. »New York Timesu« je telefonirano iz Rima preko 8000 riječi teksta iz Enciklike.

Francuska štampa prinosi izvještaj *Havasa* i ističe, kako je sa najvišeg svjetskog opservatorija Pio XII. savršeno uočio duboke, blize i daleke izvore i uzroke rata. On je pripisao u grijeh današnje evropsko klanje onim naukama, koje državi, naciji ili klasi pripisuju neograničeni auktoritet, koji može da podvrgne sva sredstva nacionalnoj snazi i sili. Papa je osudio, ističe francuska štampa, sve političke i socijalne koncepcije, koje onemogućuju suradnju među narodima. On je osudio te nauke ne samo teoretski, već i praktično u slučaju Poljske, za koju traži ljudske i bratske simpatije cijeloga čovječanstva i kojoj proriče slobodu i uskrsnuće. Pio XII. osuđuje one političke sisteme, koji jednostrano proglasuju mirovne ugovore za prividne i lakoumno ih krše. Sv. Otac osuđuje kao negaciju kršć. civilizacije pogubni *dimanizam kolektivnog egoizma*, jer se on jedino brine da ostvari svoja prava, a ne priznaje tuđa. Ove krive političke nauke protive se prirodnom redu; otvaraju rane mržnja među narodima i ništre njihovo izmjenično povjerenje.

— *Engleska* — katolička i anglikanska — štampa donosi opširni izvještaj Reutera o Enciklici. Londonski je radio za par večeri s oduševljenjem govorio o Enciklici. I laburistička štampa ističe energiju i jasnoću Papinih načela osobito s obzirom na obitelji, koju novo poganstvo hoće da poruši. Speaker je završio svoj govor s londonske radio-stanice: *Engleska je zadivljena nad Papinom riječju!*

— *Američka* štampa donosi, gotovo doslovno, Papinu Encikliku. Amerikanci goje posebne simpatije prema Piju

XII., koji je u avionu preletio čitav teritorij Zvjezdane republike. Američki novinari nazivlju Pijevu Encikliku: *»Jednim od najvećih dokumenata našega doba«. Nikada Amerika nije s većim interesom očekivala riječ Vatikana i nikada je nije povoljnije primila nego sada.* U čitavoj amerikanskoj štampi nema nijedne jedine riječi, koja ne bi bila u formi *bezuvjetnog odobravanja* čitave Enciklike. *»New York Times«* veli, da je Enciklika snažni udar na zla današnjeg doba. Papa vodi, čisto načelno, kršćanstvo u borbu protiv novog poganstva. Jedino kršćanstvo valorizira ljudska djela. Papa je dao sliku suvremenog života, kako bi bili kadri samo Proroci Starog Zavjeta. Pio XII. je srčano izrazio svoje misli o rasizmu, kršenju mirovnih ugovora, uporabi sile i uskrisenju Poljske. *Jedino katolicizam ima pravo da vodi kršćanstvo! — »New York Herald Tribune«* s oduševljenjem komentira Encikliku i osobito ističe Papine riječi o obitelji, u kojoj novopoganska država hoće da uguši svaku slobodu, pa i slobodu misli i savjesti. Stoga Pio XII. osuđuje *državni utilitaristički moral, apsolutnu autonomiju od Boga, poništenje slobode i individualnih prava.*

— *Talijanska* štampa s poštovanjem govori o Enciklici, jer je ona »između najviših riječi, koje Crkva ikada izvukla iz svojih vječnih istina i iz svoga spasonosnog nauka u najtežim časovima povijesti« (Osser. Rom. br. 256, od 30—31—X—tg.). Rat je plod nauke o nejednakosti naroda, koje je Bog jednako stvorio i koje je Krist jednako otkupio. Rat je plod odbacivanja morala, koji izvire iz ekonomije Otkupljenja i mora prožimati sve odnose pojedinačnog, obiteljskog, i međunarodnog života. Encikliku se mora shvatiti i prihvatiti u njezinu granitnom jedinstvu. Od prve do posljednje riječi! Čitav ju je svijet primio kao najuvjerljiviju riječ, što bilježi ne samo vjerska već i svjetska povijest, jer jedino nauk Enciklike udara nerazorive temelje uređenog, mirnog i plodnog društvenog zajedničkog života. Vječna je zasluga Pija XII., što je iznio pred savjest čitavoga svijeta činjenicu: *ko hoće mir, pravdu, slobodu i društvenu suradnju, taj mora ići na jedini i nezamjenljivi izvor — k Evanđelju Kristovu, koje jedina čuva i autentično tumači Katolička Crkva.* Sjajno se izražava *»L'Avvenire d'Italia«* u članku »Codice Eterno«, da je Evanđelje vječni kodeks za sva vremena i za sve ljude. Taj je kodeks vječan i granitan. Dnevnik *»L'Italia«* veli da je čovječanstvo, koje čezne za mirom u Piju XII. našlo auktoritativnog tumača svojih aspiracija i svojih zakonitih prava. — »Nuovo Cittadino« veli, da je Enciklika dokumenat najuzvišenijeg čovjekoljublja. Što je Crkva kroz vjekove sabirala u povijesti, pravu, filozofiji i teologiji prosuto je po stranicama ove Enciklike, koja će ostati vječni spomenik papinske brige u ovom tragičnom času, koji proživljujemo. Crkva je izvela čovječanstvo iz tame barbarstva u svijetlo civilizacije i ima puno pravo da svečano osudi one luđake, koji hoće ponovno da bace čovječanstvo u novo poganstvo i mračno barbarstvo. U ovom smislu, na korektan način, prikazao je Encikliku i najveći liberalni dnevnik Italije »Corriere della sera«, (br. od 27—X—39 god.).

— *Švajcarska* štampa posvećuje najveću pažnju Papinoj Enciklici. *»Vaterland«* piše, da je u njoj centralna ideja — *deklaracija da samo na moralnim principima može se temeljiti pravi mir. Papina je Poslanica na prvom mjestu religiozni i moralni dokumenat, na kojem se jedinom može oslanjati trajni mir.* Da se dođe do mira, treba prihvatiti istine, koje je Krist objavio. Te istine, veli *»Courier de Genève«*, Enciklika propovijeda u otmjenoj formi, ali s puno snage i srčanosti. »Fortiter et suaviter«, nadodaje *»La Liberté«* Pio XII. govori istinu bez prikrivanja, ali i bez nervoze. On ne spominje nikoga, a svak iz prikaza vidi, na koga cilja. *Iz čitave Encklike — kuca srce Oca. U toj dobroti Očinstva nad svim narodima i dušama stoji sila ove Enciklike,* veli *»Journal de Genève«.*

— *Radiostanice i javna glasila* svih naroda u *Belgiji, Španjolskoj, Ugarskoj* itd. kao i *u hrvatskoj* štampi i kod *naših radio stanica* Papina je Enciklika pobudila oduševljenje i udivljenje. I katolička i liberalna štampa iznijela je njezin sadržaj. *Kat. Dnevnik »Hrvatska Straža«* donijela je doslovni prijevod i veliki uvodnik, u kojem je dala oduška

katoličkog udivljenja i ponosa nad visokim naukom Enciklike.

* * *

Na preporodni rad u duhu Pijeve enciklike

Roma locuta... Rim je progovorio. Kad Papa govori, vjernici slušaju i ostvaruju naloge, savjete i želje Očeve. Enciklika radi o neizmjernoj šteti udaljivanja od Krista i o neizmjernoj koristi povratka Kristu. Crkvi u ovo mračno doba religioznog i moralnog agnosticizma treba — apostola, koji će njezin religiozni, moralni i socijalni nauk širiti, da se svijet preporodi u Kristu, u kojemu je jedinome — spas. Krist je uvijek jedini — *SPASITELJ.*

Protestantizam je protjerao Krista iz života naroda i država. Velika Revolucija je zakonita i krvava kći protestantske apostazije od kršćanstva. Moderni liberalizam zakonito je čedo Protestantizma i Revolucije. A temeljni je dogmat protestantsko-revolucionarnog liberalizma — *agnostički lajicizam.* Lajicizam je u teoriji — nepriznavanje kršćanstva u državnom i socijalnom životu, te proglašivanje vjere i morala privatnom stvari. Ovo lajičko *nekršćanstvo* pretvorilo se u praksi lajičke države u otvoreno *protukršćanstvo.* Ali »Kad su propeli Krista, nastale su tmine«. Ovaj izvještaj Evanđelja ostao je zauvijek dokaz sigurnog pada čovječanstva u tmine, kad se Krista goni iz društva i država. Koliko je puta potamnilo SUNCE KRIST nad slijepim čovječanstvom, koje se lakoumno odricalo Spasitelja! U Kristu je — spas, rekao je prvi Papa — Petar. U Kristu je — spas, veli najposljednji Papa — Pio.

Treba povratiti Krista u svijet. A to je djelo apostolâ. To je apostolat klera i katoličkog lajikata. Katolički lajikat u drami silne borbe između dobra i zla, između svijetla i tmine, između odlučivanja za Krista ili protiv Njega, ne može i ne smije ostati po strani.

Katolički lajikat u ovoj drami ne smije biti prosti gledalac, već mora biti važno lice drame. KATOLIČKU AKCIJU, taj apostolat lajikata, Papa je od srca, očinski blagoslovio. Svi posljednji Pape, zapaža Mons. Civardi (»Osser. Rom.« br. 5—XI—1939 god.) i Pio IX. i Leon XIII. i Pio X. i Benedikt XV. i Pio XI. — svi jednoglasno vele, da Katolička Akcija ima svoju veoma važnu vrijedost, osobito danas, kad je misija Crkve velika, a klera je malo. Kat. lajikat je *pomoćna vojska Crkve.* Zamjenjuje i upotpunjuje crkvene energije, kad su zapriječene ili nedovoljne. Pio XII. veli da je *Katolička Akcija — ponosna falanga muževa i žena, mladića i djevojaka, koji slušajući glas Vrhovnog Poglavara i Pastira duša i slijedeći direktive svojih Biskupa, sa svim se zanosom posvećuju djelima apostolata da privedu narodne mase Kristu, koje su se od Njega otrgle.* Ove posljednje riječi jesu uzvišeni *ideal Kat. Akcije.* Ona je *srčana i odlučna reakcija Crkve na zločinačku protukršćansku akciju lajicizma.* Papa zapovijeda, da se svak mora žrtvovati, koji je kršćanin, za proširenje kraljevstva Božijega. U Crkvi niko ne smije biti parasit kao ni u državi. Sakramenat Krsta pribavlja nam pravo, da postanemo građani Njegova bož. Kraljevstva, pa nam to građansko pravo nalaže *dužnost apostolata* za Kristove kraljevske interese.

Nije dosta živjeti u Crkvi. Nije dosta živjeti s Crkvom. Treba osjećati, misliti i žrtvovati se za Crkvu, za Krista. Kategorički je imperativ za katolike u naše protukršćansko doba — sentire cum Ecclesia. Treba služiti Crkvu. Krista i Crkvu služiti, znači kraljevati. Cui servire, regnare est. Treba Crkvu u njezinoj božanskoj misiji vođenja duša Kristu pomagati i za tu se svetu apostolsku stvar žrtvovati uvijek, od srca, svojski i ustrajno, jer neprijatelji Kristovi rade uporno, smiono, sa sotonskom mržnjom i ustrajnošću. Vječno je načelo katoličkih vjernika i odanih apostola Crkvi — in aeternum juxta Romam. S Rimom Papâ katolik misli, osjeća i žrtvuje se za Krista. Jedino Petrov Rim ima cjelovit nauk Kristov. Jedina je Petrova, Papina Stolica — Žarište istine i putokaz savjesti. Sv. Otac Pio XII. uzvišeno spominje svojim suradnicima u Kat. Akciji, da ih apostolski rad posvećuje za ministre Kristove. Stoga on pozdravlja Kat.

Akciju kao svoju desnu ruku u preporodnom radu rekristijanizacije Evrope i svijeta. Papa se nada mnogo od katoličke lajičke akcije.

Papa se nada... Pastor Angelicus čezne za apostolima. Katolički lajikat mora stupiti na njive apostolata! Što se za Boga radi, vrijedi za vrijeme i za vječnost. Roma locuta... S Papom na rad za Krista!

Dr. fr. Oton Knezović — Široki Brijeg:

Rat u Božjem planu o spasenju svijeta

RÉSUMÉ. — *La guerre dans le plan de Dieu.* — Dans ces derniers temps plusieurs états ont perdu leur souveraineté. Ceci a causé la guerre, qui se prépare pour être la plus cruelle qui ait jamais été. Oui, les guerres ont leur causes naturelles, mais, au fond, l'unique cause profonde de toutes les guerres est la négation de Dieu de la part de l'homme et de l'Etat moderne. L'Ecriture Sainte, spécialement l'Apocalypse, donne une image de ce qu' est la guerre et de ses conséquences terrribles. Le pape a fait tout pour que les Etat n'entrent pas dans la guerre. On ne voulait pas l'écouter. — Le monde recconnait l'action pacificatrice de l'Eglise.

Još nije ni svršila tragedija Španjolske, nastade tragedija Češke i Slovačke. Jedva je ta prošla, eto ti tragedija Poljske. Sovjeti pozobaše baltičke države preko noći. Nije se navršila još ni četvrt vijeka od svršetka velikoga svjetskoga rata (g. 1914—1918), a eto se utaborila dva svijeta, dva velika bloka evropskih država. Pokušao je veliki svećenik i mirotvorac, Kristov namjesnik na zemlji Sv. Otac Papa da ih pomiri prije paklenskoga sudara i ponudio im svaku uslugu Crkve. Pokušao je to i Roosevelt, predsjednik Američkih udruženih država. Pokušao je i Mussolini, a ovih dana pokušali su također suvereni Holandije i Belgije. Ali svaki pokušaj ostao je glas vapijućega u pustinji. Oba bloka hoće mir, ali svoj mir. Oba dovlače milijunske vojske na Maginotovu i Siegfriedovu liniju, gomilaju teško topništvo

i puške. Gomilaju zrakoplove, ubojito i otrovno oružje, komu nema ni imena ni mjere. Uslijed toga gomilanja zastao je sav prometni, gospodarski i kulturni život te sa strahom svak očekuje užasni sudar dvaju protivnih svjetova, dvaju zavađenih tabora. Za dva mjeseca ove evropske zategnutosti potopljena su 123 broda s 1875 mornara i tovarima milijunske vrijednosti.

Zasad su u tim blokovima samo velike sile: Engleska i Francuska jedan blok, Njemačka drugi. Amerika simpatizira sa zapadnim demokracijama, Sovjeti s Njemačkom. Oba bloka traže međutim prijatelje i saveznike među malim državama. Sigurna je stvar, da ne će ostati pošteđeni od ratnoga požara ni Balkan ni Podunavlje, a možda ni druge države i državice. Italija je momentano tobože neutralna, ali je ta neutralnost, izgleda, dogovorena. Italija je otvorena sa svih strana te bi je demokracije uništile za nekoliko dana i njihove bi vojske nadrle preko Italije u južnu Njemačku. Osim toga Italija može se ovom neutralnošću zasad spasiti i okoristiti opskrbljujući sebe i Njemačku i zarađujući time. Sovjeti će samo časovito biti uz Njemačku, jer njihov je plan zapaliti cijeli svijet i boljševizirati ga. Oni će čekati samo zgodan čas. Ovaj sukob u Evropi dobro je došao Japanu, da može ostvariti svoj imperijalizam u Aziji. Podjarmit će dobar dio Kine i kasnije izgurati iz Azije evropske sile. Glavni je opet razlog talijanskoj neutralnosti taj, što narod ne će rata i što misli, da se je Njemačka previše osilila i poremetila ravnotežu u srednjoj Evropi. Ali narod se pita malo ili nimalo, jer diktatori navješćuju rat. Italija se ograđuje od ruskoga komunizma, jer Italiji ne konvenira prodiranje Rusije na Balkan ni u Podunavlje. Ali opet uza sve te divergencije interesa izgleda gotovo sigurno, da postoji dogovor Njemačke, Italije, Rusije i Japana, da obore englesko kolonijalno carstvo, jer će imati šta dijeliti i jer će moći osigurati svoj svjetski položaj, napose Italija. Iza propasti Engleske došla bi ujedno propast i Francuske i nastao bi novi poredak u svijetu, napose u

Evropi. Znadu to dobro Englezi i Francuzi, pa i Amerikanci. Zato je to grozničavo naoružavanje i gomilanje milionskih vojska i oružja svake vrste na granicama.

Kako će sve to svršiti? To niko unaprijed ne zna. Ali zna se iz historije svih ratova, napose iz prošlosti nedavnoga svjetskoga rata. U njem su se tukle vojske od trideset milijuna, a ruska je revolucija i taj rat pozobala trideset milijuna ruskih naroda. Koliko su stradale zemlje koje su bile ratno područje, koliko narodi ne samo na fronti, nego svi, osobito djeca i mlađe generacije, to se ne može procijeniti. Moralne štete toga rata još su teže od materijalnih žrtava.

Ali prošli svjetski rat bit će milost Božja prema ovome gorostasnome sudaru velikih naroda. Današnja tehnika neprispodobivo je veća od predašnje. Bit će totalitarni rat, koji neće birati sredstava, da neprijatelja uništi. Tu će se naprosto ubijati sve živo i uništiti sve, do čega se samo dođe. Kad se sudare te ogromne sile, zemlja će se zatresti i duboko zaječati, proplakat će staro i mlado, potrovat će se živo i mrtvo, zapet će sav život i promet,narodi će izludjeti od straha i užasa, dok se ne poduše u otrovnim plinovima i garištima. I ono, što ostane živo, bit će duševno i tjelesno nesposobno za rad i život. Tako nagoviještaju protivne sile jedna drugoj.

Zašto ratovi na svijetu?

Čovjek se pita, zašto tako česti ratovi na zemlji. Diplomacija navodi jednostavni razlog: ugrožena država, sukobili se interesi, trpi državni prestiž, treba nam životni prostor, poremećena ravnoteža u svijetu, i t. d.

Povijest veli: kad se nakupi u čovječanstvu otrovnih bakcila u svakom većem razmaku vremena, onda nastanu ratovi, koji to pročiste. To biva periodično. To je prirodni lijek, da se mogu razvijati zdrave generacije.

To su naravni razlozi za povod ratovima. Koliko god bili oni istiniti, oni ne kazuju pravi uzrok ratovima u svi-

jetu. Ne kažu, zašto je čovječanstvo otrovano, da sve svoje račune i sukobe mora rješavati baš tako brutalnim i krvavim ratovima, koji više štete nego koristi uvijek nanesu i pobjednicima. Kada bi narodi trošili one grdne stotine milijarda u ekonomske, kulturne i prosvjetne svrhe, koliko bi se podigao standart života, kako bi se sva zemlja mogla kultivirati i u perivoj pretvoriti, kako bi se olakšao život, koliko bi se bogatstvo nagomilalo, da bi i pretjecalo preko običnih potreba života, koliko bi se imalo životnoga prostora, koliko bi se dobra moglo učiniti za sve ljude, narode, staleže i države! Koliko bi znanost, umjetnost i tehnika razvila ljudski duh, olakšala život, oplemenila srce i ljudsku dušu, donekle bi stvorila raj na zemlji! A ovako samo rušenje, ubijanje, bol duše i tijela, nesreća za nesrećom, tragedija za tragedijom.

Jedan jedini razlog svemu tome zlu jest odmetnuće od Boga. Grijeh je otrovao praroditelje i cijelo njihovo potomstvo od Kaina do naših dana i do posljednjega čovjeka na zemlji. Kain je ubio pravednoga brata Abela i njegova nevina krv vapije k Bogu za osvetom. Radi te nevine Abelove krvi Bog je prokleo Kaina i zemlju, koju je također prokleo radi Adamova grijeha. Žalosna baština ubojice Kaina prešla je na njegovo potomstvo i Bog je požalio, što je uopće čovjeka stvorio. Opći potop, propast Sodome i Gomore, sva zla, nesreće, ratovi i propasti tolikih naroda i država tokom historije nužna su kazna i posljedica grijeha i ničega drugoga. Povijest izabranoga naroda Božjega — Izraelaca najbolja je ilustracija toga. Dok bi izabrani narod ostao Bogu vjeran, pratio ga je mir i blagoslov, zemljom mu je tekao med i mlijeko. Ali kad god bi se teško ogriješio ili odmetnuo od Boga, uvijek bi Bog slao ratove i često ga predavao neprijateljima u ruke. Kad je taj narod upao u krivoboštvo, posla Bog Babilonce, koji razoriše divni židovski hram, najveću židovsku svetinju i utjehu, odvedoše Židove u babilonsko sužanjstvo, koje je trajalo sedamdeset godina. To ih je sužanjstvo izliječilo od krivoboštva i tek im se tada Bog smilovao i vratio ih u obećanu zemlju.

Ista sudbina prati sve narode, napose nesretnu Evropu. Bog je bio blagosovio kao nijedan drugi kontinenat, rano je primila blagu Kristovu nauku i vjeru, postala nositeljica prosvjete i vjere za ostale kontinente. Uvijek je i u njoj bilo grijeha i nevjere, radi toga je bilo i ratova, ali je opet bilo i velikoga blagosova, sreće, blagostanja i zadovoljstva, jer je imala duhovno jedinstvo, bila je Evropa kršćanska. Križarske vojne najsjajnija su stranica njezine povijesti, jer se u tim vojnama pokazala tako živa vjera, skrušenost i tolika požrtvovnost za slavu Božju i spas besmrtne duše kao nikada i nigdje u historiji svijeta. I tada su ljudi bili grješnici kao svagda i uvijek, ali nijesu bili odmetnici i nevjernici. Hiljade i hiljade njih ostavljalo je ženu i djecu, roditelje i imetak, davalo je život, samo da okaju svoje grijehe i zablude, da dadnu Bogu zadovoljštinu.

Ali nažalost toga je zanosa naskoro nestalo zavazda. Humanizam i renesansa počeli su širiti poganske nazore o životu i svijetu, te je tokom vremena kršćanstvo iščezavalo iz ljudskih duša. Ljudi se nijesu više zanimali za spas nego su se brinuli za časti i slasti ovozemnoga života, nalazeći u njima svoju svrhu. Nastala je emancipacija od Boga najprije u ljudskim dušama, zatim u životu i društvu, a to je dovelo do otpada većega dijela Evrope od Boga, izgubila je duhovno jedinstvo, sreću i mir. Devetnaesti i dvadeseti vijek prevršio je svaku mjeru nevjere i zla. Nijesu se ljudi samo podali lagodnu i mekoputnu životu, nego u svojoj oholosti pokušaše graditi novu babilonsku kulu, koja će im sačuvati spomen za vjekove. Zanijekaše najprije božansko podrijetlo čovjekovo, počeše učiti evoluciju, da se čovjek razvio od majmuna. Zanijekaše besmrtnu dušu i samoga Stvoritelja svijeta, a mjesto Boga počeše obožavati ljudski razum i veličinu. Pošli su i dalje u naše dane, te su počeli nijekati jedinstvo ljudskoga roda i naučavati rasnu teoriju, a diktatori proglasiše sebe ili države vrhovnim božanstvom. Znanosti, umjetnosti, čitav život i društveno ustrojstvo prožeti su potpunim bezboštvom i ohološću, a grijeh je otrovao ljude do srži. Posljedice toga žalosnoga života i rada jesu te, da su se u ljudskim dušama razbuktale životinj-

ske strasti, nezasitnost, egoizam i pojedinaca i staleža i naroda i država te svak u svakome gleda dušmanina i krvnika.

Ali Bog ljubomorno čuva Svoju čast. On je stvoritelj svega vidljivoga i nevidljivoga, vrhovni gospodar svih stvorova, vječni sudac živih i mrtvih, i sve je stvorio samo Sebi na slavu! On hoće, da Ga ljudi priznaju za svoga suverena, da Ga časte i slave, da Mu daju, što je Njegovo. Da Ga priznaju ne samo prosti svijet, nego i zemaljski suvereni, da Ga časte javno i zajednički, ne samo pojedinci, nego država, društvo, cijela nacije! Bogoštovlje mora biti javno i zajedničko.

Danas malo ko od državnika, zemaljskih suverena i većine društva Boga priznaje i časti bilo javno ili privatno. Poganstvo slavi slavlje u masama, u građanstvu i inteligenciji. Malo ko sluša glas Božji, malo ko misli na Boga uopće, malo ko iskreno vjeruje i po vjeri živi. To nije više moderno ni savremeno!

Ali Bog ostaje uvijek savremen i moderan. On se služi raznim sredstvima, da ljude urazumi, da ih izvede na put istine i života, da ih spasi. On je gospodar i gromova i kiše i vjetrova i suše i sunca i plodova ili nerodice, bolesti i pošasti. Svim se sredstvima On služi prema premudroj Svojoj odluci. Ali kad sva ta sredstva ništa ne pomognu, tada se posluži najjačim, a to je rat. Rat će prisiliti ljude, da upoznaju svu svoju bijedu i nemoć, pa da se dragovoljno podlože Bogu, da priznadu Njegova suverena prava.

Sveto Pismo o ratu

Ako se danas ratuje na sve strane, makar da će se ratovati do sudnjega dana, ipak se jednom mora naći sve u slatkome miru i bratskome zagrljaju. Mora biti mir s Bogom i svim narodima. Mir i sloga mora biti zaključni akord svjetske historije. Taj će nam mir donijeti samo Isus Krist. O tom nam daje sliku onaj nebeski Tedeum i poklon Kristu. On će svojom krvi otkupiti iz svih naroda i plemena

jedinstveni puk, koji će se izgraditi u Njegovo svećeničko kraljevstvo, koga će izmiriti sa svojim Ocem i sve Mu staviti pred noge.

»Jer budući da po čovjeku dođe smrt, i po čovjeku dođe uskrsnuće od mrtvih. Jer kako u Adamu svi umiru, tako će u Kristu i svi oživjeti. Ali svaki u svom redu. Prvenac Krist, a po tom oni, koji su Kristovi, na dan njegova dolaska. Onda je svršetak, kad preda kraljevstvo Bogu i Ocu, kad uništi svako poglavarstvo i svaku vlast i silu. Jer njemu valja vladati, dok ne podloži sve neprijatelje pod noge svoje. Kao posljednji neprijatelj će se uništiti smrt, jer je sve pokorio pod noge njegove. A kad veli, da je sve pokoreno, jasno je, da je osim onoga, koji je sve njemu pokorio. A kad mu bude sve pokoreno, tada će se i sam Sin pokoriti onome, koji mu je sve pokorio, da bude Bog sve u svemu« (1. Kor. 15, 21-28).

Dok je hvalospjev bučio i šumio po nebeskim visinama kao more, pođe Janje do tajinstvene i strašne knjige.

Stavi ruku da razlomi prvi pečat. Hvalospjev zamukne. Svak napeto zaustavi dah i grozničavo očekivahu tajinstveni događaj. Puče pečat za pečatom te istupiše šareni likovi.

»I vidjeh, kad otvori Janje jedan od sedam pečata, i čuh jednu od četiri životinje, gdje govori kao glas groma: dođi! I vidjeh i evo konj bijelac, i onaj, koji je sjedio na njemu, imaše luk, i njemu se dade vijenac i izađe pobjeđujući i pobijedi... I kad otvori drugi pečat, čuo sam drugu životinju, gdje govori: dođi. I iziđe drugi konj riđan. I onome, što sjeđaše na njemu, bilo je dopušteno da uzme mir sa zemlje i da zakolje jedan drugoga, i dat mu je mač veliki. — I kad otvori treći pečat, čuo sam treću životinju gdje govori: dođi. I vidio sam, i gle, konj vranac, i onaj, što je sjedio na njemu, imao je vagu. I čuo sam kao glas sred četiri životinje gdje govori: mjerica pšenice za dinar, i tri mjerice ječma za dinar, a ulju i vinu ne naškodi. — I kad otvori četvrti pečat, čuo sam glas četvrte životinje gdje govori: dođi i vidi. I vidio sam, i gle, konj lisast, i onome, što je sjedio na njemu, bijaše ime smrt, i podzemlje ga

pratilo. I njemu je dana vlast nad četvrtim dijelom zemlje, da ubije mačem i glađu i smrću i zvijerinjem zemaljskim« (Apok. 6, 1-8).

Ovaj dio Ivanove proročanske knjige Apokalipse opisuje u prvom redu strahovite događaje pred svršetak svijeta, ali ujedno kazuje sudbinu roda ljudskoga, osobito sudbinu Crkve Kristove tokom vjekova. Bog ravna sudbinom svijeta, nju ne zna niko osim Krista, komu je predana sva vlast na nebu i zemlji. Ta se sudbina svijeta nalazi u tajinstvenoj knjizi, koja je zapečaćena sa sedam pečata, i niko je ne može otvoriti osim Krista, koji će kao vječni sudac suditi svakome, i pojedincima i narodima prema djelima njihovim. Zloća roda ljudskoga popet će se do vrhunca, te se ne će moći više podnositi, i one četiri tajinstvene životinje na četiri kraja svijeta tražit će, da ih Bog pusti, da kazne griješno čovječanstvo, da zemlju poharaju i unište. Same se ne mogu otrgnuti ni razasuti svoj bijes na ljude i na zemlju, jer Bog čeka na obraćenje i pokoru. One će dolaziti jedna zad rugom, ali u razmacima vremena, jer je Bog veliki pedagog. On želi, da se svi ljudi spase, jer su djeca Njegova, jer ih je otkupio Jaganjac Njegov, jer želi, da svi uđu u carstvo Njegovo. Nažalost ne će svi htjeti poslušati glas Njegov, zato će zemlju postepeno kažnjavati.

Ti tajinstveni jahači, likovi, svakako znače velike i potresne događaje u povijesti svijeta. Ti će se postepeno zbivati u dugome nizu historije čovječanstva. To je otkrivenje dao Spasitelj sv. Ivanu na Patmosu, kad je bio u zatočenju, da pouči ljude, u prvom redu Svoju svetu Crkvu, kako da se spremi i pripravi za te strašne i sudbonosne događaje.

Jahač na konju bijelcu, s lukom u ruci i lovor-vijencem na glavi podsjeća na rimske careve i vojskovođe za vrijeme njihova triumfa. Taj lik znači dakle svakako pobjednika i velikoga osvajača. On je u stvari slika pobjedonosnog Evanđelja, koje će se propovijedati po cijeloj zemlji, koje će prokrčiti put u sve narode i jezike, da duše osvoji za Boga. »I pripovijedat će se ovo Evanđelje o kraljevstvu po

svemu svijetu za svjedočanstvo svim narodima i tada će doći svršetak« (Mat. 24, 14).

Da, ljudima će se pripovijedati evanđelje, ali ga mnogi i mnogi ne će primiti, nego će ga prezreti i bahato odbaciti, jer su ugrezli u sve opačine, jer su sinovi oholosti i đavolski pomagači. Upravo radi njih doći će za pobjedonosnim Evanđeljem glasnici crne smrti, doći će jahači na ridastom, crnom i lisastom konju. Njih ne zove Evanđelje, nego oni dolaze zato, što ljudi preziru Evanđelje.

Praktični zaključci

Budući da ljudi Evanđelje preziru, doći će na njih rat, bune, skupoća, glad i pošasti. U čemu ljudi griješe, u tom će biti kažnjeni. Bog je htio, da Evanđelje donese ljudima mir i sreću, da stupe svi u kraljevstvo mira, da svi priznadu Njegova Sina za Kralja i vrhovnog Suverena. Ali mnogi Ga ljudi odbaciše te postadoše robovi svojih životinjskih strasti. Krvavo će ih tući šiba, koju su sami spleli!

Evanđelje se i danas propovijeda svima i svagdje. I sadašnja Papina enciklika očinski progovara zemaljskim suverenima i njihovim podanicima, ne samo katolicima, nego svim narodima. Papa nabraja strašne njihove zablude i kazne, koje ih stižu i koje će ih stići. On im pokazuje put istine i života, nudi im sve usluge svete Crkve, da se izmire i usreće. Temelj pravoga i trajnoga mira može biti samo, ako se priznadu suverena prava Božja u privatnom i javnom, društvenom i državnom životu, ako se prizna pravednost i jednakost za sve narode, velike i male, ako se prizna jedinstvo roda ljudskoga, kao zajednica i velika obitelj Božja s određenim ciljem ljudskoga života i ovdje i u vječnosti. Pravednost i kršćanska ljubav jedini su temelj mira među narodima.

Ovaj rat može biti samo početak strahovitih potresa, koji će proći svijetom. Ljudi moraju na vrijeme upoznati, da je kršćanstvo pobjednik da će pobjednikom ostati i na koncu. Ono, što je dobro, što daje život i sreću, to trajno ostaje. Svi udarci dolaze kao oblaci oluje, koji opet brzo

produ. Prije i poslije njih sjaji opet plavo nebo božanske moći i dobrote. Bog i ovom ratnom olujom opominje ljude i zove ih, da se rado podvrgnu zakonu Kristovu, koji je jedini put, istina i život. Ako se ne podadnu zakonu Evanđelja, doći će još strašnije kazne i oluje od kojih će zadrhtati sva zemlja, a proplakat će narodi i puci:

»I pripovijedat će se ovo evanđelje o kraljevstvu po svemu svijetu za svjedočanstvo svim narodima i tada će doći svršetak. I čut ćete za ratove i glasove o ratovima. Gledajte, da se ne uplašite, jer to treba da bude, ali još nije svršetak. Tada će ustati narod protiv naroda, i kraljevstvo protiv kraljevstva, i bit će kuge i gladi i potresi po mjestima. Ali to je početak nevoljama« (Mt. 24, 6-8).

Rat, glad i kugu ili druge pošasti uzeo je Bog u Svome velikom svjetskom planu za pomoćne sile; njima se služi, da ljude ćudoredno popravi i spasi. Te razorne sile ne mogu stupiti u akciju bez Božjega dopuštenja. Kada bi one po volji mogle harati, onda njihovu bijesu ne bi bilo kraja ni konca, ne bi bilo granica, nego bi slijepo i okrutno razarale i uništavale. Ali Bog drži njihove uzde i pušta ih samo dotle, dok ne postigne svrhu, to jest, dok zlo ne iskorijeni, a dobro ne utvrdi među ljudima. Bog ne će dopustiti, da ove razorne i mračne sile trajno škode onima, koji Mu vjerno služe. One služe Bogu samo kao sredstvo, da ljudi uvide svoju bijedu, zloću i nevolju, da osjete potrebu Boga, da bez Njega ne mogu živjeti; Bog hoće njima pobjedu pravde nad svakom nepravdom. Bog hoće istinu, pravdu i dobrotu u Svome kraljevstvu, a istjerat će svako zlo iz njega. Naprijed ide pobjedonosni konjanik na bijelcu, to jest Bog šalje naprijed Svoju spasonosnu volju. Što se bude protivilo Bogu, to će uništiti ove razorne sile i progutati podzemni svijet, pakao.

Dakle ona četiri jahača pokazuju dobre i zle moći, koje Providnost Božja šalje na svijet, da izvode Njegov plan o spasenju svijeta. Te se sile uvijek množe i pojačavaju!

Budući da griješe sva vremena i povećavaju brijeg krivice, koji će u posljednje dane toliko narasti, da se ne će

moći više podnositi, nije li više nego pravedno, da svi budu dionici njegove zadnje propasti, jer bi bilo nerazumljivo, da se sav bijes srdžbe, koja se skupljala kroz hiljade godina, izlije samo na ljude posljednjih vremena, kad je nijesu samo oni izazivali, nego svi narodi.

Dakle sad već počinje sud u vremenima, koja su još daleko od svršetka. Počinje jauk, koji će se povećavati sve više, što bude većma rastao grijeh naroda. Zemlja pliva u grijehu, ona je prokleta grijehom, zato se izlijeva na nju strašna srdžba gnjeva Gospodnjega. Vrhunac grijeha i srdžbe bit će na svršetku svijeta.

Vođe hrvatskog naroda neka zato nastoje, da se sav naš život tako organizira u svim područjima, da ga prožme duh Božji, i da hrvatski narod kao nacija, kao cjelina zajedno sa svojim vođama i suverenima daje Bogu dužnu počast. Tako treba organizirati sva društva, svu prosvjetu, kulturu, gospodarstvo i politiku. Treba temeljna reforma od glave do podanika!

Sav rad bez Boga jest zgrada na pijesku. Mi moramo izgrađivati hrvatsku državu na temeljima Evanđelja, moramo izgraditi sav život hrvatskoga naroda za stoljeća, da ga nijedna sila, nijedan vihor ne obori, jer će ga Bog štititi. Moramo biti svijesni, da smo mi graditelji historije hrvatskoga anroda samo onda, ako je gradimo u jedinstvu s Bogom, jer u Božjoj ruci visi historija svijeta!

Dr. Božo Vučić:

Stare kršćanske istine pred dvijehiljadegodišnjim zabludama

Prigodom izdanja jedne savremene apologetike[1]

RÉSUMÉ. — *La doctrine catholique devant les attaques millénaires.* — Les ouvrages apologétiques sont très nombreux. Tout récemment vient d'être publié un ouvrage qui mérite d'être placé parmi les plus importants. (*Apologétique*. Nos raisons de croire. Réponses aux objections. Publié sous la direction de M. Brillant et de l'abbé M. Nédoncelle. Collection *Les Manuels du catholique d'action*. 1380 p., 96 pl. hors-texte. Frs. 120.) Toutes les questions qui concernent l'apologétique y sont traités en relation avec les sciences, la philosophie et la vie moderne. Ainsi toutes les questions sur la religion, Dieu et l'immortalité de l'âme, la révélation, le miracle, l'Ancient et le Nouveau Testament, Jésus-Christ et Son Eglise, les Eglises séparées et les hérésies, grandes religions non chrétiennes, la foi et notre temps, enfin les solutions des difficultés concernant la Bible en géneral, l'Ancien et le Nouveau Testament, le dogme, la morale catholique et l'Histoire de l'Eglise. — A cause de son empleur, du nombre des collaborateurs, de la manière de traiter les questions et de son actualité l'ouvrage mérite qu'on lui prête toute l'attention.

Prvi protivnici kršćanstva javljaju se već u dane Isusa Krista kad je On morao objašnjavati i braniti Svoju nauku pred židovskim napadačima. Ovi napadaji, kako su onda počeli, nisu prestali kroz evo blizu dvije hiljade godina. Kršćanske istine, kako su ih Apostoli primili s usta Isusovih, ostale su nepromijenjene i danas sjaju u svemu svomu svijetlu, dok je pomalo nestajalo svih napadača kroz vjekove. Branitelji kršćanstva, osvojeni uzvišenošću ove nauke, napisali su u njegovu obranu djela koja bi ispunila čitave ogromne biblioteke. A nisu ih pisali za to kao da bi prijašnja djela bila nevaljala te da bi oni učinili ono što predšasnici ne bi bili znali ili mogli, nego za to da staru, ali uvijek sa-

[1] *Apologétique*. Nos raisons de croire. Réponses aux objections. Publiée sous la direction de M. Maurice Brillant et M. l'abbé M. Nédoncelle. Collection »Les Manuels du catholique d'action«. P. 1380 et 96 pl. hors-texte. Bloud et Gay, éditeurs, Paris, 1937, frs. 120. —

vremenu istinu prikažu na onaj način i u onom odijelu koje će najbolje odgovarati i koje će najbolje shvatiti ljudi dotičnoga vremena. Kršćanstvo nam se prikazuje kao neosvojiv grad na gori, podignut za to da svijetli svemu svijetu, dok njegovim podnožjem prolaze, jedan za drugim, svi bezbrojni neprijatelji, da pokopa jedan drugoga te da ih pomalo nestane u zaboravi.

U društvo napadača te ujedno i u broj zabluda spadaju i zablude naših vremena iz 19. i 20. vijeka: subjektivizam, agnosticizam, idealizam, modernizam, panteizam, materijalizam koji su, svaki na svoj način i svojim oružjem, stali napadati kršćanstvo. Neki od njih već su napola zapali za obzorje, a drugi se spremaju da ih slijede, a kršćanstvo stoji na svojim starim, a uvijek novim i neosvojivim temeljima.

I današnja apologetska literatura jednako je jaka, ako ne i jača od one prošloga vijeka, jer su danas i napadaji brojniji. Među današnjim apologetskim djelima gore spomenuta *Apologetique* posebno se ističe i sadržajem i opsegom, te spada među najbolje opremljena djela u svakom pogledu. U njemu vidimo i stare i današnje napadaje na Katoličku Crkvu, kao i to kako su se oni razbili o božansku nauku, koju ona čuva.

Čovjek ne može biti bez Boga

Prvi dokaz da čovjek ne može biti bez Boga jest činjenica što svi narodi i sva plemena, i ona najzaostalija i najprimitivnija, priznaju Boga i prema toj činjenici uređuju svoj život. Najveći današnji etnolozi na pr. Schmidt, Koppers, von Schröder, Ehrenreich, Kroeber, Leuba, Oesterreich, Preuss, Swanton, Radin, Lowie, Heiler, Nieuwenhuis itd. tvrde, na temelju bogatih i najpouzdanijih podataka da nema nijednog, pa i najprimitivnijeg plemena na kugli zemaljskoj koje ne bi priznavalo jedno *Najviše Biće*. A svima nama je poznato da civilizovani narodi priznaju Boga, usprkos svih napadaja sa strane nekih pojedinaca. Pa i onda kada koji pojedinac, radi kojekakvih izlika, okrene glavu od osobnoga Boga, odmah stvara svoga boga-idola komu se klanja, dok, izvaran i opamećen, opet se ne povrati k osobnomu Bogu.

A zašto su ljudi i civilizovani i primitivni, uvijek bili i danas su tako religiozni? Čovječja narav ista je i kod kulturnih i kod zaostalih naroda i plemena. I svi ljudi jednako osjećaju, kao primitivni tako i kulturni, da, poslije svega napretka, niko ne može i ne zna zadovoljiti duboke i velike zahtjeve našega uma, a koji se nameću svakomu čovjeku, htio on ili ne htio: odakle sam, što sam, kamo idem, odakle svijet. A niko, osim religije, ne zna zadovoljiti ni zahtjevima čovječje volje: kazati koje je najveće dobro, dati sredstva da ga postignemo, kao i dati sankciju za vršenje zakona, koji nosimo u dnu srca. Sama religija savršeno odgovara na sva ova pitanja. Stoga je čovjek religiozan i stoga će biti religiozan, i stoga su propali svi pokušaji koji su htjeli u čovjeku izbrisati religioznu svijest. Stoga će svi propasti i u buduće.

Moralni zakon bez Boga

Ne će li čovjek pripustiti pravo sile: ko je jači nek tabači, što bi neki tirani danas htjeli provesti, moramo priznati da nema ni moralnoga zakona ni sankcije bez Boga. Svijesni smo apsolutne zapovijedi, koja gospodari svim našim duševnim životom: dobro radi, a zlo ne smiješ. Ako i možemo raditi proti ovomu apsolutnomu imperativu, ipak ga ne možemo izbrisati iz duše. Pokušali mi to svaki za se ili pokušali naši ljudski zakonodavaoci, ništa nećemo učiniti: moralni zakon javlja se istom i još većom snagom. Pošto ga ne može uništiti ni čovjek pojedinac ni društvo to on nije od njih, nego od Boga iznad njih.

To su nam praktično pokazali i najnoviji moralni sistemi koji su htjeli osnovati moralni zakon na nečemu izvan Boga. Ali su propali. Tako je propao Kantov idealizam i Comte-ov pozitivizam. Kant je sam uvidio da mora učiniti korekturu u svom sistemu, te je proti čistomu umu digao praktični um i njime doveo moralni zakon u vezu s Bogom. — Comte je svojim pozitivizmom nadahnuo t. zv. sociološki i solidaristički moralni sistem, koje su pretstavljali E. Durkheim, Levy-Brühl i još neki. No to je sve bilo naivno, jer društvo ne može samo po sebi nikoga apsolutno vezati, kako to veže moralni zakon; te bi društvo, kad bi

bilo auktor zakona, moglo ga i uništiti. Društvo je i to pokušavalo, ali nije uspjelo da uguši nijednu savjest. — Slično je i s Brunschvicgovim idealizmom. Da protumači neodoljivu sankciju moralnog zakona morao se je uteći nekom nadčovječjem biću, iako nije sasvim dopro do osobnoga Boga.

Svi oni zajedno i još drugi s njima danas potvrđuju davnu istinu: bez Boga nema moralnoga zakona.

Bog i duša

Vjera u Božju opstojnost tako je stara kako je staro čovječanstvo. Razlozi radi kojih je prvi čovjek vjerovao u Boga isti su oni radi kojih i današnji čovjek vjeruje. Narav čovječja uvijek je bila ista, um je uvijek, i bez velikih škola, znao da učinak mora imati i svoj uzrok; da nešto ne može biti pokrenuto, ako nema nekoga koji bi to pokrenuo; da ništa nije učinjeno, ako nema nikoga koji bi to činio; da nešto ograničeno ne može biti uzrok samom sebi; da, ako na svijetu ima reda, mora biti i onaj koji čini taj red; da, ako je u nama zakon koji nas neumoljivo veže, to mora biti i neki zakonodavac, koga moramo bezuvjetno slušati, itd.

Kao što raznim krilaticama kroz vjekove, tako su neki htjeli i u naše dane pozitivističkim, agnostičkim sistemima da uzdrmaju ovo opće čovječansko uvjerenje o Božjoj opstojnosti. No ovi sistemi samo su pokazali do čega čovjek pada kad se odreče prava i volje da otvoreno misli, slobodno gleda svijet oko sebe i lojalno primi sve do čega ga dovede proučavanje svega ovoga što se zove makrokozmos i mikrokosmos, svijet nad nama i oko nas i život u nama.

Gledati na svijet, a pri tom se ne sjetiti Stvoritelja svijeta, smiješno je do skrajnosti. Stoga je nemoguće zamisliti šta bi to bio totalni logični ateizam, kao što je nemoguće živjeti u takom ateizmu. Takav ateizam bio bi samoubistvo razuma, koji bi tim priznao da nije sposoban tražiti i misliti istinu, te bi bio i samoubistvo volje, koja bi priznala da nije sposobna tražiti i htjeti dobro. Stoga takih ateista i nema.

Kao što su dokazi da Bog opstoji ostali neuzdrmani pred svim napadajima i najmodernijih neprijatelja, tako je i nauka stare i nove zdrave filozofije i Crkve o opstojnosti duše dobila novi poduporanj baš u naše dane time što, iza najezde materijalizma u prošlom i u početku ovoga vijeka, izmoreni i izvarani duhovi opet se vraćaju spiritualističkomu naziranju. To se vidi kod filozofa, a to se osobito vidi kod velikih prirodoslovaca. Nemoguće je u čovjeku sve svesti na materiju ili na kakav mehanizam. U njemu je i duh koji nema ništa materijalnoga. Današnji filozofi i prirodoslovci pridružuju se nauci koju je kršćanstvo oduvijek propovijedalo.

Šta je religija i odakle ona

Ostali su bez uspjeha svi pokušaji da se narav i postanak religije protumači nekim drugim putem, a ne kao nužnom posljedicom koja nastaje iz odnošaja Boga Stvoritelja i čovjeka Njegova stvorenja. Sasvim su neosnovani te su zato propali pokušaji Durkheima da iz sociološke strane čovjeka zvuče i postanak i narav religije. Durkheim je preuranjeno postavio neke generalne zakone, a to je metoda koja je uništilla i sistem A. Comte-a radi neosnovanog postavljanja triju perioda u povijesti čovječanstva kad je bio govor o religiji. Usto Durkheim jasno i otvoreno postavlja svoje *postulate:* njemu *treba* nešto bez obzira je li tako u stvari ili nije. A to je nikakav postupak. U tome on upada u jasan circulus vitiosus: da bi društvo moglo biti izvor religije pojedincu, on *zahtijeva, traži* tako društvo, a ne pita se da li tako i postoji. Ništa manje nije omela uspjeh i želja da stvori laički moral, iako sam sebe i tu baca u škripac, priznajući da moral, ako hoće biti taki, nužno mora biti u vezi s religijom.

S drugih nedostataka u opažanjima i zaključcima nije potrajala ni animistička teorija E. B. Tylora i njegovih sljedbenika Gerlanda, Peschela, Wilkensa, Preissa, Ratzela, Keanea, Tielea itd., a mnogo je trebalo ispraviti u tvrdnjama A. Langa. S druge strane Janet nije znao razlikovati bolesne pojave kod nekih lica i sveopću pojavu religioznosti u svijetu. A u tu je pogrešku zapao i Delacroix i neki drugi.

Današnja etnologija uči da religija nema početak ni u animizmu, ni u magizmu, ni u fetišizmu, ni u totemizmu, niti se dade protumačiti sociološkim, pozitivističkim, evolucionističkim ili imanentističkim naklapanjima. Rezultati današnje etnologije kažu da su najstarija i najprimitivnija plemena, i to sva bez izuzetka vjerovala i vjeruju u jedno najviše Biće. Taka je bila prvotna religija. A do ove vjere i najprimitivniji čovjek dolazio je jednostavnim promatranjem svijeta i sebe: sve ovo ga je dovodilo do Boga Stvoritelja.

Božja objava i nadnaravni život

Pripustimo li da Bog opstoji i da je On Stvoritelj svijeta, moralo bi slijediti posve naravno da pripustimo da u Njega ima istina koje ograničeni čovjek ne može sam po sebi saznati ni shvatiti, te da je u Njemu i život koji je iznad svega našega zemaljskog života.

Ovo ipak nije svakomu bilo jasno. Neki su se u većoj ili manjoj mjeri ogradili pred pojmom nadnaravnoga života i nadnaravnih istina. Tako u srednjem vijeku Bruno i Campanella. No ni Descartesov i Leibnitzov sistem nije bio sasvim otvoren pojmu vrhunaravnoga, a Kant svojom spekulativnom filozofijom isključuje i mogućnost vrhunaravnoga. On je subjektivist, agnostik. Za njegovim su se subjektivizmom i agnosticizmom poveli modernisti i pozitivisti. Sve su se ove struje uglavnom već preživjele i pripadaju povijesti. Ista će sudbina zateći i Bergsonov filozofski sistem, jer i njegov sistem ima teških nedostataka.

Međutim, s razloga koje smo spomenuli u početku, u Bogu su istine koje sasvim nadilaze naš razum, u Njemu je i život, koji sasvim nadilazi našu narav i život. Bog je opet svemoguć, sveznajuć, apsolutni gospodar, te nam ako hoće, može kazati i objaviti ove istine, koje mi inače ne bismo nikada saznali; i može nam, ako hoće, dati ovaj nadnaravni život, do koga mi inače sami po sebi ne bismo nikada došli. A mi to opet možemo sve primiti, jer ionako mnogo, pače sve saznajemo od drugoga u našemu ovozemnomu životu, neprestani smo učenici. A Bog je svemoguć, pa zašto ne bi mogao dignuti našu narav u više, nadzemalj-

ske sfere! A sve je tako stvarno i bilo. Stoga je Objava nadnaravnih istina ne samo moguća, nego Bog nam je ove istine stvarno i objavio.

S ovim pitanjem u najtjesnijoj vezi je i pitanje kako saznajemo da se je Bog objavio i gdje se nalazi Božja Objava. Tu je i pitanje o povjesnosti, autentičnosti, istinitosti i potpunosti knjiga Sv. Pisma. Katolički odgovor, kao i odgovor svega poztivnog kršćanstva, uvijek je bio i danas je: činjenicu Božje Objave kao i činjenicu da su knjige Sv. Pisma zbilja od Boga nadahnute saznajemo naravnim povijesnim putem, povijesnom metodom, povijesnim dokumentima i dokazima, istom onom metodom na pr. kojom dokazujemo da je bio Cezar ili Napoleon ili veliki Svjetski rat. Ova je metoda sasvim jasna.

Pozitivno kršćanstvo stalo je i stati će uvijek na apsolutnom zahtjevu zdravog razuma: svaka činjenica mora imati i svoj uzrok, ili: nema učinka bez uzroka. Ovo niko nikada nije pobio, i ne će. Protivno bi značilo zanijekati razum. A Sv. Pismo nam govori o tolikim činjenicama koje nemaju i ne mogu imati naravnog uzroka. Uzrok ipak mora biti. Dakle mora biti nadnaravni, Bog. Takve činjenice su čudesa. I kada se ovakovi događaji zbivaju u potvrdu neke nauke, to je sigurni znak da je ona Božija. Racionalisti svih boja, liberalni protestanti, modernisti kušali su zanijekati historičnost, autentičnost ili objektivnost knjiga Sv. Pisma, ali ne s povijesnih razloga, pošto je povijest u našim rukama i za nas, nego iz predrasuda, unaprijed stvorenih zaključaka, bez obzira na ono što o tome veli povijest. Stoga svaki racionalistički pisac ima i svoje mišljenje, koje s njim počinje i svršava, a kršćanska nauka o Sv. Pismu i Božjoj Objavi ostaje kao neoboriva pećina.

Isus Krist

Kad nam Crkva daje Sv. Pismo, povjesne, autentične, objektivne knjige, predstavlja nam Onoga o komu te knjige govore: Isusa Krista. I proti Njemu su racionalisti digli hajku. Svaki na svoj način i sa svog stanovišta, jer nijedan nije zadovoljan riješenjem drugoga. Na njima se na dlaku obistinjava poznata izreka: istina je jedna, a laž je stostruka. Racionalisti bježe pred Isusom ili iz straha pred onim što bi praktično slijedilo za njihov život kad bi Ga priznali; ili iz unaprijed stvorenih pretpostavaka, iz krivih filozofskih postulata, koje s poviješću, s činjenicama nemaju ništa zajedničkoga.

Sva racionalistička kritika kroz vjekove zajedno sa današnjom nije mogla ni malo uzdrmati, a kamoli oboriti ijedan dokaz koji nam govori o Isusovu Božanstvu. Ovi dokazi su proročanstva kojim su proroci na hiljade godina unaprijed prorekli da će On doći. I sve se je na Njemu ispunilo. Zatim nauka Isusova, koja nije uzeta ni u Židova ni u pogana, a koja u potpunoj mjeri zadovoljava zahtjevima i uma i srca ljudskoga, što nijedna nauka ni prije ni poslije nije mogla ni znala dati. Tu je i Njegova apsolutna svetost. Najkrvniji neprijatelji nisu Ga mogli prekoriti za grijeh. Tu su i Njegova čudesa, koja čini u potvrdu svoje nauke. Ova čudesa mogao je činiti samo Bog. Kruna im je Njegovo slavno uskrsnuće: čudo nad svim Njegovim čudesima. Samo ono zadalo je racionalistima strahovitu muku. Izmišljaju najbesmislenije pretpostavke, samo da mu se ne bi morali pokloniti. A svaki na kraju svega pada pred ovom strahovitom povijesnom činjenicom.

Na čudesa Isusova nadovezuje se osnivanje i raširenje i uzdržanje Njegove Crkve. Osniva je Isus preko dvanaest ribara bez škola, bez novca, bez oružja, bez ikakve zemaljske moći; oni se bore proti svemu onomu što se zove veliko na zemlji: proti učenjacima, filozofima, novcu, carevima i vojsci, proti svim strastima. I ubrzo predobivaju sve ovo. Crkvu su osnovali i ona se je raširila dok su svi neprijatelji pobijeđeni. Ta se činjenica ne da ljudskim sredstvima protumačiti, ma koliko racionalisti razbijali glavu da bi i to sveli na prirodne uzroke. Dade se shvatiti jedino kad se sjetimo da je Isus apostole poslao obećajući im Svoju pomoć. Kad na to mislimo tada nam je jasno. Ali tad nam je jasno da je to pravo čudo. U svemu svomu sjaju Crkva nam se pokazuje i onda kada pogledamo njezin život kroz dvije hiljade godina, posebice kada je isporedimo s drugim kršćanskim nekatoličkim konfesijama, a osobito onda ako uza nju postavimo bijedne ljudske surogate, kao što su

islam, brahmanizam, budizam, mazdaizam i drugi. Tada vidimo kako je veliko djelo Božje, a kako je prema njemu ništa djelo ljudsko.

Bezvjerje

Bezvjerje je velika zagonetka i tajna kad ga gledamo u svijetlu kojim je tako jasno obasjana osoba Isusova i s kojeg nam se jasno pokazuje Njegova Božanska pojava. Kad ovo promišljamo izgleda nam nemoguće da bi moglo biti bezvjeraca, pa makar i na riječi, jer uvjerenih sigurno nema. Ali s druge strane i bezvjerje nam biva donekle jasno kad se sjetimo da je čovjek obdaren strahovitim darom koji se zove: sloboda, te čovjek uza sve jasne dokaze može reći: ne vjerujem. Najžešći povod tomu je ljudska slaboća i strasti koje bi trebalo zauzdati kad bi se čovjek poklonio Bogu.

K ovim starim i današnjim uzrocima bezvjerja današnje vrijeme ima i svoje specifične: prirodoznanstveni determinizam, evolucionizam i kriticizam kao neke današnje filozofske struje. No sve ove struje i u najnovijoj današnjoj formi nemaju znanstvene podloge, a zastupnici dobrim dijelom zato ih tjeraju naprijed jer računaju s time koliko toliko naškoditi vjeri. To im je najjači razlog i dokaz.

Da su nikakve tvrdnje bezvjeraca, da tu nema nikakve znanstvene podloge, da su tu često strasti i neznanje po srijedi dokazuju nam i sami bezvjerci kad se obraćaju vjeri. A među njima ih imamo veliki broj koji zastupaju sve grane znanosti i sve filozofske struje. Sami priznaju da im je znanstvena podloga bila nikakva.

Objekcije proti kršćanstvu i Katoličkoj Crkvi

Katolička Crkva od svojega osnutka ujedno sa Sv. Knjigama St. Zavjeta stoji kao neslomljiva pećina od vremena Isusova, dotično od vremena Mojsijeva. Kad su Mojsijeve i druge knjige Staroga Zavjeta bile pisane i kad je kasnije Crkva osnivana živjeli su drugi ljudi i narodi i govorili su drugim jezicima, i žvjeli su u drugim okolnostima. Kroz ove dvije hiljade godina života Crkve, dotično kroz četiri hiljade godina otkad je živio Mojsije nastali su i propali svi mnogobrojni filozofski sistemi i škole, nastale su razne krivovjerske struje. Mnogi od njih, ili zato što nisu mogli svladati ovo daleko vremensko razdoblje otkada su napisane prve Sv. Knjige, i sve prilike u kojima se je razvijao židovski narod i kasnije Crkva, te i zato što je ljudima, koji nemaju neprevarljivog naučiteljstva, nemoguće prodrijeti i prozreti i obuhvatiti sve bogatstvo koje je pohranjeno u Božjoj Objavi i djelu kao što je Crkva, a i zato što su mnogi od njih zabacili ono, što baš sačinjava ovo veliko djelo Božje tj. vas nadnaravni život, napadali su Crkvu i uopće Božju Objavu, i to s raznih stanovišta. Tako su neki napadali Bibliju uopće jer im nije išlo u glavu da su to knjige napisane pod Božjim nadahnućem, te da su nepogrešive. Ili su napadali Stari Zavjet sa stanovišta prirodnih znanosti ili povijesti ili s raznih moralnih pitanja ili radi religijske nauke jer da ne bi bila u skladu s kršćanskom. Drugi su napadali Novi Zavjet, kršćanske dogme uopće, ili opet neke napose, kao i katoličku moralnu nauku. A najviše je napadaja podignuto iz duge povijesti Crkve kroz dvije hiljade godina. To su dobro poznati napadaji koji su sto puta pobijeni, a koji se neprestano ponavljaju.

—o—

O svim gore spomenutim pitanjima, koje smo mi spomenuli samo u najglavnijim potezima, rade brojna remekdjela katoličke apologetike. Među njima se izdiže gore spomenuta *Apologétique* i bogatim sadržajem, i tim što je pisana u najnovije vrijeme, dakle baš za naše prilike i time što su na njoj sarađivali ponajbolji stručnjaci. Tu su potanko raspravljena sva pitanja o religiji, o Objavi, o Starom i Novom Zavjetu, o Isusu Kristu, o Crkvi, njezinoj nauci, svetosti, radu u povijesti i danas, o njezinim čudesima, o krivovjerjima svih vremena, kao i o nekršćanskim religijama: o brahmanizmu, budizmu i islamu te o bezvjerju. Samom odgovoru na razne napadaje osam pisaca posvećuje tristo stranica, ukazujući da ovi prigovori nemaju nikakve ili teološke ili filozofske ili povjesne ili prirodoznanstvene osnove već prema tome na što se koji prigovor odnosi. Iz

ovoga djela upoznajemo Crkvu kao veliki svjetionik postavljen na vrh gore koji nisu mogli porušiti svi napadaji neprijatelja ni zamračiti ponekoje ljudske slaboće ljudi koji su njom upravljali.

Dr. O. Ante CRNICA:

Pjesme o. Petra Kneževića u zbirci kanonika Čulića

RÉSUMÉ. — *Les cantiques du P. Pierre Knežević O. F. M. dans la collection du chanoine Matthieu Čulić.* — P. Pierre Knežević, franciscain de la province dalmate SS. Redemptoris (1702—1768), a été un des plus éminents poètes religieux croates. Beaucoup de ses cantiques ont été publiquement chantés dans les églises dalmates. Le chanoine de Split, Matthieu Čulić, en faisant une collection des cantiques, a pris dans sa collection, nommée »Cantiques religieux divers«, publiée à Venise en 1805, 34 cantiques du P. Knežević, sans en indiquer l' auteur et la source. P. A. Crnica examine, ici, cette question et il désigne les cantiques du P. Knežević, avec des modifications du chn. Čulić. Il explique aussi pourquoi le chan. Čulić n'a pas pris dans sa collection les cantiques du P. Knežević composés en l'honneur de la miraculeuse Notre-Dame de Salut à Split en Dalmatie.

1. Dvije riječi mjesto uvoda

Dalmatinski franjevac O. Petar Knežević iz Knina (1702—1768), član provincije Presv. Otkupitelja, spada u red najodličnijih hrvatskih religioznih pjesnika. Neke njegove pjesme, posebno »Muka Gospodina našega Isukrsta i plač Matere Njegove«, poznata pod imenom »Gospin plač«, kao i pjesma »Veseli se Majko Božja, puna milosti«, i danas su gotovo najomiljelije pučke nabožne pjesme, koje se pjevaju o Božiću i Velike nedjelje, naročito u Dalmaciji, Bosni i Hercegovini. O njegovim pjesmama uopće već je rekao Nijemac Wurzbach, da ga stavljaju među klasične pisce našega naroda. Vinko Premuda, samo radi triju njegovih pjesama na čast Majke Božje — ostale mu nijesu bile poznate — kaže, da je zavrijedio da ga nazovemo Gospinim pjesnikom. Blagopokojni Dr. O. Juraj Božitković njegovu spomenutu pjesmu »Veseli se, Majko Božja« uspoređuje s pjesmom »Veni, Sancte Spiritus« francuskog kralja Roberta i s pjesmom »Ave, caput cruentatum« sv. Bernarda, a o njegovom »Gospinom plaču« veli da može stati uz »Stabat mater« Jacopona da Todi i »Dies irae« Tome iz

Celana, pače ga nazivlje našim Jacoponom da Todi i našim Tomom iz Celana.

U knjizi »Naša Gospa od Zdravlja i Njezina slava«, koja je ugledala svijetlo početkom ove godine, donio sam iscrpan prikaz života i rada O. Petra Kneževića, u koliko je to bilo moguće prema arhivalnim podatcima i objavljenim radovima, jer je O. Knežević bio pjesnik Gospe od Zdravlja i jedan od glavnih širitelja Njezina štovanja. Tu su navedena i njegova tiskana i netiskana djela, kao i njegovi glazbeni objelodanjeni i neobjelodanjeni radovi, do kojih se moglo doći, odnosno u koliko još postoje (Vidi navedeno djelo, str. 221—235). Ovdje se ne mislim na to vraćati, nego ću samo upozoriti na činjenicu, da su, osim spomenutih, i druge njegove pjesme u narodu bile vrlo dobro primljene, pa ih je kanonik Matej Čulić uvrstio velik broj u svoju zbirku.

2. Zbirka kanonika Mateja Čulića

God. 1805 objelodanio je splitski kanonik Matej Čulić zbirku religioznih pjesama, koje su se pjevale po dalmatinskim crkvama. Cio naslov ove zbirke glasio je: »Pisne duhovne rasliçne sastavgliene od niki mnogo post. zarkovgnakov za vecchju slavu Boxju, Majke gnegove i svi Svetaz a za duhovni rasgovor Dusca Bogogliubni Sakupgliene, rasredjene, i na svitlost date od pripostovanoga D. Mattia Civlichia kanunika splitske czarkve, u Mletczih MDCCCV«.

Kako se vidi iz naslova, a još više iz samih pjesama, pjesme potječu od raznih auktora. Čulić ih je samo pokupio i objelodanio na duhovnu korist vjernika. On to naglasuje i u predgovoru, gdje kaže, da je vidio, kako neke obitelji običavaju, prigodom blagdana, čitati kod kuće duhovne pjesme dotičnoga dana, što su ih čuli pjevati u crkvi. Budući da od sviju Svetaca, koji se štuju u Dalmaciji, nemaju željene pjesme, on je iz raznih tiskanih i rukopisnih knjiga pokupio jedan broj pjesama i sve ih zajedno objelodanio. U zbirci ima i liturgičnih pjesama, koje su prevedene na hrvatski u istom ritmu, da bi se mogle pjevati prema crkvenom napjevu. Ali je vjerojatno, da on nije nijedne sastavio. U predgovoru veli, da je za neke svetkovine stavio po

dvije, tri pjesme, jer se crkve ne služe istom pjesmom, pa je u zbirku uvrstio sve što je mogao naći. Ako bi koja pjesma naknadno izašla na svijetlost, on će i nju objelodaniti u posebnom dodatku. Također, ako čitatelj ima koju pjesmu na čast glavnoga Sveca, spjevanu na latinskom jeziku, neka mu je pošalje. I nju će prevesti i staviti u dodatak.

Pojedine pjesme u Čulićevoj zbirci potsjećaju nas na prilike prošlih vremena, pa je zbirka i s toga stanovišta od osobite važnosti. Međutim, u nekim mjestima, gdje se još pjevaju te pjesme, a ne zna se za njihova auktora, posve se drugo značenje daje dotičnim prilikama, odnosno postanak se ovih pjesama prenosi u mnogo starija vremena. Budući da sam Čulić ne kaže, ko je koju pjesmu sastavio, da bi se pravilno ocijenile prilike u kojima su nastale, kao i to da se pjesme ne bi pripisivale onome od koga ne potječu, vrlo je zanimljivo pitanje izvora Čulićeve zbirke.

Već je vlč. Vinko Premuda upozorio u »Sv. Ceciliji« 1923, str. 164 sl., da se u Čulićevoj zbirci nalaze 3 božićne pjesme iz knjižice »Četiri Jutrnje, to jest: Božićna, Vodokrsna, Vazmena i Mrtačka: i druge također tri velike svete nedilje to jest Četvrtka Večere Gospodinove, Velikoga Petka i Subote, Istomačene iz Latinskoga u Hrvatski jezik za zadovoljiti želji duhovnoj mnogih duša Slavnoga naroda Slovinskoga. U Mnetke godišta 1794. Kod Šimuna Kordella«. Ja ću ovdje upozoriti, koje je pjesme Čulić preuzeo od O. Petra Kneževića, franjevca i najvećeg hrvatskog Gospina pjesnika, a od kojih su se neke krivo pripisivale Čuliću kao njihovu auktoru. Pripominjem, da je Knežević svoje pjesme »Pisme duhovne razlike«, s kojima se je poslužio Čulić, objelodanio god. 1765.

3. Koje je pjesme Čulić preuzeo od Kneževića

Čulić je svoju zbirku razdijelio na 4 dijela. U prvom dijelu donosi pjesme za sve svetkovine zapovjedne i običajne, prema mjesecima i danima u godini; u drugom dijelu pjesme za pomične svetkovine i neke dane s njima u vezi; u trećem dijelu pjesme za svetkovine apostola, mučenika, ispovjednika i drugih Svetaca, koji nemaju vlastitih

pjesama; u četvrtom pjesme za neke čudotvorne Gospine slike u Dalmaciji i pjesme koje se pjevaju u stanovitim prigodama.

Za svaki dio uzeo je Čulić od Kneževića po nekoliko pjesama. Usve ih je uzeo 34, koje opsegom zapremaju gotovo četvrtinu čitave zbirke. U prvom dijelu ima Kneževićevih pjesama 26, u drugom 2, u trećem 1, u četvrtom 5.

Već prva pjesma, s kojom se otvara zbirka, uzeta je od Kneževića. To je pjesma na čast Gospe od Pojišana. Knežević ju je spjevao na pozdrav Gospi od Pojišana, a Čulić ju je tako izmijenio, da izgleda kao da ju je on sastavio. U prvoj kitici izmijenio je treći i četvrti stih tako, da čitavu zbirku pjesama posvećuje Gospi od Pojišana. Ispustio je treću i četvrtu kiticu, u kojima Knežević kaziva, kako je ovu Majku dvorio za čitavih 8 godina, kako ju je štovao i u svojim joj se potrebama utjecao; iz kojih također razabiremo, da je Knežević, iako je rođen u Kninu, ipak još od djetinjstva odgojen u Splitu, što do sada nije bilo poznato. Pjesma na čast Gospe od Pojišana tako je kod Kneževića na svršetku udešena, da se može pjevati ne samo pred slikom Gospe od Pojišana, nego i na svakom drugom mjestu, a te okolnosti nema kod Čulića, koji je radi toga ispustio čitavih 16 kitica iz Kneževićeve pjesme.

U prvom dijelu za mjesec siječanj Čulić je uzeo od Kneževića pjesmu na čast Presv. Imena Isusova, samo kod Kneževića (Pisme duhovne, str. 30) ta pjesma počinje »Slavno Red moj svuda štuje«, a kod Čulića (Pisne duhovne, str. 31) »Slavno Crkva svuda štuje«. — Za veljaču uzeo je pjesmu na dan sv. Blaža (Knežević, n. mj. 45 sl.; Čulić, n. mj. 35 sl.). — Za ožujak uzeo je 2 pjesme: na čast sv. Josipa »Nek Tebe, Josipe, fale svi Duhovi« (Knežević, 151; Čulić, 39 sl.) i na Blagovijest »Ako tkogod ima želju veseliti se« (Knežević, 156 sl.; Čulić, 44 sl.). Ovdje pripominjem, da se Kneževićeva pjesma na čast sv. Josipa nalazi i u njegovim rukopisima u samostanskim arhivima u Visovcu i Sinju, a pjesma na Blagovijest u samostanskom arhivu u Sinju, samo je završetak pjesme na čast sv. Josipa tu nešto drukčiji nego u »Pisme duhovne razlike« i nego kod Čulića. — Za travanj nema nijedne pjesme zajedničke, za svibanj je uzeo na čast

sv. Paškala Bailonskoga »Dobrom Bogu fale dajte« (Knežević, 39 sl.; Čulić 68 sl.). — Za lipanj je uzeo 4 pjesme, i to 2 na čast sv. Ante Paduanskoga: »Koji je danas dan svi dobro znate« (Knežević, 37 sl.; Čulić, 78) i »Ako želiš vidit čuda« (Knežević, 165 sl.; Čulić, 80 sl.); jednu na čast sv. Ivana Krstitelja »Veselo, braćo, da danas stojmo« (Knežević, 34; Čulić, 91 sl.), a jednu na čast sv. Petra i Pavla »Svega kruga zemaljskoga« (Knežević 35 sl.; Čulić, 93 sl.). — Za srpanj je uzeo pjesmu na čast sv. Ane »Koji god me danas čuje« (Knežević, 91 sl.; Čulić, 114 sl.). — Za kolovoz uzeo je 6 pjesama, i to 3 na čast Gospe od Anđela »Premda Frano Otac sveti«, »Premda Ćaćko naš Franceško«, »Danas Ćaćko Frano sveti« (Knežević 4 sl., 78 sl., 177 sl.; Čulić, 122 sl., 125 sl., 127 sl.) i 3 pjesme na čast sv. Roka »Crkva sveta naša Mati«, »Znadem uzrok, zarad koga«, »Zdravo Roko naš prisveti« (Knežević, 14 sl., 16 sl., 155 sl.; Čulić, 142 sl., 144 sl., 147). — Za rujan uzeo je pjesmu na čast sv. Jeronima »Evo vami svetkovina« (Knežević, 72 sl.; Čulić, 163 sl.). — Za listopad uzeo je 4 pjesme, i to jednu na čast Anđela Čuvara »O nebeski vi Dvorani« (Knežević, 153 sl.; Čulić, 168 sl.) i 3 pjesme na čast sv. O. Franje Asiskoga: »Zdrav prisveti Ćaćko Frano«, »Frano sveti, slugo virna« i »Zdrav Franceško Oče sveti« (Knežević, 7 sl., 74 sl., 166 sl.; Čulić, 170 sl., 172 sl., 177). — Za studeni uzeo je 3 pjesme: na dan Svih Svetih »Koga danas svetkujemo« (Knežević 17 sl.; Čulić, 191 sl.), na dan sv. Didaka, franjevačkog brata lajika »Bog od vika odabrati« (Knežević, 41 sl.; Čulić, 195 sl.) i na dan Prikazanja Bl. Dj. Marije u hramu ili na Gospu od Zdravlja »O Divo slavna, Ti si rajska dika« (Knežević, 19 sl.; Čulić, 206 sl.). — Za prosinac uzeo je pjesmu na Božić »Veseli se, Majko Božja puna milosti« (Knežević, 43 sl.; Čulić, 235 sl.).

U drugom dijelu Čulić je prenio iz Kneževića 2 pjesme: na Prišašće Duha Svetoga »Dođi Duše naš Prisveti, Vrutče milosti« (Knežević, 163; Čulić, 327 sl.) i »Pismu koja se može pivati po prikazanju Tila i Krvi Gospodnje«, a počinje »Ah jistbino sve slatkosti« (Knežević, 33 sl.; Čulić, 349 sl.). — U trećem dijelu uzeo je prevedenu pjesmu Ave Maris

Stella — »Zdravo Zvizdo mora« (Knežević 49 sl.; Čulić, 360 sl.). — U četvrtom dijelu uzeo je 5 pjesama, i to: na čast Gospe Sinjske »Sinjska Majko od milosti« (Knežević, 118 sl.; Čulić, 369 sl.), na čast Gospe od Skalice ili Omiške »Još je jedna slavna Mati« (Knežević, 147 sl.; Čulić, 373 sl.), na čast Gospe Visovačke »Visovačka slavna Mati« (Knežević, 113 sl.; Čulić, 378 sl.), na čast Gospe od Kaštila Zadarske, Šibenske, Skradinske i Kninske (jedna pjesma): »Klanjam Ti se, o prislavna« (Knežević, 135 sl.; Čulić, 382 sl.), i na čast svete Kuće Nazaretske »Klanjam ti se iz daleka« (Knežević, 179 sl.; Čulić, 385 sl.).

4. Zašto je Čulić ispustio pjesme o Gospi od Zdravlja

Upada u oči, da Čulić Splićanin, nije uzeo od Kneževića nijedne pjesme na čast splitske Gospe od Zdravlja. U uvodu je rekao, da u četvrtom dijelu donosi pjesme u počast najglasovitijih Gospinih slika u Dalmaciji. Valjda je time htio opravdati, zašto nije donio pjesme na čast Gospe od Zdravlja kao i drugih Gospinih slika u Dalmaciji.

Po mom mišljenju, to nije bio razlog. Neke Gospine slike, kojima je donio pjesme, ne spadaju među najglasovitije slike onoga vremena u Dalmaciji, na pr. Gospa od Skalice kod Omiša, Gospa od Kaštila Zadarska, Šibenska, Skradinska i Kninska. Od nekih ovih bile su glasovitije slike na pr. Gospe od Vrpoljca kod Šibenika, Gospa Sućurska, Gospa Šoltanska i više drugih glasovitih Gospinih slika u sjevernoj i južnoj Dalmaciji. Čulić je u svoju zbirku uvrstio samo one Gospine pjesme, koje je Knežević spjevao za Njezine čudotvorne slike. Pjesama o drugim Gospinim slikama kod Čulića ne nalazimo, jer ih Knežević nije spjevao, izuzevši pjesme o Gospi od Zdravlja. Da ih je Knežević spjevao, Čuilć bi ih bez sumnje bio uvrstio u svoju zbirku, ako ne zbog drugoga razloga, a to zato da se i u dotičnim mjestima proširi njegova zbirka.

Što se tiče pjesama na čast Gospe od Zdravlja u Splitu na Dobromu, držim, da ih je namjerno ispustio. Ne može se zanijekati, da je slika Gospe od Zdravlja na Dobromu bila barem toliko glasovita koliko su bile glasovite neke Gospine slike, kojima je donio pjesme. Nedvojbeno je

pak da je spadala u najglasovitije slike, jer je radi nje 6 godina prije nego je Čulić objelodanio svoju zbirku, t. j. 1799 Sv. Stolica svetište Gospe od Zdravlja obdarila svakodnevnim oprostom od 200 dana za uvijek, koje povlastice — u koliko je poznato — nije imalo nijedno Gospino svetište u Dalmaciji. Čulić je, po mom mišljenju, pjesme Gospe od Zdravlja namjerno ispustio s više razloga, u prvom redu radi spora između samostana Gospe od Zdravlja i splitskog kaptola, kome je Čulić pripadao. Splitski nadbiskup Lelij Cippico bio je, 11. V. 1796, dozvolio procesiju crkvi Gospe od Zdravlja na dan sv. Paškala Bailonskoga. Toj dozvoli usprotivio se je splitski kaptol i, pod vodstvom kanonika Mateja a Cruce (Čulića?), Dominika Gianuizzi i Pavla Kovačića zatražio od nadbiskupa da obustavi procesiju, jer da su njom povrijeđena prava kaptola. Nadbiskup popusti kaptolu i 17. V. 1798, t. j. na Svečev blagdan, 1 sat pred veliku Misu, zabrani procesiju pod kaznu interdikta nad crkvom. Budući da se procesija nije mogla spriječiti, redovnici prizvaše protiv zabrane i kazne na stariju crkvenu vlast i održaše procesiju. Nadbiskup tada, po nagovoru kaptola, 16. kolovoza 1798, proglasi interdikt nad crkvom, t. j. obustavu svih svetih čina u crkvi. Redovnici, smatrajući kaznu interdikta nepravednom i protuzakonitom, proslijediše svete obrede, čekajući pravorijek više crkvene vlasti. Papa Pijo VI povjerio je slučaj mletačkom patrijarhu, da ga ispita i, un jegovo ime, riješi. Ovaj, preko svoga generalnog vikara, kanonika Don Vice Brenciaglia, dvjema odlukama od 2. listopada i 18. studenoga 1798, poništi interdikt i nadbiskupove odluke sa svima njihovim pravnim i stvarnim učincima. Razumljivo je, da je ovo rješenje bilo neugodno ne samo nadbiskupu, koji se je teško izložio, nego i još više kaptolu, koji je izložio nadbiskupa, a nije ništa dobio, jer se nigdje ne govori o kakvoj povredi kaptolskih prava. Uza sve ovo vrhovno rješenje spora, koji je mnogo sablazni izazvao među vjernicima, nategnutost odnošaja između kaptola i samostana Gospe od Zdravlja nije popuštala, pa ni onda kad je slijedeće godine Sv. Stolica odlikovala svetište Gospe od Zdravlja vječnim svakodnevnim oprostima. Ova

okolnost razjašnjuje nam, zašto Čulić nije u svoju zbirku unio pjesme o Gospi od Zdravlja.

5. Zaključak

U pjesmama, koje je Čulić preuzeo od Kneževića, opaža se po koja razlika. Za neke pjesme ta razlika potječe, vjerojatno, odatle, što ih Čulić nije preuzeo izravno iz Kneževićeve zbirke, nego iz njegova rukopisa u Visovcu i Sinju ili možda prema prepisima Kneževićevih pjesama, koji su se upotrebljavali po drugim dalmatinskim crkvama. Najveća je razlika u pjesmi na čast Gospe od Pojišana, na koju sam već upozorio. Nekoliko varijanata nalazi se i u božićnoj pjesmi »Veseli se, Majko Božja, puna milosti«. Ova je Kneževićeva pjesma uvrštena i u prvo izdanje gore spomenute knjižice »Četiri Jutrnje«, a objelodanio ju je god. 1763 i Petar Jurić iz Rupa kod Skradina u svojoj knjižici »Način pravi kako karstiani imadu Boga moliti«. Pjesma »Veseli se, Majko Božja« iako je objelodanjena prije Kneževićeve zbirke, ipak potječe od samog Kneževića, kako je obrazloženo u knjizi »Naša Gospa od Zdravlja i Njezina slava«, str. 234 sl., bilj. 105. Po varijantama kod Čulića vidi se, da je on ovu pjesmu donio prema Juréevoj zbirci, jer se njoj više približuje.

Upozoravanje na pjesme O. Petra Kneževića u zbirci kanonika Mateja Čulića sjetit će one koji pjevaju dotične pjesme ili slušaju kad se u njihovim crkvama pjevaju, na slavnoga pjesnika, od koga potječu, a njegov će veliki ugled još više porasti u očima onih koji poznaju njegovu slavnu prošlost.

Dr. fra Bone M. Radonić:

Vidljiva glava pravoslavne crkve

(svršetak)

Mihajlo I Cerularije (1043—1058) završitelj Istočnoga raskola

Mihajlo I Cerulazije konačno iskopa nepremostiv jaz između Istočne crkve i Katoličke Kristove. O njemu piše Dr. Marković: »G. 1040 uđe se u trag zavjeri protiv cara Mihajla Paflagonca. Krivci platiše izagnanjem iz domovine i gubitkom svojih dobara. Kolovođa zavjere bijaše Mihajlo Cerularije i Ivan Makrembolita. Cerularije bijaše svjetovnjak i po svoj prilici pripadao je vojničkoj ruci. Kada bi prognat, pođe u kaluđere; *a bi puki neznalica i ohol.* Tajna je kako je takovu čovjeku, kroz same tri godine, pošlo za rukom dokopati se (1043) patrijarskoga prijestolja. Može se međutim nagađati, da je u njegovu urotu ulazio prst bazilise Zoa, da ga je ona obranila, da teže ne bude kažnjen. Može biti također, da ga je ona nagovorila, da se zakaluđeri, obećavši mu, da će ga učiniti za patrijarha, kada nastanu drukčije prilike. A svakako je istina, da Konstantin Monomah njega ne bi bio uznio na patrijarsku stolicu, da Zoa ne bude tako htjela. Urotnik je dakle milošću i inicijativom *bizantinske Mesaline* uspeo se na najveću crkvenu čast.« [34]

G. 1054 papa Leon IX posla legata u Carigrad sa pismima Cerulariju i caru Monomahu, gdje se zalaže za crkveno jedinstvo. Kakav je bio Cerularije, vidi se iz njegova postupka s legatima: »Dva dana iza toga legati ostaviše istočnu prijestolnicu, da se vrate u Rim, poklem bijahu zabranili pod kazan anateme primati svetu pričest iz ruku grčkoga svećenika, koji bi ružio latinsku misu. Među tim carski dvor posla za njima glasnike s porukom, da se vrate, jer je patrijarh pregao, da se s njima dogovara o sjedinjenju

---

[33] Nav. dj., 56.
[34] Nav. dj., 62—63.

crkava. Glasnici dostigoše ih u Selimbriji; te se legati s njima treći dan (na 20) vratiše u Carigrad. Sutradan (na 21) imala se je držati rasprava u crkvi sv. Sofije; a Cerularije bijaše naumio, da legate javno pred narodom zastidi i izloži ih bijesu gradske glote i sebične čeljadi, koju već bijaše na njih nadrškao. Ovo bi legata bez sumnje stalo glave. No car Monomah, da zaštiti legate, zapovijedi, da se nema držati rasprava bez njega; a jer se Cerularije ovomu usprotivi, bazileus, bojeći se pletaka i pakosti staroga urotnika svjetova legate, da ončas bježe iz Carigrada. Kada legati umakoše i Cerularije vidje, da mu je paklena namjera osujećena, pobuni na cara prosti narod. Monomahu jedva pođe za rukom utišati buru, davši išibati tumače rimskh legata, Pavla i Smaragda, i predavši ih u ruke rasrđenu patrijarhu. Ali je od ovoga časa mrzio na Cerularija, te je odalečio od carskoga dvora sve njegove prijatelje.« [35]

Aleksije I Komnen (1081—1118), Manuilo Komnen 1143—1180)

Aleksije I Komnen skidao je patrijarhe i biskupe i postavljao po miloj volji, grabio crkvena dobra i vladao se kao pravi car-papa. G. 1092 neki carski prijatelj htjede vjenčati rodicu u šestom koljenu, što je bilo zabranjeno kanonima Istočne crkve. Patrijarha Nikola Gramatik ne usudi se to dopustiti. Vijećao je sa svojom sinodom, ali stvar ostade neriješena. Međutim car izda naredbu, da je vjenčanje valjano, i sinoda posve zadovoljna tim riješenjem izjavi: »Premda o ovom pitanju svak bijaše u sumnji, kad je *mogući i sveti car svoju riječ izustio, ončas je prestalo svako dvoumljenje.*« [36] Evo što o njemu Marković piše: »Osim navedenih činjenica povijest nam je sačuvala mnogo drugih, iz kojih se vidi, da je Aleksije sebe držao za apsolutnoga gospodara Crkve i njezinih zakona. Nekom zgodom, dok se dva metropolita, heraklejski i ancirski, parbahu s carigradskim patrijarhom o pravu imenovanja na dvije biskupske stolice u njihovu području i pozivahu se na XII kanon Kal-

[35] Nav. dj., 73—74.
[36] Nav. dj., 180.

cedonskoga sabora, Aleksije napisa zapovijest, kojom određivaše, da je bazileusu *slobodno podizati biskupske crkve na veći stepen, te stvarati metropolije od biskupskih i nadbiskupskih crkava.* Također što se tiče imenovanja za one crkve i ostalih uredaba, bazileus može po svojoj volji postupati, i njega u tome ne smeta ni malo kanon (XII kalcedonski), koji određuje, da mitropolija ne gubi svoje pravo nad crkvom, koja je njoj bila područna, a kasnije bijaše uzdignuta na veću čast. Na ovu carsku zapovijest jednodušno pristade patrijarska sinoda. A Balsamon zove istu zapovijest: *dekret glasovitoga svetoga cara.* Drugom zapovješću Aleksije ustanovi, da novoizabrani biskupi mogu držati crkvene nadarbine, koje su prije imali; te naredi, da se ova njegova zapovijest ima sahraniti u arhiv velike crkve. — Žalosna li prizora u povijesti Istočne crkve! Dok samovlasnici hoće sami, da budu sami cezaropape, pa onako što prisvajaju sebi na štetu crkvene slobode i nezavisnosti, to se može razumjeti: to je cezarizmu posve prirodno. Ali, da se sama crkva svoje slobode i neodvisnosti odriče, da sama potpisuje osudu, koja nju osuđuje na vječito ropstvo, da se sama od svoje volje pušta na milost i nemilost u ruke političkoga gospodara: to je što se ne može lako razumjeti; a opet je stvar takova, da ti tuga i žalost obuzimlje dušu i srce.« [37]

Manuilo Kommnen bijaše raskalašen čovjek, te se je poput drugih careva miješao u crkvena pitanja i držao Istočnu crkvu pod svojom mamuzom. Ovaj je car-papa samovoljno, proti crkvenim zakonima, riješio jedno ženidbeno pitanje. »Dok u Carigradu *ne htijahu papu za glavara crkve, valjalo je, da takova priznaju grčkoga bazileusa,* koji se je sam gradio gospodarom nad kanonima i učiteljem vjere Istočnoj crkvi. Manuilo se nije u tome razlikovao od ostalih bizantijskih careva. Za patrijarha Sizinija II (995—999) nastalo bijaše pitanje, mogu li dva brata vjenčati dvije bratučede. Patrijarh Sizinije sa svojom sinodom riješi pitanje u protivnu smislu, presudivši *vlašću Duha Svetoga,* da su takove ženidbe zabranjene *navijek, svakome i bez iznimke, pa to*

[37] Nav. dj., 181—182.

bili i ljudi, kojima je vlast u ruci, ili bogatstvo. Ako li bi se ko usudio protiv takove presude oženiti se bratučedom svoje nevjeste, da ima biti odlučen od crkve dok je god živ, i da ga se ne može primiti na pokoru, ter ne bi prvo razvrgao ženidbu, *pa da je i djece od takove ženidbe imao.* Svećenik pak, koji bi tu ženidbu blagoslovio, da je lišen svećeničke časti. — Balsamon kaže nam, da je ovo pitanje opet doneseno na *božanstveni carev sud,* i da je predobri i *sveti car Manuilo* o stvari izrekao svoj orakuo, kojega je ovo jezgra: Ako je onakova ženidba već u puti izvršena *(matrimonium consummatum),* pa neka za nju nije bilo dobiveno dopuštenje, ona se nema rastavljati, već neka mjesni biskup vjenčanima naredi pokoru. Koji bi htjeli Sizinijeve odredbe se držati, dostojni su hvale: ali koji bi htjeli unatoč Sizinijevoj odredbi vjenčati se, da im je slobodno.« [38]

— Cezaropapizam postulat kanonskoga prava na Istoku —

Dr. Marković piše: »Na mjesto pape pozakonjen je na Istoku cezaropapizam i već je od ovoga doba postao postulatom kanoničkoga prava Istočne crkve.

Demetrije Komaten govoreći o premještanjima biskupa s jedne na drugu stolicu, dok priznaje, da se takovim premještanjima protive crkvena pravila, veli, da *sam car ima vlast pripadne crkvene naredbe promjenjivati.* Zatim primjećuje: ‚Jer car, koji se zove i jest *sveopći vrhovni učitelj crkava, stoji nad saborskim naredbama i daje im jakost. On je upravitelj crkvene hijerarhije i zakonotvorac uredaba, koje gledaju življenje i vladanje svećenika. Njemu se pristoji izvidati parnice biskupa i klerika, te izbore (novih pastira) obudovljenih crkava. On može biskupske stolice u metropolije pretvarati i biskupe u metropolite.* Da sve ukratko saberem: *izuzevši služenje mise, u caru su sva ostala biskupska prava;* a na temelju ovih, *crkvene njegove naredbe dobivaju jakost kanona.* Ta i poganski car Tiberije, kako nalazimo u Josipu Flaviju, potpisivaše se: *vrhovni nadsvećenik.* Takovi su i današnji carevi, carskim pomazanjem, kao gospodnji pomazanici. Kako Krist i Bog naš, kao pomazanik jest naš veliki svećenik, te ga za takova štujemo, pravedno je, da i pomazani car bude nakićen darovima velikog svećeništva'. — Ovo je štioče, hula na Isukrsta.« [39]

[38] Nav. dj., 205—206.

Balsamon, najglasovitiji grčki pravnik o carskoj vlasti piše: »Carevi i patrijarsi poradi njihova dostojanstva, koje dobivaju pomazanjem svetom krizmom, valja da budu poštovani *kao učitelji.*« Balsamon dodaje: *»Odatle potječe vlast vjernih vladara i samovlasnika prikazivati na posvetilište, kao i svećenici.* Poput sunca, koje obasjava svijet, carevi svojom svjetlošću rasvjetljuju središte pravoslavlja«. Još kaže naš kanonist, da samovlasnikova djelatnost obuhvaća dušu i tijelo, dok je djelatnost patrijarha samo duši na korist. »Priznaje caru i nekim događajima vlast nad kanonima i njegovu crkvenu vlast uzdiže nad biskupsku. Tako, na pr., razjašnjujući crkveno pravilo, koje zabranjuje klericima i kaluđerima svjetovne službe, veli, da oni mogu bez prigovora svaku povjerenu im službu izvršivati, ako ih pozove na to biskup, *a pogotovo car.*« [40] Isto su učili niži crkvenjaci, a i svjetovni ljudi. [41] Počujmo samo neke:

»Ivan Cinam, u drugoj polovici dvanaestoga vijeka u grijeh upisuje heretiku Demetriju, što se je usudio, on laik, istraživati o Božjemu biću, dok se to pristoji crkvenim učiteljima i uglednijim svećnicima; te može biti *i carevima, zbog njihova dostojanstva.* Georgije Akropolit u drugoj polovini trinaestoga vijeka, govoreći o ženidbi grčkih careva s njihovim nećakinjama naprosto kaže, da takove ženidbe crkva zabranjuje; *ali se dopuštaju carevima, poradi općega dobra i jer je taki običaj.* Njegov suvremenik Georgije Pakimer veli, da careve ide predikat: *svetost;* jer su krizmom pomazani. Kaluđer Nicefor Kumno (Chumnus) u prvoj polovini četrnaestoga vijeka, u zvijezde kuje cara Andronika II, što je zbacio Veka, promicatelja bezumnih dogmata, i povratio crkvi jedinstvo. Pa još čini *ga drugim Isukrstom-Bogom;* jer ga zove *Božjom Riječi, biskupom, svećenikom i žrtvom, koji je zapovijedio bijesnoj oluji, ter je nastala potpuna tišina.* A Makarije ancirski, u prvoj polovini petnaesto-

[39] Nav. dj., 231—232.
[40] Nav. dj., 232—233.
[41] Nav. dj., 233.

ga vijeka, pozivljući se na Gregorija Nazianzena i na Gregorija Nisanina, te na sveopće sabore, četvrti i šesti, dokazuje, da je car *Gospodnji pomazanik, krizmom posvećen, biskup, svećenik i učitelj vjere.*« [42]

Značajna je i molitva, koju su morali moliti pred bazileusom novoizabrani biskupi: »U njoj su metropoliti izgovarali, da je svemogući Bog njega još iz materine utrobe odredio, da bude car svega kršćanstva, koliko ga je god na svijetu, te je na njegovu *božanstvenu i svetu glavu* postavio krunu, dragim kamenjem iskićenu. — A kroz to je metropolitima dana opomena, da *kako imaju čuvati i štovati apostolske naredbe i spasonosni nauk i zpovijedi svete crkve; tako isto imaju svesrdno prigrliti i štovati građanske zakone i njih se u svemu držati; te prema njima svaku uređivati i udešavati*«. [43]

Istočna je crkva primila u crkveni zakonik carske zakone, koji ispravljaju Kristovu nauku o nerazrešivosti braka. [44] (Cezarizam, II 234—237).

Sultani vidljiva glava Istočne crkve

Padom Carigrada 1453 sultani su postali vidljiva glava Istočne crkve. Namještali su i skidali patrijarhe po miloj volji. Istočna crkva nije htjela priznati poglavarom Namjesnika Kristova, pa je morala sramotno priznati Muhamedove nasljednike. U Sv. Pismu nalazi se zakon, koji kaže: *»Per quae peccat quis, per haec et torquetur* (Sap. 11, 17) — u čemu čovjek griješi, u onome nalazi kaznu«. Grci su sagriješili samodopadnošću i ohološću, zato ih je Bog tako teško ponizio i posramio.

Dr. Marković ovako opisuje ustoličenje patrijarha Genadija: »Sultan htjede, da novi patrijarh bude namješten u čast po prijašnjem grčkome obredu. Genadije bi doveden preda nj u veliku dvoranu carske palače; a on sjedeći na veličanstvenu prijestolu dade mu u ruku patrijarski štap, izgovarajući (kao što u takovim prigodama činjahu kršćanski carevi) glasovito grčkim jezikom ove riječi: *‚Presveto Trojstvo, koje je meni dalo carstvo, postavlja tebe za carigradskog arcibiskupa i ekumenskog patrijarha'*. Muhamed čini ga tada zaogrnuti bogatim plaštom i dade mu vlast nad svim njegovim suvjernicima u turskome carstvu, imenovavši ga Milet-pašom *(glavarom — kršćanskoga — naroda)*. Potvrdi mu sva prava, koja su otprije patrijarsi uživali i proglasi slobodan kršćanski zakon. Uze kršćanske crkve pod zaštitu državne vlasti, a nižemu svećenstvu priznade osobite povlastice i slobode, hoteći, da svećenici budu poštivani i oprošteni od rabota. Izjavi, da ne smije nikakovi carski čovjek smetati patrijarha i njegove ljude u području njihove vlasti: nasuprot, da mu imaju biti na ruku svaki put, kad on to zaište pri izvršivanju svojih naredaba. Ali uz to, Miletpaša valja, da pazi na kršćane i briži se te budu vjerni sultanovi podložnici i pokorni njegovoj vladi. — Zavladalac je mudro svoj kraj vezao. Namjera mu je dvostruka bila: namamiti Grke, da se opet nasele u opustošeni Carigrad i dignuti zid između kršćanskoga Istoka i papinog Rima.« [45]

Sami patrijarsi priznaju, da je sultan njihova glava: »Međutim Istočna je crkva dopala ropstva i poniženja. Vrijedno je da nekoliko činjenica ovdje o tome iznesemo štiocu pred oči.

Godine 1798 Antim, jeruzalemski patrijarh, po nalogu Visoke Kapije, upravlja vjernicima očinsku poruku, da se čuvaju prevratnih nauka, koje neki Grci prenose sa Zapada na Istok; *jer Božji promisao, mjesto bizantijskoga carstva, koje je u pravoslavlju nestalno bilo, te je naginjalo na zapadnu herezu, odabralo je otmansku vladu, da bude protiv zapadnih krivovjerstva.* Kada buknu grčki ustanak, turska vlada naredi patrijarhu Gregoriju XX, kao da bi bio komesar policije, da istražuje u Carigradu i u pokrajinama Grke, koji za ustanak prijanjaju, i da takove njoj preda. Patrijarhu je usuđeno, da bude uhoda i krvnik svojih vjernika. — Patrijarska sinoda brže bolje razašlje pismo u pokrajine na biskupe, neka gledaju pronaći pristalice ustanka, pa ih

[42] Nav. dj., 233.
[43] Nav. dj., 234.
[44] Nav. dj., 234—237.
[45] Nav. dj., 533—534.

zasužnje i pošalju u prijestolnicu. Taj nalog vjerno bi izvršen.« [46]

Podmitljivost i simonija

Pod vladavinom sultana, a i prije zacarilo se kupovanje i prodavanje crkvenih časti i dostojanstava. Ovako opisuje to žalosno stanje Dr. Marković: »Na mjesto njegovo (Jeremije II) zapatrijari se neki kaluđer, prava rđa i prepukli neznajša. On bješe brat bogatoga trgovca, pa je za patrijarsku čast darovao gradskome zapovjedniku dvanaest tisuća dukata. Kapija naredi sinodi, da ga odmah posveti; a jer se tome usprotivi aleksandrijski patrijarh, s uzroka, što je ovaj čovjek sasma nevrijedan i nevaljao i jer je sramotno kupio najveću čast Istočne crkve, bi kažnjen; te mu turski sudac udari globu od 30,000 dukata. Novi je patrijarh ubrzo tužen sultanu, koji zapovijedi, da bude svrgnut; ali u isti mah izjavi, da se ne smije dati patrijarski prijesto prognanome Jeremiji. Sinoda se tada privolje, da se prodaje patrijarska čast za cijenu: ko da više. Metrofan filipopoljski natkrili sve kupce; te je davao 24,000 dukata. Ipak nekolicina biskupa gledaše, da bude vraćen Jeremija; a jer Kapija ne htjede popustiti, Jeremijini pristalice složiše se za Nicefora, njegova brata; te pođoše k sultanu, ponesavši mu 40,000 dukata. Vidjevši sultan (Murat III) ovu lijepu svotu, milostivo dopusti, da bude za patrijarha Nicefor. Međutim Metrofan, ljutit i očajan, što je sultan dopustio, da Nicefor bude patrijarh, nakupivši i sam kod svojih prijatelja 40,000 dukata ponese ih sultanu, da kupi patrijarstvo. Murat pogledavši na doneseni novac, reći će: ‚Ta ovaj čovjek je sasma prav i zaslužuje svoju čast: niko, dakle, da ga ne uznemiruje'. — Ova je nemoralna igra sve to sramotnija bivala, koliko je vlast rasla velikih vezira. Tako je godine 1620 veliki vezir Ali paša htio, da mu patrijarh Timotej plati 100,000 dukata; jer je kroz 10 godina svojeg patrijarovanja imenovao 300 metropolita: te računajući, da je svaki od njih dao patrijarhu bar 1000 dukata, sam je potegao najmanje 300,000 dukata. Ali se patrijarh izvadi iz škripca, plativši veziru 300,000 talira. Svrgnuće Timotejeva nasljednika, Ćirila Lukara, kupljeno je od Kapije za 40,000 talira, a njegovo uspostavljenje na prijesto za 180,000 talira: koju svotu za nj platiše prijatelji mu kalvini.

[46] Nav. dj., 557.

Od ovoga se vidi, da je turskoj vladi samo do toga bilo, da se mjenjaju patrijarsi. Ona je uvijek pružala zgodu, da se izazove pitanje imenovanja novog patrijarha. Novac i pletke uznosile su patrijarhe na prijesto, a sila ih s prijestolja zbacivala. Novi patrijarh poslije nego je za novce kupio čast, a može biti uzajmio je novce u čifuta pod tešku kamatu, valjalo je, da traži, kako će tu svotu što prije skupiti, a i priskrbiti zahranak za nezgodne dane. Zato su patrijarsi neprestano prodavali biskupije i metropolije. Premještanje starih i imenovanje novih arhijereja, bijaše izvor dobiti, koji nije mogao nikada zasušiti. A časti su svagda padale u njedra ljudima žednim časti; te koji su za njih golemiju svotu novca nudili. Samo se pak kaže, da novi ili premješteni nadsvećenik odmah je tražio, ne samo, da skuca, što je potrošio, već da pobere od jadnoga naroda, što će mu osigurati zgodno življenje do smrti. U tu svrhu biskupi i metropoliti upotrebljavahu sve moguće načine. Takovi svećenici bijahu nemilostivi gulikože svojih vjernika. Kako oni guljahu i smuđahu, nadilazi sve, što bi čovjek vjerovati mogao. Narodu je bilo da od gladi skaplje, a da plaća i muči; jer je turska vlada, beratom izdatim arhijereju, zapovijedala Grcima, da imaju slušati i davati svoga episkopa ili metropolitu; što ga ide: pod prijetnju batina, gubitka imanja, zatvaranja crkava itd. Kukavnoj raji valjalo je kupovati za skup novac svete stvari, krštenje, ispovijed, presvetu pričest, crkveni ukop. U carigradskoj crkvi, veli Jireček, novac je bio samovlasna sila. Za svećeničko zvanje već se nije tražilo ni nauka, ni praktičnog znanja, ni ćudoredna vladanja: samo je valjalo platiti i puno platiti. Cijena za patrijarsku čast, koja je godine 1573 bila 6000 dukata ‚vremenom je skočila na 25 puta toliku. A da se ta orijaška svota isplati, svaki je patrijarh ucjenjivao pojedine biskupije 4000 dukata.« [47]

[47] Nav. dj., 545—546.

Sudbina nižega svećenstva bila je strašna: »Nemiliji od seljakova bješe popov udes. Biskupu neposredno podložan, niko nije ga mogao prema biskupu braniti. Niko se nije brižio za njegovu prosvjetu. Često nije znao ni čitati, već je molitve naizust molio, a svoje račune i bilješke na raboš bilježio. Zemlju je težio svojim rukama: samom kapom i bradom razlikovao se je od ostalih seljaka. Da postane svećenik, valjalo je, da plati fanariotu biskupu 1000—1500 piastara. A biskupi, da umnože svoje prihode, popljahu puno veće popova, nego je trebalo: te je množina takovih nekorisnih svećenika potucala se po opkrajini bez rada i bez hljeba. — Biskupi postupahu s popovima sasma nedostojno. Zbivalo se je, a i nije rijetko, da bi biskup javno u crkvi pred oltarom popa batinom izmlatio. Mnogi biskupi držahu popove za sluge u svojim konacima, u vrtlima i konjušnicama.« [48]

Istočna crkva moli za pobjedu Turaka

Za grčkoga ustanka patrijarh, metropoliti, biskupi i svećenstvo mire narod, da se pokori turskoj vlasti i da se ne bori za slobodu protiv stoljetnoga krvnika. Marković ovako riše tu sramotu: »Četiri mitropolita (kalcedonski, nicejski, janjijski, lariski) i protosingjel Melecije bijahu odaslani u Grčku s ovom knjigom i predadoše je na 28 lipnja 1828 presjedniku Kapodistriji; a mnogi grčki svećenici, po nalogu patrijarhovu, obilažu ostrva propovijedajući stanovnicima, da se pokore Turčinu. Patrijarh pak sa svojom sinodom, a po zapovijedi sultanovoj, dade služiti 40 liturgija, da isprosi od kršćanskoga Boga blagoslov turskome oružju, a prokleStvo ustašama. Uz to naredi svim crkvama molitvu, u kojoj iza prošnje za sreću padišinu i njegove vlade, dolaze ove riječi: ‚Učini (Bože), da u njegovoj državi bude mir i pokoj i da on uguši svaki građanski rat i svaki ustanak. Istrijebi one koji se na nj dižu. Učini, da se sve okrene na dobro i korist njegovu; eda svi zaklonjeni pod sjenu njegovih krila uzmognemo mirno i sretno živjeti, te Oca sa Sinom i

[48] Nav. dj., 547. — Kako su namećali harače i katolicima u Bosni i Hercegovini: vidi Zlatović, Franovci Države Presv. Otkupitelja i hrvatski puk u Dalmaciji, 62—65, Zagreb 1888.

Svetim Duhom sada i preko sve vječnosti hvaliti i slaviti'. — Ovu je molitvu svaki svećenik imao izmoliti glasovito pred narodom, iza dovršene službe Božje; a narod je imao dodati: ‚Amen'.

Ovo je ropstvo; a crkva, koja takovo ropstvo hoće i brani moralno je propala: te o njoj možemo kazati, da je rukama svoje jerarhije i svojeg ekumenskog patrijarha sama sebi kidisala.« [49]

Islam kazna Istočne crkve

Zasluga je Rimskih Papa, koji su stali na braniku kršćanskoga Zapada, poticali kršćanske vladare na otpor protiv Turaka, utvrđivali Rim, bedem Italije, da nije Polumjesec zasjenio zapadnu prosvjetu. I sam Volter, ljuti neprijatelj Kat. Crkve, to priznaje: »Već u devetome vijeku, kad je izgledalo, da će strašna vojska Saracena poharati Italiju i da će glavni grad kršćanstva pretvoriti u muhamedovsko trgovište, Papa se je Leon IV pokazao dostojnim da u Rimu vlada kao suveren, jer je u ovoj pogibelji preuzeo ulogu, koju su zanemarili generali cara Lotara, i jer ga je branio. Utvrdio je Rim, naoružao vojsku, i sam obilazio straže... Bio je rođeni Rimljanin. U njemu je oživjela hrabrost prvih vjekova republike, i to u doba kukavičluka i pokvare...« [50]

De Maistre tvrdi, da je velika nesreća ne samo za Istočnu crkvu, nego i za Istočno Rimsko Carstvo, što nijesu Pape imali više upliva u njihovoj unutrašnjoj upravi. »Da su Pape imali isti upliv u Istočnome Carstvu kao u Zapadnome, protjerali bi ne samo Saracene, nego još i Turke. Ne bi bilo onih nesreća, koje su nam ovi narodi pripravili. Imena Muhameda, Sulejmana, Murata... bila bi nam nepoznata.« [51] O križarskim vojnama, koje su Pape pokrenuli, veli protestantski Quaterly Review: »Bez ovih svetih ratova možda bi i danas čitavi rod ljudski ležao u veoma du-

[49] Nav. dj., 560.

[50] J. de Maistre: Du Pape 329.

[51] Du Pape 327.

bokom ponoru ropstva i barbarstva«.[52] De Maistre veli, da je Papa zadao smrtonosni udarac muslimanstvu onom slavnom bitkom kod Lepanta 7 listopada 1571. De Bonald ovako je opisuje: »To je najbjesniji boj na moru, što je ikada bio. Ovaj slavni za kršćanstvo dan bio je početak turskog propadanja. Stao ih je više nego gubitak ljudi i brodova, koji se dade popraviti; jer su tu izgubili moć javnoga mišljenja, što je glavna snaga osvajalačkih naroda, ta se može jednom dobiti; a ako se izgubi, više se ne dobiva.«[53] Slavni pisac Don Quijota Cervantes bio je u toj bici ranjen. On kaže: »Ovaj neumrli dan satra otmansku oholost i razuvjeri čitav svijet, koji je držao, da je tursko brodovlje nesavladljivo.«[54] O Don Juanu Austriskome, zapovjedniku u toj bici, veli Bakon Verulamski: »Čudim se, što Rimska Crkva još nije proglasila svecem ovoga velikog čovjeka.«[55]

Solovjev krivi istočni cezaropapizam, što se je islam tako brzo i ogromno raširio: »Stoga je to tobožnje bizantsko pravoslavlje u istinu bilo samo *prikriveno krivovjerje* ... To je duboko protivurječje između ispovijedanoga pravoslavlja i vršenoga krivovjerja bilo smrtno načelo za bizantsko carstvo. To je pravi uzrok njegove propasti. Grčko je carstvo u Bizantu pripravilo Muhamedovu vjeru. Kad se ne bi imao na umu dugi protukršćanski rad grčkoga carstva, ništa ne bi bilo tako čudno kao lakoća i brzina muslimanskoga napredovanja. Pet je godina samo trebalo, da tri patrijaršije Istočne crkve spadnu na arheološki opstanak. Nije tu trebalo obraćanja, valjalo je samo poderati stari zastor.«[56]

Obnemoglost Istočne crkve

Pravoslavci seo bično razmeću s bogatstvom unutarnjeg života svoje crkve. Predbacuju Kat. Crkvi, da je imperijalistički nastrojena i slavohlepna; da traži gospodstvo u zemaljskim stvarima i da hoće oba mača u svojoj ruci. Naravno, da su to neispravne objede, koje pretstavnici Istočne crkve bacaju na Katoličku, bilo iz zavisti radi njezina bujnoga života, koji se i u društvenom organizmu očituje, bilo radi vlastite nemoći, da prožme evanđeoskim istinama čitavi život pojedinaca i zajednice. G. 842 prestadoše u Istočnoj crkvi carska krivovjerstva, i za sve vjekove pomiri se ona s carskim prijestoljem. Kao spomen te pobjede slave pravoslavci svake godine svetkovinu *»Slavlje pravoslavlja«*, u kojoj se ponavljaju prokletstva od 842. Otada bazileusi složno sa Istočnom crkvom udaraju na pravu Kristovu Crkvu. Povijest se ponavlja: Pilat se je izmirio s Herodom, da osude Isusa. Ovako crta značenje »Slavlja pravoslavlja« Vl. Solovjev: »Raskol objavljen po Fotiju (867) i dovršen po Mihajlu Cerulariju (1054) bijaše usko spojen sa »Slavljem pravoslavlja« i potpuno ostvarivaše ideal, o kojem je već od IV vijeka sanjala stranka pravoslavnih protukatolika. Pošto je prava dogma bila konačno uspostavljena, sve hereze osuđene bez nade u povratak i Papa postao suvišan, preostajaše još samo, da se djelo okruni formalnom rastavom od Rima. Baš to bijaše riješenje, koje je najvećma prijalo bizantskim carevima. Oni konačno uvidješe, da nema smisla razbuđivati dogmatičkim kompromisima između kršćanstva i poganstva vjersku osjetljivost svojih podanika i tjerati ih u naručje papinstvu, kad je bilo moguće vrlo dobro izmiriti *strogo teoretsko pravovjerje s posve poganskim političkim i socijalnim redom*. Značajna je i dosada nedostatno naglašena činjenica: poslije god. 842 nije u Carigradu bilo više ni jednog cara *krivovjerca* ili *vođe krivovjeraca* i sloga između Grčke crkve i države nije ni jedan jedini put bila ozbiljno pomućena. Obje su vlasti sporazumješe i dadoše si ruku; one bijahu međusobno povezane jednom zajedničkom idejom: *nijekanjem kršćanstva kao socijalne sile, kao načela, koje pokreće povijesni napredak*. Carevi prihvatiše za sve vjekove *pravoslavlje kao apstraktnu dogmu, a pravoslavni vođe krivovjerja blagoslovište na vijeke vjekova poganstvo javnoga života*. A bu-

[52] Sept. 1819 str. 546.
[53] Du Pape 330.
[54] Du Pape 330.
[55] Du Pape 331.
[56] M. D'Herbigny: Vladimir Solovjev, Zagreb 1919, 176—177.

duči da *bez krvi nema ugovora,* morala je jedna veličajna hekatomba od 100.000 paulicijanaca zapečatiti savez između Istočnog carstva i Istočne crkve.

Ovo tobožnje bizantsko pravoslavlje zapravo ne bijaše ništa drugo nego *prikriveno krivovjerstvo.* Prava središnja dogma kršćanstva jest usko i potpuno ujedinjenje božanskog i čovječjeg bez miješanja i bez odjeljivanja. Nužna je posljedica te istine (da se ograničimo na praktični krug bistvovanja) preporođenje političkog i socijalnog života duhom Evanđelja, kristijanizovanje države i društva. Mjesto da sintetički i organički ujedinjuju božansko i čovječje, ljudi su stali miješati ta dva elementa, odjeljivati ih jedan od drugoga, puštati da jedan od njih upije ili uništi drugi. Ponajprije su *pomiješali božansko i čovječansko u svetom veličanstvu carevu.* Kao što je u pobrkanom pojmu Arijanaca Krist bio neko polutansko biće, više nego čovjek, a manje nego Bog, baš tako je *cezaropapizam — to političko arijevstvo* — pobrkao, a ne ujedinio vlast vremenitu i vlast duhovnu, i od samovladara učinio više nego glavara države, a nije ga mogao učiniti pravim glavarom crkve.

Vjersko društvo odijeliše od društva svjetovnog tim, *što su ono prvo zatvorili u samostane, a javnost prepustili poganskim zakonima i strastima.* Nestorijski dualizam, koji osudiše u teologiji, postade baš temeljem bizantskog života. S druge strane svedoše vjerski ideal na čisto razmatranje, to jest na utopljenje ljudskog duha u božanstvu — ideal očito monofizitski. *Čudorednom životu oteše njegovu djelatnu snagu namećući mu kao konačni ideal slijepu podložnost vlasti, pasivnu pokornost, kvijetizam: to jest negaciju ljudske volje i energije* — monotelitsko krivovjerje. Konačno pokušaše u prekomjernom asketstvu uništiti tjelesnu narav, *razbiti živu sliku božanskog utjelovljenja* — nesvjesna, ali logična primjena kipoboračkog krivovjerja.« [57]

Solovjev uspoređuje pravoslavlje s islamom, te kaže, da je on prava i potpuna ostvarenost bizantskog duha Istočne crkve. »Ta duboka protimba između ispovijedanog pravovjerja i djelom provađanog krivovjerja bijaše smrtno

[57] Vl. Solovjev: Rusija i opća Crkva, 30—32.

načelo za bizantsko carstvo. Tu se nalazi pravi razlog njegove propasti. Bijaše pravedno da propadne, a pravedno bijaše i to, da propadne od islama. *Islam je dosljedno i iskreno bizantstvo, oslobođeno od svake unutarnje protivnosti.* On je neprikrivena i potpuna reakcija istočnog duha protiv kršćanstva, on je sustav, u kojem je dogma usko spojena sa zakonima života, gdje je pojedinačka vjera u potpunom skladu sa društvenim i političkim stanjem.

Znamo, da se je protukršćanski pokret, koji se očituje u carskim krivovjerjima u VII i VIII vijeku, zaustavio kod dviju nauka, od kojih jedna *(monoteletska)* neizravno nijekaše *čovječju slobodu,* a druga *(kipoboračka)* jednostavno zabacivaše *Božju pojavnost. Izravna i izričita afirmacija ovih zabluda sačinjavaše vjersku bit islama,* koji u čovjeku gleda konačni oblik bez ikakve slobode, a u Bogu bezkonačnu slobodu bez ikakova oblika. Pošto su tako Bog i čovjek bili postavljeni na dva protivna pola bivstvovanja, nema više među njima sinovstva, isključeno je svako silazno ostvarivanje božanstva i svako uzlazno oduhovljivanje čovještva, a religija se ograničuje na čisti vanjski odnošaj između svemogućeg stvoritelja i stvora lišena svake slobode, koja svome gospodaru duguje samo jedan jednostavni čin *slijepe odanosti* (to je smisao arapske riječi *islam).* Taj čin odanosti, izražen kratkom molitvenom formulom, koju valja nepromijenjeno opetovati svaki dan u određene sate, sav je vjerski temelj istočnog duha, koji je na usta Muhamedova rekao svoju zadnju riječ.

Toj jednostavnosti vjerske ideje odgovara ne manje jednostavno poimanje društvenog i političkog problema: ni čovjek ni ljudstvo ne trebaju bitno napredovati; nema čudorednog preporođenja za pojedinca, a još manje za društvo; sve je sniženo do razine čisto naravskog bivstvovanja; ideal je stegnut do takve granice, koja mu zajamčuje neposredno ostvarenje. Muslimsko društvo nije moglo imati drugog cilja, nego proširenje svojih materijalnih sila i uživanje zemaljskih dobara. Proširivati islam oružjem i vladati nad podanicima pomoću neograničene vlasti i po pravilima elementarne pravednosti utvrđenim u Koranu; to bijaše jedina zadaća muslimanske države, za-

daća, koju bi veoma teško mogao ne ispunjavati sa uspjehom. *Unatoč sklonosti k laži u riječima, koja je prirođena svim istočnjacima kao pojedincima,* savršeni sklad između vjerovanja i institucija daje čitavu muslimanskom životu značaj istine i poštenja, koji kršćanski svijet nije mogao nikada dostići. Bez dvojbe je kršćanstvo u svojoj cjelini na putu napretka i preporoda, a sama visina njegova ideala ne dopušta, da ga sudimo prema raznim stanjima prijašnjim i sadašnjim. *Ali bizantinstvo, koje je u načelu bilo neprijateljstvo kršćanskome napretku, koje je htjelo, da čitavu religiju svede na gotovu činjenicu, na dogmatsku formulu i liturgički obred — to protukršćanstvo, prikriveno pod obrazinom pravovjerja moralo je u svojoj moralnoj nemoći podleći i otvorenom i poštenom protukršćanstvu islama.* Zanimivo je ustanoviti, da se je nova vjera sa svojom fatalističkom dogmom pojavila baš u onaj čas, kad je car Heraklije izmišljao monoteletsku herezu, to jest zakrabuljenu negaciju čovječje slobode i energije. Htjelo se tom doskočicom učvrstiti službenu vjeru i u jedinstvo opet privesti Egipat i Aziju. Ali i Egipat i Azija voljeli su arapsku afirmaciju nego *bizantsku smicalicu.* [58]

O formalzmu i bezživotnosti Istočne crkve veli Solovjev: »Povijest je sudila i osudila Istočno carstvo. Ono ne samo da nije moglo ispuniti svojega poslanja — da osnuje kršćansku državu — nego si je ono uzelo za zadaću, *da osujeti historičko djelo Isusa Krista.* Kad nije uspjelo, *da iskrivi pravoslavnu dogmu, ono ju je svelo na mrtvo slovo,* ono je htjelo *iz temelja potkopati zgradu kršćanskog mira, navaljujući na središnju vladu opće crkve;* ono je u javnom životu zamjenilo *zakon Evanđelja sa predajama poganske države.* Bizantijci mišljahu, da je za onoga, koji hoće uistinu biti kršćanin, dosta, ako *čuva dogme i svete obrede pravoslavlja* ne brinući se oko toga, kako bi se *socijalni i politički život učinio kršćanskim;* oni mišljahu, da je slobodno i hvale vrijedno *zatvoriti kršćanstvo u hram, a javni život prepustiti poganskim načelima.* Nijesu imali razloga da se tuže na svoju sudbinu. Imali su sve, što su htjeli: dogma i

[58] Nav. dj. 32—35.

obred im je prestao, a samo je socijalna i politička moć pala u ruke muslima — tih zakonitih nasljednika poganstva... svijet bizantski, koji nije nikad mislio na to, da u sklad dovede svoje socijalno stanje sa svojom vjerom, *koji nije poduzeo nikad nijedne moralne reforme,* koji se je u svojim saborima zanimao samo za dogmatske formule i hijerarhičko častohleplje.« [59]

Protestant Aug. Sabatier veli o protestanskim sljedbama: »Moderne protestantske crkve, logikom ideja i silom stvarnosti, zapale su u skrajnu krizu, te im nema drugoga izlaza, nego ili se povratiti rimskom katoličtvu, iz koga su i izašle, ili se uzdignuti veselo i junački sa slova religiji duha. Bliza budućnost izreći će o njima sud, koje one same budu o sebi izrekle.« [60]

Ista sudbina čeka Pravoslavnu crkvu: ili se sjediniti s Kat. Crkvom, od koje se je odvojila, ili ostati ukočena bez duha i života.

Iz ovo nekoliko dokumentarnih činjenica očito je, da je Crkvi potrebita vidljiva glava, i da i Istočna crkva ima svoju vidljivu glavu, i to u osobama raznih bazileusa, sultana, despota i tirana. Isto vrijedi za sve autokefalne crkve. Istočna crkva neprekidni je dokaz, da bez Pape nema prave Kristove Crkve!

Dr fra Bone M. Radonić

---

[59] Nav. dj. 35 i 38.

[60] Les religions d'auterité et la religion de l'Esprit, 402, ed. 3, 1904.

Dr. fra Svetozar Petric — Široki Brijeg:

Jedan veliki Francuz: Georges Goyau (1869-1939)

(Und grand Français: Georges Goyau (1869-1939)

Mali i mršavi ali simpatični čovjek za kojega je rečeno da je »jedan dašak, jedna duša, minimum materije u službi duha« nije više među živima. Nakon što je ispunio časno svoju zadaću na francuskoj katoličkoj pozornici, otselio je u vječnost, u sedamdesetoj godini života. Mi koji smo ga poznavali ne ćemo moći zaboraviti njegov kršćanski vedri lik, jer je on od onih ljudi koji, kad se jedanput vide, više se ne zaboravljaju. Međutim, kad bi i zaboravili njegov vanjski izgled, nemoguće je zaboraviti njegovu mnogostranu duševnu djelatnost u obnovi katoličke Francuske kroz zadnjih pedeset godina.

Rođen u Orléans-u, dakle u gradu koji je tako usko spojen sa imenom glasovite Ivane od Arka, mali je Georges proklijao u punoj francuskoj i kršćanskoj atmosferi. Odnjihan na kršćanskom ognjištu gdje se Bog moli, katekizam čita i u crkvu ide, njegov je svježi duh bio zaštićen, u najvažnije vrijeme, od razornih struja indiferentizma i sumnje koje su harale po Francuskoj.

U gimnaziji i višim školama Goyau se nauči da radi strpljivo i ozbiljno. Da ga nije zarazio duh laicizma, koji je tada vladao u francuskim školama, treba da zahvali svojoj dobroj kućnoj odgoji i majci, koja nije puštala sina s oka i daleko od sebe. Osim toga, među svojim učiteljima imao je jednoga Mgr. Duchesne-a, Ollé-Laprune-a i glasovitoga Brunetière-a, koji su sami bili prožeti kršćani i uvidali njegovu golemu vrijednost u ljudskom društvu.

U nauci i vladanju mladi Goyau bio je prvak. Njegovi su ga školski drugovi zvali »živom enciklopedijom«. Još sa svim mlad izda na javu *Chronologie de l'Empire romain*, i u društvu sa više drugova *Dictionnaire des antiquités romaines*.

Dok se je Goyau spremao da na tom putu proučavanja stare povijesti i mrtve civilizacije pođe još dalje, najedanput je promijenio svoje polje rada, jer su mu se pred očima otvorili novi horizonti. Tih godina nastupio je odlučni prelom u francuskom životu i u politici, u književnosti, u filozofiji. Nove težnje pojavile su se svukuda i u svemu. Tako zvani »scientizam« doživio je krah i ustupio mjesto uzvišenijemu shvaćanju stvari i čovjeka. To je vrijeme Bourget-ova djela: *Le Disciple*, Bergsonova: *L'Essai sur des données immédiates de la conscience* i Faguet-ova: *Le Dix-huitième siècle*. Sva tri ova djela jasno su govorila da je novi duh propirio nad krutim materijalističkim pozitivizmom, koji je sapinjao Francusku. Naš mladi Goyau bio je pazljiv na nove pojave idealizma.

Pri tome upozna se sa jednim čovjekom koji je odlučno djelovao na njegovu misao i orientaciju njegovih budućih radova. Taj čovjek bio je Henri Lorin teoretičar i apostol socijalnog katolicizma u Francuskoj potkraj prošloga stoljeća. Nije bio ni govornik ni pisac, ali je znao svojim zanimljivim i zavodljivim razgovorom osvojiti ljude i zagrijati ih za svoj socijalni sistem. Goyau postane Lorin-ov vjerni pristaša.

Kroz to vrijeme Goyau otputuje u vječni grad Rim, da proučava na mjestu rimsku arheologiju i povijest. Međutim boraveći u Rimu otkrije živu Crkvu i njezinu neizmjernu ulogu u svijetu. Svaki korak u vječnom gradu upućivao ga je na nju. Ova revelacija žive Crkve postala je još izrazitija u razgovoru s papom glasovite enciklike »Rerum Novarum« Leonom XIII. Goyau je osjetio da vjera nije samo važna za život pojedinaca nego da je njezina socijalna vrijednost neizreciva. Leon XIII. mu je pokazao jasno da je utjecaj vjere svestran i odlučan u svim oblicima društvene aktivnosti jedne zemlje. Vjerski život nema granica ni etničkih ni političkih, on je za sve narode i za cijelo čovječanstvo. Osim toga, ovaj veliki papa upozorio ja mladoga Goyau-a na glavne principe i neminovno nužne uslove za stvaranje duhovnog jedinstva kršćanskoga svijeta. Sve to skupa: talasi idealizma u Francuskoj, Henri Lorin i njegov socijalni sistem, boravak u Rimu i papa Leon XIII. to-

liko su djelovali na mladoga francuskog intelektualca, da je on upoznao svoj budući poziv, a taj je socijalna, kulturna i misijska uloga kršćanstva. Takova kršćanstva on ima da bude historičar i apostol.

Baš u to vrijeme njegove odluke i želje pojavio se je pred njim njegov učitelj oštroumni Brunetière tražeći ga za suradnika čuvenog časopisa *Revue des Deux Mondes*. To je bilo upravo tada, kada je Brunetière proširio smjer časopisu, da ne bude samo književno glasilo, nego izraz i odjek velikih struja francuske univerzalne misli.

Brunetière pošalje Goyau-a u Njemačku, da bi tamo proučio vjerske prilike nakon Kulturkampfa. Njemačka razdijeljena u dvije Crkve: katolička i protestantska otvarala mu je široko i zanimljivo polje rada. Stoga joj posvećuje ništa manje, nego deset svezaka: *L'Allemagne religieuse: Le Protestantisme (1898); Vieille France, Jeune Allemagne (1903); l'Allemagne religieuse, le catholicisme, 4 vol. (1905—1909); Bismarck et l'Eglise, le Kulturkampf, 4 vol. (1911—1913).*

Sa ovim ozbiljnim djelom Goyau se otkrije ne samo kao savjesni i vješti radnik u skupljanju i prosuđivanju dokumenata nego i kao neosporni francuski katolički historičar. Sama njemačka kritika pohvalila je savršenu dokumentaciju i znanstveni duh spomenutih djela. Istina, on nije neutralan, plamen njegove vjere gori u njemu, ali on nije strančar i trudi se da i kod protivnika istakne što je dobro i pohvalno.

Godine 1919 Georges Goyau publicira još jednu knjigu te vrste: *Une Ville-Eglise: Genève, 2 vol.* Sami protestanti pohvalili su savjesnost i nepristranost ovoga djela, premda ga je pisala katolička ruka.

Vidjeli smo kako su Leon XIII. i Henri Lorin uputili mladoga Goyau-a u socijalne probleme. U tome pravcu on je napisao jedno od prvih svojih djela (pod pseudonimom Gregoire): *Le Pape, les Catholiques et la Question sociale.* (1893). Djelo je zadivilo samoga Brunetière-a, i on je čestitao Goyau-u u časopisu *Revue de Deux Mondes* rekavši, da nitko nije onako jasno i jednostavno ispostavio genezu enciklike *Rerum Novarum*, da nitko nije onako pokazao

važnost socijalnoga katoličkog pokreta, i da nitko nije uočio u tolikoj mjeri, da je socijalno pitanje prije svega moralno pitanje. Ova je knjiga osim toga pozivala snažno francuske katolike, da napuste sterilne stranačke borbe, i prihvate se rada socijalne obnove francuskoga društva; da spase demokraciju mjesto da se bore protiv nje. Iako je bilo nekih nedostataka u Goyau-ovu izlaganju, ipak je ovo djelo u to vrijeme značilo veoma mnogo. To je bio jedan manifest, jedan snažni poziv katolicima da pođu putem kuda ih je zvao Leon XIII. Poziv nije bio uzaludan. Francuski katoilci, dotle neorganizirani na socijalnom terenu, počeli su se udruživati i živo kretati. Iz ovoga zamaha izišli su »Socijalni kongresi« i »Socijalne sedmice« što se još i danas svake godine održavaju sad u jednom, sad u drugom kraju Francuske. Tim su katolici popravili svoj ugled što su ga bili izgubili na socijalnom i političkom polju. Istina, ova nova orijentacija nije išla glatko, bilo je ljutih polemika, neostvarivih snova i nesmotrenih poleta. Goyau podučen u školi povijesti i držeći se Crkve gazio je zlatnom sredinom čuvajući se svake nesmotrenosti.

Osim što je Goyau inicijator socijanog gibanja u Francuskoj, on je u buduće marni kroničar i pazljivi historičar svake socijalne katoličke aktivnosti. Na taj su način nastali njegovi mnogobrojni članci, studije i kronike, što ih je kasnije sakupio i izdao pod naslovom: *Autour du Catholicisme social*, gdje je jasno izložen program onih koje su suviše brzo nazvali »kršćanskim socijalistima«.

Već godine 1895 štampao je Goyau u društvu sa Pératé-om i Paul Fabre-om djelo pod naslovom: *le Vatican, les Papes et la civilisation.* Tu se vidi da pisac nije uzalud čitao *Discours sur l'histoire universelle* od glasovitoga Bossuet-a, jer mu je pošlo za rukom da u snažnim potezima ocrta ulogu papinstva kroz vjekove. Istina, tu ne treba tražiti dokumentarnu sintezu papinske vjekovne djelatnosti, kako bi se po naslovu moglo očekivati, to su više pojedinačni pogledi i slike.

Prema svemu ovome što smo dosad rekli kad znamo da je Goyau duša puna kršćanskoga žara, da je u Rimu osjetio opstojnost žive Crkve, da se je posvetio proučavanju

njezine aktivnosti i koristi u ljudskom društvu, onda je sasvim prirodno da je posegnuo i za proučavanjem nutarnjega, intimnoga života Crkve gdje je izvor svega. Čim je za to dobio vremena on se je dao da promatra najvažnije pitanje svetosti. Iz toga promatranja pojavili su se slijedeći radovi: *Sainte Mélanie* (1908); *Les Dames de la Charité de M. Vincent* (1918); *Les Etapes d'une gloire religieuse: Sainte Jeanne d'Arc* (1920); *La Pensée religieuse de Joseph de Maistre* (1921); *Le Rôle des Laiques dans l'Eglise* (1921); *Figurines franciscaines* (1921); *Sainte Lucie* (1921); *le Catholicisme doctrine d'action* (1922), etc.

Vrlo je karakterističan njegov mali predgovor knjizi: *Le Catholicisme doctrine d'action* da se vidi za čim on ide. Evo toga predgovora: »Kako katolicizam orientira i upravlja svim našim životnim energijama, i, obratno, kako se sve ove energije imaju staviti u službu katoličke vjere, kako mora biti naša akcija ujedno plod našega »Credo« i pomoćnica toga »Credo«, kojim putevima treba da pođe da bude dostojna svoga porijetla i svoga cilja; napokon koje su u današnjim prilikama vitalne potrebe Crkve koje traže sinovsku brigu njezinih vjernika: evo što u ovoj knjizi pokušavamo istaknuti stavivši se u školu katoličke misli, u školu povijesti, u školu suvremene stvarnosti.

Mi ćemo biti nagrađeni za naš trud, ako koji čitalac zadobije poziv na akciju doznavši potpunije katoličke potrebe!«

Sva ova spomenuta djela u kojima Goyau ispituje nutarnje izvore Crkve bila su samo skice i preteče njegova najglavnijega djela: *Histoire religieuse de la France* (1922). Tu je on zacrtao i pomnjivo izradio tačnu i preglednu kartu religioznoga francuskog života kroz vjekove, život vanjski ali prije svega i na prvom mjestu sakriveni život duhovne sile i njezine razne etape.

U tome djelu Goyau nije toliko pazio na diplomatske odnošaje Crkve i države kao što obično čine povjesničari, nego je išao za tim, da dadne povijest francuske duhovnosti, ili drugim riječima povijest duševnih odnošaja prema Bogu. Naravno da su sveci zauzeli mjesto koje ih ide, jer su oni dominirali čitavim epohama. Tako sa sv. Martinom

uskrsava povijest kršćanskih početaka; sa sv. Bernardom oživljuje cijelo XII. stoljeće; lik sv. Ljudevita daje pečat XIII. stoljeću; Djevica Orleanska dominira sa XIV. vijekom, dok sv. Vincenc Paulski prestavlja pokret katoličke reforme u XVII. stoljeću.

Histoire religieuse de la France jest pravo remek djelo, divna i snažna sinteza francuske religiozne povijesti. Francuska Akademija da nagradi pisca otvorila mu je svoja vrata i primila ga za člana besmrtnika.

Iste godine 1922. izašla je i druga knjiga Goyau-ova: *Papauté et Chrétienté sous Benoit XV.* gdje on vapi za jedinstvom kršćanstva. U ostvarenju toga žuđenog jedinstva Francuska bi imala biti apostol i prvak toga uzvišenog pothvata.

Poslije ovih spomenutih djela Goyau se posebno posvećuje historiji katoličkih misija. Pače on postaje jedan od osnivača društva: *Les Amis des Missions* i časopisa: *Revue d'Histoire des Missions* koja je sada u svojoj šesnaestoj godini izlaženja.

U misijskoj djelatnosti Goyau je našao svoje najmilije polje rada. U tome radu Francuska treba da traži, po njegovu mišljenju, svoju najveličanstveniju i najuzvišeniju zadaću i vrijednost u svijetu, jer je njezina tradicija: služba katolicizmu i kulturi. Stoga i Goyau hoće da bude truba ove vječne Francuske koja je osvajala i još danas osvaja narode za kršćanstvo i civilizaciju.

»Gesta Dei per Francos« mora i danas imati svoje pravo značenje. U to ime on drži glasovita predavanja na Katoličkom Institutu o modernim katoličkim misijama ukazujući na čudnovatu požrtvovnost francuskoga misionara, koji se toliko razlikuje od francuskih imperijalističkih pothvata. U to ime on piše veliki broj knjiga i brošura što se odnose na misionarsku aktivnost kao što su: *Missions et Missionnaires; Les origines religieuses du Canada; Martyrs de la nouvelle France, Le Cardinal Lavigerie; Mgr. Augonard; L'Eglise en Marche, Le Catholicisme*, itd.

Svojim pisanim djelima, svojim predavanjima Goyau se je pokazao misiolog prvoga reda. Katolička Francuska a i druge katoličke zemlje moraju mu biti duboko zahvalne. Smrt ovoga francuskog pisca, ove žarke katoličke duše, apostola socijalne katoličke aktivnosti, velikoga modernog misiologa i tajnika besmrtnika Francuske Akademije je neprocijenjeni gubitak.

Dr. fr. P. Čapkun — Makarska:

Neispravno mišljenje o bosansko-hercegovačkim franjevačkim župama

RÉSUMÉ. — *Une fausse opinion sur les paroisses des franciscains en Bosnie et Hercégovine.* — R. P. Sakač dans le compte-rendu de l'ouvrage du Dr. B. Rupčić sur les origines et l'évolution des paroisses franciscaines en Bosnie et Hercégovine sans fondement jette un doute sur le caractère juridique des dites paroisses. Il base son opinion sur une fause interprétation de l'information donnée à la Congregation de la Propagande par le Visiteur Apostolique P. Maserechi en 1623—4. De son fausse présupposition sur la nonexistence des paroisses juridiques au temps de Maserechi il dit que la question sur le caractère juridique de ces paroisses est encore ouverte.

M. le Dr. Draganović rédacteur du Schématisme de l'Eglise chez nous dit que de nombreuses paroisses franciscaines sont confiées (concreditae) aux franciscains, tantisque elles sont de plein droit (pleno jure) incorporées aux couvents et aux provinces.

Naša dva poznata povjesničara, dr. Sakač, D. I. i dr. Draganović, u posljednje vrijeme iznijeli su začudo nedokazano mišljenje o bosansko-hercegovačkim franjevačkim župama. I jedan i drugi, svaki na svoj način, nabacuju sumnju na pravnu narav ovih župa. Ovakovu načinu pisanja ne može se naći dokaza za potvrdu, a nijesu ih iznijeli ni poštovani pisci. Stoga, radi same stvari, istini za volju, iznosimo za sada nekoliko opaski na njihove tvrdnje.

Osvrt na mišljenje dr. Sakača

O. Sakač, ocjenjujući knjigu dr. Bonifacija Rupčića o postanku franjevačkih župa u Bosni i Hercegovini i njihovu razvoju do g. 1878,[1] uz neka stvarna zapažanja, među ostalim, piše doslovno i ovo: »Šteta da on (t. j. Rupčić) nije

---

[1] P. Bonitius (Ivan) Rupčić, *Entstehung der Franziskanerpfarreien in Bosnien und der Herzegowina und ihre Entwicklung bis zum Jahre 1878.* (Breslauer Studien zur historischen Theologie. N. F. Band II). Breslau, Müller und Seiffert, 1938.

mogao iskoristiti izvješće Apostolskoga Vizitatora Petra Maserechi iz god. 1623—24, koje je objavljeno jedva nekoliko mjeseci poslije njegove doktorske radnje.[2] Maserechi, naime, posve izričito kaže, da tada u Bosni nije bilo nikakovih pravih župa, nego da su franjevci vazda samo dužnosti župničke službe izvršivali... Kad dakle u isto vrijeme (1623) O. Marijan Pavlović, provincijal Bosnae Argentinae, u svome izvješću na Kongregaciju de Propaganda Fide govori o 84 župe,[3] to bi prema Maserechiju značilo, da je tada upravo toliko otaca bilo zaposleno duhovnom pastvom izvan samostana. S druge strane službeni dokumenti čini se da govore o postavljanju, skidanju župnika itd. *Mora se dakle kazati, da interesantni problem pravne naravi kroz godine duge franjevačke duhovne pastve u Bosni i Hercegovini još uvijek ostaje otvoren«.*[4]

Priznajem odmah, da sam se začudio, kako je mogao O. Sakač mimo pravila i pravne nauke i povjesne hermeneutike doći do ovakova zaključka iz samoga izvješća Vizitatora Petra Maserechi.

Sve kad bi i pripustili (što nije moguće), da se izvješće Maserechija ima razumjet u smislu, kako ga je protumačio

[2] Masarechijevo izvješće objelodanio je dr. K. Draganović, *Izvješće apostolskog vizitatora Petra Masarechija o prilikama katol. naroda u Bugarskoj, Srbiji, Srijemu, Slavoniji i Bosni g. 1623 i 1624.* Starine Jug. A., XXXIX, Zagreb 1938, 1—48.

[3] Rupčić, c. d. 87—88.

[4] Schade, dass er die Relation des Apostolischen Visitators Pietro Masarechi aus dem J. 1623—4, nicht benützen konnte, die erst einige Monate nach seiner Doktorarbeit erschien. Masarechi sagt nämlich ganz ausdrücklich, dass es damals in Bosnien keine wahre Pfarreien gab, sondern dass die Franziskaner nur immer die Amtsobliegenheiten der Pfarrer ausgeübt haben. Wenn also zu derselben Zeit (1623) P. Marian Pavlović, Provinzial »Bosnae Argentinae«, in seinem Berichte an die Congregatio de Propaganda Fide von 84 Pfarreien spricht, so würde dies nach Masarechi bedeuten, dass damals ebensoviele Patres ausserhalb der Klöster mit der Seelsorge betraut waren. Andererseits scheinen amtliche Dokumente von Anstellung, Absetzung u. s. w. der Pfarrer zu sprechen. Man muss also wohl sagen, dass das interessante Problem des juridischen Charakters der jahrhundertelanger Franziskaner Seelsorge in B. und H. noch immer offen bleibt. Ocjena S. Sakač, S. J. u *Orientalia christiana periodica*, IV, 1938, 631—632.

P. Sakač, ipak njegov zaključak o pravnoj naravi pastoralne službe franjevaca u B. i H. nikako odatle ne slijedi. Od vremena Maserechija do danas mogle su nastati i u mnogočemu su zaista i nastale tolike promjene gledom na župsku službu i župska prava franjevaca u spomenutim krajevima. O tome se je lako uvjeriti iz samo letimičnoga pogleda knjige O. Rupčića, gdje je govor o porastu, diobi, osnivanju i podizanju... franjevačkih župa, naročito poslije Bečkoga rata kroz 18 i 19 vijek.[5] Od Maserechija ovamo imamo mnoštvo drugih izvješća o franjevačkim župama, mnoge odluke sv. Kongregacije de Propaganda Fide, na koje se nadovezuju odredbe Leona XIII u enciklici »Ex hac augusta« iz g. 1881, sv. Kong. za izvanredne crkvene poslove iz god. 1881, pa opet iz g. 1883.[6] Ovim odlukama je kod obnove redovite hijerarhije, pri uvođenju svjetovnoga klera uz redovnički, jednom za vazda izvršena konačna razdioba župa u svjetovne i redovničke; jednom za vazda je potvrđeno i zatvoreno pitanje bosanskih franjevačkih župa. Stoga gornji izvod i zaključak O. Sakača od godine 1623 na 1938 iz same tobožnje pretpostavke da u Bosni za vrijeme pohoda Petra Maserechija nije bilo pravih župa, te prema tome da ni danas njihov pravni karakter nije određen, nikako se ne može održati.

Ni samo tumačenje i važnost koju pridaje Maserechijevu izvješću O. Sakač, ne može se održati. Po pravilima povjesne hermeneutike trebalo je drukčije postupiti. Kad se namjerimo na istovremena svjedočanstva koja se o istoj stvari kose među sobom, onda moramo najprije dobro ispitati: da li su zaista u protuslovlju ili samo naoko; da li se mogu složiti ili ne. Ako se ne dadu složiti, onda moramo još bolje ispitati njihovu objektivnu vrijednost i tek tada se odlučiti za jednu ili drugu stranu, prema razlozima koji nas na to sile. Kad ova pravila uzmemo u obzir, onda dolazimo do posve drukčijega zaključka nego je došao O. Sakač.

S jedne strane mi danas posjedujemo službene dokumente sv. Rimskih kongregacija, službena izvješća bosan-

[5] Rupčić, c. d. 87 ss., 93 ss., 111—123, 123 ss.

[6] Acta Ordinis Minorum, I, 1882, 97 ss; 105 sl.; II, 1883, 60—61.

skih biskupa i provincijala, imamo izvješća privatnih osoba, koji su savremeni izvješću Maserechija. Iz njih jasno izbija da su za Maserechijeva doba bili u Bosni: jedino franjevački formirani samostani, koji su u isti mah bili župska sjedišta za okolni obližnji narod; isto da je cijeli teritorij od samostana udaljen bio razdijeljen na župe ili distrikte sa određenim granicama i vjernicima opredjeljenim; ovim distriktima upravljaju sami ili sa pomoćnikom franjevci koji se nazivlju župnicima. I to su za ovu službu stalno određeni prema propisima Tridentinskoga Sabora, Apostolskih konstitucija i odredaba sv. Kongregacija Rimskih; podložni su biskupovoj vlasti, pohodu i popravljanju u svemu što se odnosi na duhovnu pastvu. Od ovakovih župnika razlikuju se slučajevi gdje redovnici ekskuriraju iz samostana da provide vjernike; ovakove župe ovise o pojedinačnim formalnim samostanima, koji ih i proviđaju. Sve ove tvrdnje nalaze se u dokumentima savremenim dobi Vizitatora Maserechija, na pr. u odlukama sv. Rimskih Kongregacija iz g. 1618, 1624, 1645, 1658, 1673, 1676;[7] u spisima, službenim izvješćima i različitim molbama bosanskih biskupa i drugih obližnjih biskupa, pa u odgovorima rimskih kongregacija kao i u pismima i izvješćima bosanskih provincijala i franjevaca, na pr. iz god. 1592, 1594, 1623, 1624, 1626, 1637—38, 1644, 1655, 1658, 1673—76 u poznatoj parbi biskupa Ogramića i franjevaca.[8] Veliki broj ovih dokume-

[7] Fermendžin, *Acta Bosnae*, Zagrabiae 1892, 366, br. 1234; 460, br. 1393; Nedić, *Monumenta privilegiorum ... Provinciae Bosnae Argentinae*, Vukovarini 1886, 138—39; Jelenić, *Izvori za kulturnu povijest bosanskih franjevaca*, Sarajevo 1913, 16—17; Arhiv. sv. K. Propagande, Acta, v. 27, f. 125.

[8] Mandić dr. D., *Acta franciscana Hercegovinae*, Mostar 1934, 42, br. 30; 43, br. 32; *Acta Bosnae*, 371, br. 1242; 377, br. 1255; 450, br. 1373; 452, br. 1375; 475, br. 1420; Arhiv sv. K. Propagande, Acta, v. 3, f. 242 rv; v. 27, f. 125; *Izvješće biskupa Lučića iz 1637—38*, Vis. e coll. v. 17, f. 174—185; Mandić, c. d. 207—209, br. 205—206; *Acta Ordinis Fratrum Minorum*, XIX, 1900, 80—84; Draganović dr. K., *Izvješće fra Tome Ivkovića biskupa skradinskoga iz g. 1630*, Croatia Sacra, 7, 1934, 69 ss, 73 ss; Isti, *Katolička Crkva u Bosni i Hercegovini nekad i danas*, Zagreb 1934, 27 ss; Jelenić, *Spomenici kulturnoga rada bosanskih franjevaca*, Starine J. A., XXXVI, 1918, 89, 132—152, 152—159; Rupčić, c. d. 117 ss.

nata spominje se i u knjizi O. Rupčića, a drugi će možda naskoro biti objavljeni. K tome, kad ne bismo pripustili opstojnost pravih župa u Bosni, onda postaje neprotumačiva ona vječna napeta borba između biskupa i redovničkih starješina o vlast. Ova jednodušnost svih dokumenata bila bi dovoljna sama po sebi da obeskrijepi protivno svjedočanstvo Maserechijeva izvješća, kad bi stvarno to protivno svjedočanstvo postojalo. Ali na sreću, ako bolje proučimo Maserechijeve navode, što ih O. Sakač iznosi, uvjerićemo se, da oni ništa protivna gornjim svjedočanstvima ne sadrže.

Vizitator Maserechi u svome izvješću za oznaku župe upotrebljava bez ikakve razlike izmjenično izraze: *la parochia, la cura, le cure*. Tako na pr. str. 15 izvješća: »Disordini ... non vi sono se non nella Ungheria, dove da una parte voriano haver *quelle cure* i frati Bosnei, dall' altra i Preti«; str. 16 »I sacerdoti della Bulgaria sono *alle cure* loro per commissione del gia morto Vescovo di Sofia«; »In Sirmio et Ungheria ... De Preti erano molti, i quali nelli anni a dietro erano venuti da diversi luoghi come in Paese deserto et s'haueuano *le cure* senza molto pensiere d' andar cercando lettere dimissoriali ...«; »Il maggior frutto che si può fare dai Preti *nelle cure* é non lasciare il Popolo senza Messe le Domeniche et le feste ...«; str. 22 u Bugarskoj »avanti la venuta di Monsr. fra Pietro erano *Parochie* alla cura dei Preti ... et morendo i Preti, i quali si trovavano *alle cure*, fece successori li frati ...«; str. 36 u Srbiji »Onde non é egli vero niente, che l'Arcivescovo di Antivari potrà havere d'entrata per 800 Scudi l'anno ...: ben vero otto ò dieci Preti stanti *alle cure* delli Catolici di Servia, davano in un tempo alli Arcivescovi d'Antivari un Scudo per uno ...«; str. 37 »La 6. Parochia é Zerna con sei Vilaggi ... Saranno anime *in questa cura* 1600 incirca«; str. 40 »Haverà il Monasterio (u Požegi) oltre la capella di Possega, dove stano pochi christiani, cinquanta overo sessanta casali, *alle cure de quali* erano *tre Preti Secolari*, et frati mandati del sudetto Monasterio per *Curati*«. U svima navedenim mjestima riječi parocchia, cura, le cure označuje župu. A potpuno isti način izražavanja i u istome značenju upotrebljava Masere-

chi gornje izraze i za Bosnu. Tako na pr. na str. 8 U Bosni »... tengono i frati dell osservanza *le cure*...«; str. 19 »Inquanto poi la Bosna, direi ch'il Vescovo di Scardona attenda pure a mantenere quella Provincia dandoli la Santa Sede (se però cosi le pare) piena autorità sopra i catolici e quelli frati, *che hanno le cure di essi senza impaciarsi nei Monasteri*...«, pa opet na istoj strani »... et come Administratore (t. j. Skradinski biskup) voleva vedere, come li *frati si portavano nelle cure.*«, na str. 45 piše: »Credo che vi sia ancora la poca diligenza dei frati *mandadosi alle cure* delle ville persone poco idonee«; slično na str. 46 — Maserechi je pošao do provincijala »purchè... hvesse ingresso per tutti i luoghi, *et cure* ch essi haveano per le mani per devere i bisogni dell' uni, et dell' altri«; na str. 46 veli da su neki fratri podati piću te nastavlja »massime di quelli *che stanno alle cure delle anime«;* napokon preporučuje *»che alle cure si mandino* li più timorati, et zelanti dell' honor di Dio« (str. 47). Dakle sam vizitator Maserechi ne čini nikakve stvarne razlike između načina duhovne pastve u Bosni i drugim krajevima kao Bugarskoj, Albaniji, Srbiji, južnom dijelu Ugarske i Slavoniji, gdje će i sam O. Sakač priznati da su postojale župe prema vizitatorovu izvješću.

Još nam ostaje pregledati same citate, koje je O. Sakač naveo za svoje mišljenje, da li oni sadrže dokaz, kako O. Sakač misli, da za vrijeme vizitatora u Bosni nije bilo župa, nego da su franjevci jedino iz manastira zalijećali se i dijelili svijetu sv. Sakramente. O. Sakač navodi tri mjesta iz izvješća: na str. 8, 43—4 i 45.

Citat sa str. 8 ništa ne dokazuje, jer tu vizitator u pismu na kardinala Ludovizija izričito kaže: »... et perchè (Bosna) non é spartita in *Parochie come le altre Provincie,* ma *tengono* i frati dell' osservanza *le cure,*... s' é parlato nelle relationi«. Dakle ovaj tekst upućuje nas na ostala dva u samome izvješću i od njihove dokazne snage ovisi i njegova vrijednost. Ova okolnost ne izbija iz navoda O. Sakača, jer on je izostavio drugi dio navoda koji glasi: »ma tengono... cure, s' é parlato nelle relationi«.

Ona dva druga teksta u samome izvješću na str. 43—45 ne odnose se na doba kada je Maserechi bio vizitator u

Bosni nego na vrijeme prije Turaka, na same početke franjevačke djelatnosti u Bosni. Masarechi naime u onim krajevima Bosne kroz koje je kao vizitator proputovao, nije vidio župskih crkava, želeći pronaći tome uzrok mislio je da je tome glavni razlog, što Bosna još u početku za vrijeme obraćanja bogomila nije odmah bila razdijeljena na župe koje su morale biti povjerene svjetovnom svećenstvu, kao što je to slučaj u drugim krajevima, na pr. Ugarskoj, Albaniji, Srbiji, nego je sva pastva ostavljena franjevcima, koji po njegovu mišljenju, budući da su imali svoje samostane, zanemarili su da grade crkve po župama. Cijeli tekst glasi: »Chiese, ne chiesuole fuor di quelle dei Monasterij, non si veggono (t. j. u Bosni). Onde é necessario che si celebri nelle case et luoghi poco decenti et questo non é per altro, se non che la Bosna *non é stata spartita in Parochie da commetterle in governo dei Preti, come si vede per li altri luoghi,* ma che li frati habbino sempre l' uffitio de Parocho bastando a loro far le missioni de Sacerdoti dai Monasterij et *porgere aiuto a quelli christiani, che lasciavano l'eresia dei Patareni, et s'accostavano alla religione et pietà christiana per opera dei frati minori, i quali estirparono molte Eresie in Bosna«* (str. 43—4). O. Sakač je izostavio drugi dio teksta od riječi »che lasciavano... in Bosna«, a upravo ovaj dio tumači pravi smisao što je Masarechi htio kazati. On je znao da franjevci nisu smjeli graditi crkve sada pod turskom vlašću, jer to Turci nisu dozvoljavali. Jedino, i to s teškom mukom, moglo se nekako uzdržavati stare crkve, koje su postojale prije dolaska turske vlasti. A kako vizitator nije našao župskih crkava, odmah je pomislio, da su tome fratri krivi, što te crkve nisu sagradili za vrijeme narodnih vladara.

Tekst trećega navoda glasi: »Fu detto, che la Bosna *non era spartita* in Parochie *come* l'Ungheria, Albania, et Servia: perché se bene uno di quelli Padri mandati alla conversione dei Eretici fu fatto Vescovo (mislim, da smjera na fra Peregrina) di Bosna, niente di meno i Monasterij havevano la cura di administrare al Popolo li sacramenti, *et mentre i Sommi Pontefici Eugenio. (etc.) stavano per rialzare in essa le Chiese Cathedrali, il Regno venne in poter del*

Turco« (str. 45). I ovdje je O. Sakač izostavio drugi dio citata »mentre...«, koji nam kao i onaj gore jasno govori da se radi o počecima jačega zamaha na obraćanju heretika u predtursko doba.

Svakome koji pomnjivo prouči navedene tekstove u sklopu cijeloga izvješća vizitatora Maserechija jasno je da se tu ne može naći Sakačevo tumačenje. Njegovu tumačenju ne mogu pomoći ni naoko nejasne dvije stavke iz gornjih citata: »Da questi Monasterij si mandano frati per le ville a dir messa, et ministrare i Sacramenti al Popolo« (str. 43); »...i Monasterij havevano la cura di administrare al Popolo li sacramenti« (45). Ove dvije stavke, sve kad bi se i odnosile na doba Masarechijevo, ništa jasna ne sadrže o stanju župa u Bosni, ali eto i one se kao i cijeli citati odnose na predtursko doba. — Napokon i sam tajnik s. Kongregacije de Propaganda Fide Franjo Ingoli koji je pravio sumarije iz Masarechijeva izvješća za sjednicu kongregacije nije tu našao Sakačevo tumačenje, nego protivno, jer piše: u četvrtoj točci svoga sumarija: treba poslati u Bosnu vizitatora »acciò si levino li ubriachi *dalle parochie*« (str. 10).

Dakle konačno iz svega izvještaja moglo bi se iznijeti samo dvoje kao Masarechijevo mišljenje: da *Bosna* od dolaska franjevaca *nije nikada bila razdijeljena u svjetovne župe*, a to sadrže i svi drugi dokumenti o Bosni; da su franjevci prema Masarechjevu mišljenju duhovnu pastvu vodili iz samostana, i da su stoga zanemarili graditi župske crkve. Da li je, i koliko odgovara istini ovo posljednje, treba dobro ispitati, jer ovdje Masarechi ne govori o svome vremenu, nego kao povjesničar o predturskoj dobi. A upravo tu je on najslabiji. Sam dr. Draganović, koji je objelodanio ovo izvješće, napominje da se nameće pitanje o istinitosti Masarechijevih navoda osobito ondje gdje on govori što je od drugih čuo ili čitao; da njegove vijesti što ih je crpio iz mutnih izvora nijesu vazda ispravne; da treba svaku podvrći kritičkome ispitu.[9] Nas zasad ne zanima pitanje da li

[9] Dr. K. Draganović, navedeno izvješće, Starine J. A., XXXIX, 1938, 5.

Masarechi ispravno sudi o predturskom dobu franjevačke djelatnosti u duhovnoj pastvi, da li su oni zaista u ono doba zanemarili graditi župske crkve; prelazimo i preko toga da li zaista nije bilo nijedne župske crkve u Bosni za vizitatorovo doba. Nama je sada dovoljno što smo iznijeli da je tumačenje O. Sakača pogrešno da nisu postojale župe u Bosni za vrijeme Masarechija, i prema tome da je pitanje pravne naravi franjevačke duhovne pastve još i danas otvoreno. Nije otvoreno nego definitovno uređeno.

Nekoliko opaski na Opći šematizam kat. Crkve u Jugoslaviji

Dr. Draganoviću je uspjelo pronaći zgodan, kratak i pregledan način da nam prikaže u zaokruženoj cjelini sve podatke o stanju kat. Crkve u Jugoslaviji: pregled biskupija, muških i ženskih redova i kongregacija, duhovne pastve među iseljenicima, katoličke štampe, pa i o zavodu sv. Jeronima u Rimu donio je najnužnije podatke.[10] Ovaj mnogostruki, ogromni posao auktor je dogotovio u ne pune dvije godine.

Kako je ovo prvi zajednički šematizam kat. Crkve kod nas, pisac je kod izradbe imao velikih poteškoća. Među ovima posebno spominje one pri određivanju površine biskupija u km², i pri pronalaženju »pravne naravi župa«. Za ovo posljednje pitanje priznaje da je »mjestimice ostalo otvoreno«. Svjestan je »da Opći Šematizam ima svojih nedostataka i manjaka. Ovi će se (ipak) moći s malo truda ukloniti u kasnijim izdanjima«.[11]

Dosadašnja kritika uz zasluženu pohvalu upozorila je na neke od takovih nedostataka, koji će se pri drugome izdanju ispraviti, da šematizam bude što tačniji i ispravniji.[12] U istu svrhu iznosim ovdje nekoliko zapažanja u pravnom

[10] Dr. K. Draganović, *Opći šematizam katoličke Crkve u Jugoslaviji* (Prema mandatu preč. Episkopata Jugoslavije). Izdanje »Regina Apostolorum«, Sarajevo, »Nova Tiskara« Vrček i dr., 1939. Dalje ćemo citirati sa skraćenicom O. Š.

[11] O. Š. Uvodna riječ, 6—7.

[12] Vidi ocjenu dr. F. Hermana, Bogoslovska Smotra, XXVII, 1939, 398—9.

pogledu što se tiče franjevačkih redovničkih župa, osobito gledom na Bosnu i Hercegovinu.

*

Gledom na župe provincije sv. Jeronima u Dalmaciji treba napomenuti, da župa *Kampor* (O. Š. 240) nije slobodne podjelbe — liberae Ordinarii collationis — nego redovnička punopravno ujedinjena samostanu u Rabu. Ovu župu oni služe nesmetano od više vjekova te po zakonu preskripcije postala je redovnička.[13] Prema mišljenju dr. Karina, odnosno prof. Urbana Talije, župa Rožat—Rijeka bila bi sumnjive pravne naravi.[14]

Pri označivanju pravne naravi župa provincije Presv. Otkupitelja, u Dalmaciji, uvuklo se više pogrešaka. Najprije župe *(Podaca* (194) i *Opuzen* (195) nisu samo povjerene — concreditae — samostanu u Zaostrogu kako Šematizam donosi, nego inkorporirane sa istim pravima i u isto vrijeme kad i ostale onoga manastira za koje i O. Š. bilježi da su inkorporirane.[15] Još veća pogreška je unešena pri označivanju pravne naravi redovničkih župa u Splitskoj biskupiji: Donji Muć, Gornji Muć, Komin, Bitelić, Donje Dicmo, Gornje Dicmo, Koprivno, Tijarica, Voštane—Rože, Zasiok; a u Šibenskoj biskupiji župe Ljubitovica i Radošić. Sve su ove župe inkorporirane odnosnim samostanima Zaostroga, Živogošća, Splita, Sinja, dok O. Šematizam za sve veli da su slobodne odjelbe, osim Tijarice i Voštane—Rože za koje je pitanje ostavio otvoreno.[16] Nije trebalo utrošiti mnogo

[13] Fra Karlo Karin, *Redovničke župe i župnici redovnici prema sadašnjem crkvenom pravu*, Zagreb 1939, 145; Chematismus almae provinciae Dalmatiae S. Hieronymi Doctoris Maximi, Jaderae 1911, 25.

[14] Karin, c. d. 145—6. Franjevci ovu župu administriraju od godine 1882. Austrijska vlada je 1890 od nje htjela ocijepiti neke dijelove, a nju ostaviti da bude inkorporirana samostanu. Prema tome, trebalo bi istražiti sve podatke o primanju ove župe sa strane franjevaca, o načinu administriranja i popunjanja prigodom promjene župnika. Odatle bi se dalo zaključiti na pravnu narav župe.

[15] O. Š. o župama inkorporiranim Zaostroškom samostanu, 426 sa odnosnim upozorenjima na str. 193—6. O postanku i inkorporaciji franjevačkih župa u Prov. Presv. Otkupitelja vidi Marković dr. Fra Ivan, *Le parrocchie francescane in Dalmazia*, Zara 1885, 23 ss, 69 ss, 78 ss.

[16] O. Š., 195, 198—200, 253.

truda da se dozna juristička narav spomenutih župa. Sam diecezanski šematizam splitske biskupije iz g. 1925 i šibenske iz g. 1928 to bistro označuju.[17] Sigurno od 1925 i 1928 godine do 1938 nije mogla nastati zastara, a nisu ni samostani se odrekli svoga prava na te župe; niti se je pravna narav tih župa mogla izmjeniti time što njima upravljaju svjetovni svećenici, u nestašici redovnika, kao župski vikari spomenutih samostana, koje su kao takove samostani i formalno predlagali biskupu na imenovanje sve do svršetka svjetskoga rata.[18] Kod župe Kruševo, zadarske apostolske administrature, treba provesti ispravak. Ona nije patronat samostana Karin, nego mu je punopravno ujedinjena kao i Perušić.[19] Ove pogreške ne smiju ući u novo izdanje O. Šematizma koji mora donijeti pravo stanje kat. Crkve u Jugoslaviji.

Sličnih pogrešaka nalazimo i kod župa hrvatske provincije sv. Ćirila i Metodija. Stare župe Ilok, Šarengrad, Vukovar, koje su franjevci još za turskoga gospodstva i poslije njihova izgona za bečkoga rata osnovali i vode do danas, u O. Šematizmu su označene kao povjerene — concreditae — odnosnim samostanima. Ove su župe i titulo fundationis et praescriptionis et facti possessionis incorporirane svojim samostanima koji su ih osnovali i koji ih služe.[20] Za župu Đurđenovac, o kojoj O. Š. kaže da je povjerena franjevcima, postoji odluka sv. Kongregacije Koncila i nagodba sa zagrebačkim nadbiskupom istoga sadržaja kao i za župe Čuntić i Ivanić—Kloštar. Prema tome trebalo je i njezinu pravnič-

[17] Status personalis et localis dioecesis Spalatensis et Makarskensis pro A. D. MCMXXV, Spalati 1925, 54, 55, 81, 82, 86, 87, 92. 93; 131; Status personalis et localis Dioecesis sibenicensis et Administraturae Apostolicae partis jugoslavicae Archidioecesis Jadrensis A. D. 1928, Sibenici, Typographia »Kačić«, 1928, 49, 50. Isto nalazimo i u *Decreto Organico* od 1849 kojim je provedena organizacija župa i kapelanija u Dalmaciji, prema kojemu se vladaju dalmatinske dijeceze.

[18] Tablice prezentacija još se čuvaju u arhivima gore spomenutih samostana.

[19] O razlici između prava patronata i inkorporacije sa primjenama na franjevačke župe prov. Presv. Otkupitelja vidi Marković, c. d. 71 ss.

[20] Kratki historijat navedenih župa, odnosno samostana gdje im je i sjedište, donosi Schematismus almae provinciae Croatiae SS. Cyrilli et Methodii, Zagreb 1925, 30, 42 sl., 47.

ku pripadnost označiti kao i dviju spomenutih.[21] Župa Bosanska Kostajnica nije povjerena franjevcima nego je oni samo administriraju ekskurendo kao i župu Maja.[22]

*

Uz iznesena upozorenja posebno treba promotriti pravnu narav bosanskih i hercegovačkih franjevačkih župa kako se prikazuju u Općem Šematizmu.

U svoj Bosni, prema O. Š., od svih franjevačkih župa samo ona u Sutjeski inkorporirana je mjesnome samostanu, a njezin upravitelj nazivlje se »župnik«, dok sve ostale označene su kao povjerene — concreditae — franjevcima. Svi župnici, osim spomenutoga u Sutjesci, nazvani su »upravitelj župe« — Oeconomi seu Administratores paroeciales.[23] Pitanje pravne naravi župa Bila i Podhum u Banjalučkoj biskupiji ostalo je neodređeno, t. j. otvoreno što nije smjelo biti, jer postoji reskript sv. K. Koncila od 1935 kojim su ujedinjene provinciji Bosne Srebrene.[24]

[21] Na zatražene informacije o župi Đurdenovac tajnik provincije sv. Ćirila i Metodija o. Gabrijel Đurak, kome ovdje izričem toplu hvalu, odgovorio mi je slijedeće: »Za kreiranje ili zapravo preuzimanje župe Đurđenovac, koja je nastala diobom franjevačke župe u Našicama, imademo potpuno isti formular sv. Kongregacije br. 4096 od 18 maja 1938, kao što imamo i za Čuntić, Kloštar Ivanić i Raskrižje. Ujedno imademo i Documentum conventionis između Provincijalata i Ordinarija u Zagrebu, koji glasi: In nomine Dei. Amen. A parochia Našice divisa et noviter erecta parochia Đurđenovac ab infrascripto Archiepiscopo Zagrebiensi ejusque Reverendissimo Consistorio sensu altissim iRescripti Sacrae Congregationis Concilii de dato 17 Novembris 1937, Nr. 4754 Religiosis Ordinis Fratrum Minorum S. Francisci Provinciae Croatiae ad nutum S. Sedis eisdem Religiosis administranda concreditur, ejusque bona mobilia et immobilia si quae Conquisita fuerint eidem Provinciae incorporanda ceduntur. Superior vero dictae Provinciae... acceptat. † Aloisius, m. p., fr. M. Troha, m. p. Pismo p. o. fra Gabrijela Đurak, tajnika provincije, od 1. XII. 1939.

[22] »Župa Maja dana je Provinciji na jednostavno administriranje i nema s Provincijom nikakve posebne veze. Isto tako ni Bos. Kostajnica nema veze s Provincijom nego je samo svećenik naš iz H. Kostajnice administrra«. Pismo pošt. tajnika na zatražene informacije.

[23] O. Š., 142—152, 159—164.

[24] Župe Bila i Podhum Reskriptom Sv. K. Koncila 5 oktobra 1935, Br. 4291 a, b pleno jure inkorporirane su franjevačkoj provinciji Bosne Srebrene. Na isti način inkorporirane su istoj provinciji župe: *Niš* reskriptom

U Hercegovini od 43 franjevačke redovničke župe Opći Šematizam samo dvije, Mostar i Široki Brijeg, označuje kao povjerene — concreditae — mjesnim samostanima, dok pitanje pravne naravi svih ostalih, kako se kaže u Uvodu, ostavlja otvoreno. Protivno tome sve župe što ih služe svjetovni svećenici bilježi kao slobodne podjelbe.[25]

Izraz župa *povjerena redovnicima* — paroecia concredita religiosis — u Zakoniku ne upotrebljava se vazda u istome značenju, stoga se i kanonisti razilaze u označivanju pravne naravi takovih župa. Neki ne prave nikakve razlike između župa redovničkih (religiosae) i redovnicima povjerenih (religiosis concreditae).[26] Drugi naprotiv brane svjetovni karakter ovakvih župa. Prema njima župa se ne ujedinjuje punopravno sa samostanom kao ni nadarbinska imovina, nego se samo župska služba predaje redovnicima.[27] Ako prema ovim principima prosudimo bosansko-hercegovačke franjevačke župe kako ih O. Š. označuje, onda izlazi da bi u svoj Bosni i Hercegovini franjevci imali samo jednu inkorporiranu, pravo redovničku župu, dok sve druge bile bi svjetovne (saeculares), ili u najblažem tumačenju sumnjive pravne naravi. Kad pak s druge strane čitamo u uvodu samoga O. Š. da je pisac imao neobično velikih poteškoća »glede pravne naravi župa«, i da »ispravljeni podaci, čim bi bili složeni i otisnuti, išli su u principu na korekturu ordinarijatima i redovničkim starješinstvima«,[28] onda odmah pomišljamo da gornje oznake franjevačkih župa nisu mogle biti jednostrano provedene bez znanja nadležnih i u stvari interesiranih redovničkih starješina. To je tražio princip prava i jednakosti. Međutim na moje upite o toj stvari dobio sam i od sarajevskoga i od mostarskoga provincijalnoga ureda odgovor, da oni nisu bili pitani u stvari pravne naravi svojih župa.[29] Stoga, da se pri označi-

28 dec. 1933, Br. 8658; *Smederevo* 28 dec. 1933, Br. 9905; *Šabac*, 28 dec. 1933, Br. 9906; *Kraljevo*, 24 jan. 1934, Br. 904. Za beogradsku franj. župu priznaje i sam O. Š. (366) da je inkorporirana mjesnome samostanu.

[25] O. Š., 170—176.

[26] Karin, c. d. 48—9, i nota 32.

[27] Isti, ibidem.

[28] O. Š. Uvodna riječ, 5—6.

[29] Zatražio sam od mostarskoga i sarajevskog provincijalnog ureda da

vanju pravne naravi spomenutih župa uzmognu provesti stvarni ispravci, u najkraćim potezima (radi ograničena prostora) iznosim ovdje nekoliko misli, kakav se ukazuje juridički karakter bosansko-hercegovačkih župa u crkvenim dokumentima što se na njih odnose. Dakako, poželjno je da i poštovano uredništvo O. Š. iznese svoje razloge i dokaze koji su ga doveli na misao da gornje župe označi kao povjerene, da se na taj način skine ovo, po njegovu shvaćanju, viseće pitanje.

Franjevačka župska prava i duhovna pastva u Bosni i Hercegovini prošla je kroz doba obraćanja bogomila i kakove takove slobode za narodnih vladara, da se nastavi pod turskim gospodstvom uz redovitu crkvenu hijerarhiju i apostolske administratore okolnih dijeceza, a zatim pod upravom apostolskih vikara, dok opet nije obnovljena redovita hijerarhija. U osvrtu na mišljenje dr. Sakača spomenuo sam razne odluke i službene izvještaje iz kojih se može stvoriti sud o postanku, razvoju i pravnoj naravi franjevačkih bosansko-hercegovačkih župa kroz prošla stoljeća. Za današnje pravno stanje bosanskih franjevačkih župa od poznatih crkvenih dokumenata mjerodavni su: enciklika *»Ex hac augusta«* od 5 jula 1881 i dvije odredbe sv. Kongregacije za izvanredne crkvene poslove, od 10 decembra 1881 i 14 marta 1883.[30] Ovi dokumenti jamačno su izrađeni na temelju prijašnjih. Enciklikom *»Ex hac augusta«* obnavlja se redovita hijerarhija u Bosni i Hercegovini; uvodi se svjetovno svećenstvo da zajedničkim silama sa već postojećim redovničkim pastoralnim klerom povezani jednim duhom ljubavi

me izvjeste: da li je pošt. Uredništvo O. Š. zatražilo popis redovničkih župa sa oznakom njihove pravne naravi? Da li je prve istiske, na kojima je narav redovničkih župa označena, poslalo na korekturu i time omogućilo da se možebitne pogreške isprave? Da li je barem u sumnji za kakove župe zatražilo, postoji li kakva uredba nadležnih crkvenih vlasti — sv. Stoice o pravnoj naravi tih župa? Na sva tri upita dobio sam iz Mostara niječan odgovor. Pismo od 29. XI. 1939. Iz Sarajeva jednako, javlja mi pošt. Tajnik o. Ilovača: »Ovom provincijalatu podaci Provincije Bosne Srebrene nisu ni jedanput na korekturu podneseni: niti ispravljeni, niti složeni, niti otisnuti. Redaktor je samo privatno zamolio (i dobio) imenik i razmještaj čl. Provincije«. Pismo od 8. XI. 1939.

[30] Vidi gore notu 6.

i sloge obrađuju vinograd Gospodnji.[31] Kako će se provesti ova temeljna misao enciklike o zavođenju dvostrukog pastoralnoga klera, pobliže određuju spomenute odluke Kongregacije izvanrednih crkvenih posala.

Pok. nadbiskup dr. Stadler odmah je zatražio od sv. Stolice razjašnjenje: po kojim pravničkim propisima će se vladati pri podjeljivanju župa koje su dosada franjevci vodili (a vodili su i upravljali sa svima).[32] Na to je ista Kongregacija po odobrenju sv. Oca izjavila da sve župe (exceptis iis tantummodo quae adnexae sunt Conventibus eorundem Franciscalium Religiosorum), na koje franjevci kroz godinu dana ne dokažu svoja prava, imaju biti slobodne podjelbe (liberae Ordinarii collationis).[33] Kad su franjevci iznijeli svoja prava na sve župe, dok se pitanje vodilo u Bosni i u Rimu, došlo je do nagodbe po kojoj franjevci svojevoljno se odriču 32 župe u korist biskupa uz uvjet da sve ostale redovničke župe: confirmentur et declarentur incorporatae mensae respectivorum Conventuum et Residentiarum cum totalibus suis quas actu complectuntur extensionibus«, i uz uvjet da nove župe, koje će nastati dismembracijom od redovničkih, jednako budu redovničke.[34] Kad se nisu mogli složiti u broju ustupajućih župa i načinu ustupanja, stvar je riješila sv. Kongregacija određujući za vazda narav bosanskih župa. U dekretu od 14 marta 1883 taksativno ona izbraja župe što ih franjevci imaju ustupiti nadbiskupu, koje će time promjeniti svoj pravni karakter, t. j. postaće od redovničkih svjetovne: »... Paroeciae ... a Re-

[31] Acta Ordinis Minorum, I, 1882, 104.

[32] »R. P. D. Archiepiscopus Vrhbosnensis Sanctitatem Suam suppliciter adprecatus est, ut ... decernere et declarare dignaretur, quid juris esset in posterum servandum quoad collationem paroeciarum quae hucusque per praelaudatos Franciscales Religiosos rectae et administratae fuerunt«. Acta Ordinis Minorum, I, 1882, 106.

[33] Acta Ordinis Minorum, I, 1882, 106.

[34] Čijom inicijativom se došlo na misao nagodbe, i kako su se vodili pregovori i u čemu se konačno nisu složile obadvije stranke vidi *Arhiv provincije Bosne Srebrene u Sarajevu* — spisi i protokol provincijalstva fra Ilije Čavarovića. Vidi Jelenež P. Philadelphus, *Jura specialia quoad beneficia parochialia provinciae bosnensium et custodiae hercegovinensium franciscanorum*, Djakovae 1883, Karin, c. d. 137—8.

ligiosis Franciscalibus Archiepiscopo cedendae, evadent in posterum liberae Ordinarii collationis«.[35] Ostale pak potvrđuje da i nadalje ostaju redovničke (regulares) bez ikakve promjene pravne naravi: Reliquae parochiae in dioecesibus Vrhbosnensi et Banialucensi erunt regulares et ad religiosos franciscales spectare pergent«.[36]

Dakle, franjevačke župe u Vrhbosanskoj i Banjalučkoj biskupiji potpuno su redovničke — regulares, inkorporirane svojim samostanima. Stoga treba ispraviti u O. Š. oznaku »povjerene« i staviti »inkorporirane«.

Što se tiče hercegovačkih redovničkih župa, nema dvojbe da su one punopravno — pleno jure — inkorporirane Franjevačkom Redu, odnosno provinciji i samostanima. Istu prošlost i ista prava imaju oni na svoje župe kao i bosanski franjevci na svoje, o kojima smo već vidjeli da su priznate u pravome smislu regulares (pleno jure incorporatae). Mostarski Ordinarij poslije obnove redovite hijerarhije nije ni pokušao da na temelju enciklike »Ex hac augusta« zatraži da koja župa pripadne njemu kao liberae collationis, niti je Sv. Stolica njemu ikakvu župu dosudila, kao što je to bio slučaj sa nekim župama u vrhbosanskoj nadbiskupiji i banjalučkoj biskupiji. Stoga se sve župe u mostarskoj biskupiji, s kojima su upravljali franjevci do obnove redovite crkvene hijerarhije, imaju smatrati kao punopravno inkorporirane Franjevačkom Redu, odnosno provinciji i samostanima. Što se pak tiče drugih župa, koje su kasnije nastale, bilo razdiobom većih franjevačkih župa, bilo osnivanjem novih župa, kao pleno jure inkorporirane franj. mostarskoj provinciji, imaju se držati one župe, koje su takovima postale ustupom mostarskog Ordinarija i privolom Sv. Stolice.

[35] Acta Ordinis Minorum, II, 1883, 60.
[36] Acta Ordinis Minorum, II, 1883, 60.

Dr. O. Zdravko Gospić:

Pravna priroda pravilnika za crkvene takse

RÉSUMÉ. — *La nature juridique du Réglement des taxes pour les affaires ecclésiastiques.* — La loi du budget yougoslave pour l' a. 1938/39, art. 27 al. 2 a autorisé le Président des Conférences des évêques yougoslaves de porter un Réglement des taxes à payer dans les affaires ecclésiastiques. Ces taxes doivent appartenir désormais à l'Eglise catholique comme subvention à ses besoins personels et matériels, en particulier aux besoins du clergé en paroisses, comme l'ont déclaré nos évêques. Le Réglement a été porté par le Président des Conférences des évêques et approuvé par les Ministres de la justice et des finances. A propos du Réglement ont été suscitées certains questions: autour de la nature du Réglement, de l'exemption des réguliers, c. à d. si ce Réglement a la force de loi pour les réguliers, et si les religieux, surtout ceux qui sont curés, ont droit à la portion des revenus des taxes. Contre ceux qui suivent l'opinion que le Réglement a le caractère de la loi exclusivement civile, ou suivent les opinions défavorables aux religieux, l'auteur avec des raisons valides prouve que le Réglement est une loi mixte, ecclésiastique et civile ensemble; qu'elle ne peut détruire l'exemption des réligiers, établie par le droit canon, et que les religieux ont droit à la portion de la subvention accordée par l'Etat.

Financijski zakon za god. 1938/39 u § 27 st. 2 odredio je: »Za zvanične radnje rimokatoličkih crkvenih vlasti, u hierarhijskom i samoupravnom djelokrugu, plaća se samo ona taksa koju Pretsjedništvo Biskupskih konferencija propiše posebnim pravilnikom odobrenim od Ministra pravde i Ministra financija. Ova se taksa naplaćuje u korist rimokatoličke Crkve«.

Na temelju ove odredbe Pretsjedništvo Bisk. konferencija dalo je izraditi Pravilnik za crkvene takse i propisalo ga 10. svibnja 1938 pod br. 158/BK/38. Ministar pravde odobrio ga je pod br. 53351/38 na 18. VI. 1938 i pod br. 86507/38 na 10. IX. 1938, a Ministar financija pod br. 23623/38 na 14. VII. 1938 i br. 30215 na 16. IX. 1938.

U primjeni Pravilnik je naišao na stanovite poteškoće, pa je Pretsjedništvo Bisk. konferencija izdalo 10. I. 1939

br. 69/BK »Obvezatna objašnjenja i tumačenja k Pravil. niku o crkv. taksama«.

»Obvezatna objašnjenja i tumačenja« nijesu uspjela da odaleče sve poteškoće, naročito one koje proizlaze iz pravne prirode Pravilnika. U krugovima naših kanonista povela se rasprava o pravnoj prirodi Pravilnika. Jedni zastupaju mišljenje, da je Pravilnik isključivo državni zakon; drugi tvrde da nije takav, nego da je mješoviti, t. j. crkveno-državni zakon. Naši mjerodavni faktori pristali su uz prvo mišljenje, te su u »Obvezatnim objašnjenjima i tumačenjima Pravilnik nazvali »novim državnim zakonom«, kojim se »snova uređuju državne takse u crkvenim poslovima«, te su dodali da Pravilnik »ima značaj državnih propisa izdanih po predlogu Pretsjedništva Biskupskih konferencija od strane nadležnih Ministarstava radi izvršenja i sprovođenja novoga državnoga zakona, kojim se u stvari normiraju izmjene dosadašnjeg državnog Zakona o taksama u onim odredbama, koje su se odnosile na državne takse u crkvenim poslovima Rimokatoličke crkve«.

Da vidimo, koje je od ovih dvaju mišljenja ispravno.

1. Je li Pravilnik za crkvene takse čisto državni zakon?

Oni koji tvrde, da je Pravilnik čisto državni zakon, polaze sa stanovišta, da je za prosuđivanje pravnog značaja jedne zakonske ustanove, da li je državnoga ili crkvenoga karaktera, odlučna činjenica njezina formalnog postanka; da se zakon ima smatrati zakonom one vlasti, koja mu daje obvezatnu snagu, a ne vlasti, koja ga je materijalno kodificirala i koja se eventualno stara za njegovo izvršenje. Držeći pák, da je Pravilnik dobio zakonsku snagu samo od države, zaključuju, da je on čisto državni zakon.

Ovo stanovište, ovako uzeto, nije zdravo ni po načelima civilnoga ni po načelima kanonskoga prava. Nije zdravo po načelima civilnoga prava, jer, iako car, kralj, pretsjednik republike ili drugi nosioc vrhovne vlasti u državi potvrđuje i daje obveznu snagu zakonima, koje donose zakonodavna tijela u državi, ipak se ti zakoni pravno ne smatraju zakonima dotičnoga nosioca vrhovne tlasti, nego zakonima odnosnoga zakonodavnoga tijela: parlamenta, skupštine ili kako se inače zove. Nije zdravo ni po načelima kanonskoga prava, jer, premda Sv. O. Papa potvrđuje i daje obveznu snagu zakonima sveopćega sabora, te se bez toga ne mogu ni zamisliti zakoni sveopćega sabora, ipak ovi zakoni nijesu papinski zakoni nego zakoni sveopćega sabora.

Zakon je one vlasti koja ga je donijela. Ako zakon donosi jedna vlast, onda je on isključivo njezin. Ali, ako su na donošenju zakona sudjelovale dvije ili više različitih i neovisnih vlasti, onda on nije isključivo ni jedne vlasti, nego je mješoviti zakon ili zajednički svima vlastima. Takav je na pr. konkordat, koji donosi sporazumno Sv. Stolica i neka država. Takovi su sporazumi između dviju država, takovi su svi međunarodni zakoni.

Takav je i Pravilnik za crkvene takse. Njega nije donijela ni sama državna ni sama crkvena vlast, nego obe zajednički: crkvena vlast izradivši Pravilnik i davši mu snagu za svoje vjernike, a državna ovlastivši crkvenu da izradi Pravilnik u stvarima državne kompetencije i odobrivši ga za svoje građane. Prema tomu Pravilnik nije ni čisto crkveni ni čisto državni, nego mješoviti, t.. j. crkveno-državni zakon.

Da Pravilnik nije čisto državni zakon, to nam dokazuje sam njegov sadržaj. U Pravilniku ima odredaba, koje su preuzete iz državnog zakona o taksama u stvarima u kojima je nadležna samo država. Ali tu ima i mješovitih odredaba, t. j. odredaba u stvarima za koje je nadležna ne samo država nego i Crkva. Takove se odredbe nalaze u Tar. br. 1—9, br. 32, br. 37. Nadalje ima odredaba za stvari, gdje je nadležna samo Crkva, ali država je za te stvari propisala takse, a da se crkvena vlast nije protivila kako je morala. To su takse u ženidbenim parnicama, navedene u Tar. br. 10—23. Napokon u Pravilniku ima odredaba u stvarima u kojima država također nije nadležna, ali za njih nije ni bilo kakve takse propisala. Te takse je propisala isključivo Pretsjedništvo Bisk. konferencija. To su Tar. br. 26, 27, 46 itd.: takse pro variis actibus iurisdictionis voluntariae ,takse occasione administrationis sacramentorum et sacramentalium, itd. Za ove takse niko ne može reći, da su preuzete iz

državnog zakona o taksama, da bi se na temelju toga Pravilnik moglo smatrati isključivo državnim zakonom. Iz sadržaja je, dakle, Pravilnika očito ,da on nije isključivo državni nego mješoviti, t. j. crkveno-državni zakon.

Službeno tumačenje Pravilnika dokazuje, da pravilnik nije čisto državni zakon. Kad bi Pravilnik bio čisto državni zakon, onda bi ga mjerodavno mogla tumačiti samo državna vlast, jer svaka vlast tumači svoje zakone. Međutim, gledom na mjerodavno ili obvezno tumačenje Pravilnika čl. 20 st. 2 Pravilnika određuje: »Obavezna tumačenja samih odredaba Pravilnika i njegove tarife spadaju u isključivu nadležnost Episkopata«. Na temelju ove odredbe Poslovni odbor Biskupskih konferencija donio je, a Pretsjedništvo Bisk. konferencija objelodanilo je 30. siječnja 1939 br. 69/BK »Obvezatna objašnjenja i tumačenja k Pravilniku o crkv. taksama«. Time sam naš Episkopat teoretski i praktično priznaje, da Pravilnik nije čisto državni zakon; pače iz ovoga bi se radije dalo zaključiti, da je Pravilnik čisto crkveni zakon.

I ovlaštenje Financijskog zakona pokazuje, da Pravilnik nije čisto državni zakon. Financ. zakon § 27 st. 2 određuje: »Za zvanične radnje rimokatoličkih crkvenih vlasti... plaća se samo ona taksa *koju Pretsjedništvo Biskupskih konferencija propiše posebnim Pravilnikom* odobrenim od Ministra pravde i Ministra financija«. Ovdje se ne kaže, da se za zvanične radnje katoličkih crkvenih vlasti plaća ona taksa koju predviđa državni zakon o taksama; pače se to isključuje, a povjerava se Pretsjedništvu Bisk. konferencija, da ono izradi Pravilnik po kome će se plaćati odnosne takse. Dakle Financijski zakon prepušta Pretsjedništvu Bsk. konferencija ne samo jednaki nego i glavni, pače u nekom smislu isključivi udio u donošenju Pravilnika za crkvene takse. Prema tomu ni sam Financijski zakon ne smatra Pravilnik čisto državnim, nego naprotiv mješovitim ,t. j. crkveno-državnim zakonom.

Financijski zakon, dok ovlašćuje Pretsjedništvo Bisk. konferencija za donošenje Pravilnika, traži da isti bude odobren od Ministra pravde i Ministra financija. To nekima pravi poteškoću, pa radi toga drže da je Pravilnik čisto

državni zakon, pače da su ga donijeli ovi ministri na predlog Pretsjedništva Bisk. konferencija.

Ne treba da se bavimo dokazivanjem, da Pravilnika nijesu donijeli Ministri pravde i financija na predlog Pretsjedništva Bisk. konferencija, jer je iz rečenoga više nego jasno, da ga je donijelo Pretsjedništvo Bisk. konferencija, a Ministri pravde i financija samo su ga prije toga odobrili; ali ćemo u kratko istaknuti što je ovo odobrenje dalo Pravilniku.

Odobrenje Pravilnika sa strane Ministra pravde i Ministra financija nikako nije promijenilo njegovu pravnu prirodu. To slijedi iz načela koliko državnoga toliko crkvenoga prava. Po državnom pravu naše banovine mogu donositi proračunske odredbe za područne građane, ali te odredbe nemaju obvezne snage, ako nijesu odobrene od nadležnog ministarstva. Isto tako i općine mogu da donose proračunske odredbe za svoje općinare; no te odredbe postaju obveznima tek onda kad ih odobri nadležna banovina. Odobrenje banovinskog proračuna sa strane ministra, a općinskog sa strane bana nipošto ne mijenja pravne prirode dotičnog proračuna: banovinski proračun ostaje banovinski, iako ga je odobrio ministar; općinski ostaje općinski, iako ga je odobrio ban. Po crkvenom pravu pokrajinski i plenarni sabori mogu donositi zakone svaki za svoje područje; ali ti zakoni nemaju obvezne snage dok ih ne odobri Sv. Kongregacija Sabora (kan. 291 § 1). Odobrenje Sv. Kongregacije nije promijenilo prirode dotičnih zakona. Oni nijesu uslijed toga postali zakonima Sv. Kongregacije, nego su ostali što su bili: zakoni pokrajinskoga i plenarnoga sabora. — To isto vrijedi i za Pravilnik za crkvene takse. Odobrenje sa strane Ministara pravde i financija nije promijenilo njegove pravne prirode: on je i nadalje ostao Pravilnik Pretsjedništva Bisk. konferencija.

Ne može se ipak reći, da je odobrenje Pravilnika sa strane Ministra pravde i Ministra financija bez vrijednosti, da mu ono nije dalo nikakve snage. A što mu je dalo?

Odobrenje neke odredbe sa strane više vlasti daje ovoj odredbi vanjsku zaštitu, da joj se niko ne može dopušteno

protiviti. Daje joj također pogodnost, da je čini ravnopravnom odredbi više vlasti koja ju je odobrila, t. j. da ima jednaku vrijednost kao da ju je izdala sama viša vlast. Za rasvijetljenje ovoga može nam poslužiti primjer privatnih škola s pravom javnosti. Ove škole, gledom na pravne učinke, izjednačene su državnim školama. One ta prava uživaju uslijed priznanja državne vlasti. Ali niko neće reći, da su po tom priznanju postale državnim školama. Ostale su naime što su bile: biskupske, redovničke i druge škole; samo imaju pravo javnosti, jer im ga je državna vlast udijelila.

Nešto slična možemo reći i o Pravilniku za crkvene takse, s tom razlikom da se u ovom slučaju radi o dvjema neovisnim vlastima. Pravilnik, nakon odobrenja sa strane Ministra pravde i Ministra financija, i dalje je ostao zakonom Pretsjedništva Bisk. Konferencija, koji vrijedi za sve katolike podložne biskupima u našoj državi; državna vlast, po odobrenju Ministra pravde i Ministra financija, dala je tom Pravilniku vanjsku zaštitu za svoje područje, tako da mu se nikakav jugoslavenski građanin, na koga se odnosi Pravilnik, ne može više zakonito protiviti; učinila ga je ravnopravnim svojim državnim zakonima i priznala mu istu vrijednost kao da ga je sama izdala. No Pravilnik nije uslijed toga postao državnim zakonom: on je i dalje ostao crkvenim zakonom, t. j. zakonom Pretsjedništva Bisk. konferencija, i zato ono može da ga mjerodavno objašnjuje i tumači.

Iz ovoga je očito, da je drukčije shvatanje Pravilnika neispravno i da vodi do protupravnih i protucrkvenih zaključaka.

2. Pravilnik za crkvene takse i redovnici egzempti

S pitanjem o pravnoj prirodi Pravilnika za crkvene takse usko je spojeno pitanje o njegovoj obveznoj snazi: da li naime veže i one koji nijesu podložnici, odnosno koji su izuzeti od biskupskih zakona. Ti su redovnici sa svečanim zavjetima, kao Franjevci, Dominikanci, Isusovci itd.

Oni koji zastupaju mišljenje, da je Pravilnik čisto državni zakon, kažu, da on i njih veže; jer da se radi o novom čisto državnom zakonu, pa kako nijesu prije bili izuzeti od državnog zakona o taksama, tako nijesu ni sada. Drugi koji dokazuju, da Pravilnik nije čisto državni nego mješoviti, t. j. crkveno-državni zakon, tvrde, da on ovih redovnika ne veže u onim odredbama, koje su u sukobu s propisima kanonskoga prava, budući da se propisi niže crkvene vlasti ne smiju protiviti propisima više crkvene vlasti; ako im se pak protive, onda su bez vrijednosti.

Iz onoga što je već rečeno jasno je, da prvo mišljenje nije ispravno, a da se kao jedino ispravno ima slijediti drugo mišljenje. To ćemo još potanje rasvijetliti.

Redovnici sa svečanim zavjetima ili redovnici egzempti, po kan. 615, zajedno sa svojim kućama i crkvama, izuzeti su od biskupske vlasti, osim u slučajevima izraženim u kanonskom pravu, i podređeni preko svojih redovničkih starešina izravno Sv. O. Papi. Dosljedno, biskupi ni svaki napose ni svi zajedno ne mogu njima zapovijedati ni za njih donositi zakona, osim u slučajevima kad im to dozvoljava kan. pravo. Da bi biskupski zakon mogao obvezivati i ove redovnike, treba da bude odobren od Sv. Stolice. Budući da Pravilnik za crkvene takse nije dobio tog odobrenja, jasno je da Pravilnik za crkvene takse, u koliko je biskupski zakon, ne važi za te redovnike.

Da u Pravilniku nijesu spomenuti redovnici, oni toga pitanja ne bi postavljali: svakomu bi naime bilo jasno, da se Pravilnik na njih ne odnosi, osim u tačkama koje i za njih vrijede, i da te tačke treba tumačiti u duhu kanonskoga prava. No Pravilnik je, izgleda, izrađen tako da ima vrijediti i za redovnike izuzete od biskupske vlasti. Čl. 8 st. 4 među prodavaoce taksenog materijala izričito ubraja i »uprave samostana«. Tu se nadalje kao prodavaoci navode »crkveni zavodi i škole«, a ti su ne samo biskupski nego i redovnički. Čl. 10 st. 1 i 2 govori o reviziji prodaje taksenih vrijednosti, da nadbiskupski i biskupski uredi vrše reviziju kod svih prodavaoca na svom području, a dekani kod župskih ureda i drugih ustanova izvan biskupskih sjedišta. Čl. 13 st. 1 kaže, da je za izviđaj i osudu krivaca radi protupropisnog rukovanja taksenih vrijednosti nadležno nadbiskupsko, odnosno biskupsko sudište. — Pravilnik, dakle, i-

mao bi vrijediti i za redovnike izuzete od biskupske vlasti, a jasno je, da su odredbe čl. 10 i čl. 13 u sukobu s kanonskim pravom. Ovdje se naime ne radi o slučajevima u kojima kanonsko pravo te redovnike podlaže biskupima, pa, dosljedno, ni biskupi ni bilo ko u njihovo ime ne može da vrši reviziju nad radom ovih redovnika ili da protiv njih poduzimlje korake radi eventualnog nezakonitog rada, osim ako se radi o redovnicima dušobrižnicima, ali i tada u duhu kanonskoga prava. Sve to kod redovnika obavljaju njihovi redovnički poglavari. A to je trebalo u Pravilniku istaknuti.

Kad bi se i pripustilo — što se ne može pripustiti — da se Pravilnik ima smatrati čisto državnim zakonom zato što je nastao ovlaštenjem Financijskog zakona i zato što je odobren od Ministra pravde i Ministra financija, ipak se iz toga ne bi moglo zaključiti, da on ruši redovničku egzempciju, jer državna vlast niti je htjela niti je mogla izdavače Pravilnika na to ovlastiti, odnosno niti je htjela niti je mogla s odobrenjem Pravilnika dokinuti redovničku egzempciju. Državna vlast izdavačima je povjerila, da izrade Pravilnik u duhu svojih crkvenih zakona — kao što je slučaj kod pravoslavne crkve, a ne protiv njih. Kad bi ih — što nije — slučajno na to i ovlastila, oni toga ne bi bili smjeli učiniti.

Po našem uvjerenju, one su protivnosti ušle u Pravilnik samo uslijed nepažnje, kao što su uslijed nepažnje u nj ušle neke druge odredbe koje nijesu u skladu s kanonskim pravom (Tar. br. 44 a, br. 45 g 3/III, br. 47). Redovnike izuzete od biskupske vlasti vežu samo one odredbe Pravilnika, koje su preuzete iz državnog zakona o taksama i u kojima je država nadležna. Ne vežu ih pak one odredbe, koje su dodali izdavači Pravilnika iz čisto crkvenog područja u stvarima u kojima su oni podložni isključivo svojim redovničkim poglavarima, izuzevši redovnike dušobrižnike koji su, gledom na dušobrižništvo, podložni biskupima kao i svjetovni dušobrižnici. Još manje ih vežu one odredbe Pravilnika, koje vrijeđaju redovničku egzempciju.

Redovnici izuzeti od biskupske vlasti mogu dobrovoljno, iako nijesu dužni, prihvatiti Pravilnik; ali ne mogu prihvatiti onih odredaba, koje su u sukobu s kanonskim pravom, jer se — po kan. 72 § 4 — ne mogu odreći povlastica koje su im dane kanonskim pravom.

3. Prihodi taksenih maraka i redovnici.

Financ. zakon § 27 na svršetku st. 2 određuje: »Ova se taksa naplaćuje u korist Rimokatoličke crkve«. Pravilnik za crkvene takse toj odredbi u čl. 1 dodaje, da taksene pristojbe »služe za podmirenje njezinih ličnih i materijalnih potreba«. Nadležni pak faktori jednom su prigodom izjavili, da prihodi od taksenih maraka služe u prvom redu za lične potrebe dušobrižnoga klera.

Prema čl. 11 Poslovnika Centralnog ureda za taksene marke, svaki je biskupski Ordinarijat dužan, da kod svakog tromjesečnog obračuna od prodanih taksenih maraka 30% od ubrane svote pošalje Centralnom Uredu za korist Centralne blagajne kod Pretsjedništva Bisk. konferencija, dok preostala svota u cijelosti služi za lične i materijalne potrebe dotične dieceze.

Budući da je država ustupila našoj Crkvi za njezine lične i materijalne potrebe takse, koje je ona ubirala od građana, redovnici su već u početku naglasivali, da i njihovi Provincijalati imaju pravo na udio od taksenih prihoda, barem od onih taksa s kojima oni rukuju, u istom razmjeru kao i biskupski Ordinarijati, jer i redovnici sačinjavaju katoličku Crkvu. To su pravo naglasivali naročito gledom na svoje samostane, zavode, škole i župe. Neki su im to pravo osporavali, jer da redovnici ni kao dušobrižnici nijesu dosada ubirali taksa za svoje Provincijalate, nego samo za biskupske Ordinarijate.

Ovaj je razlog potpuno neispravan. Redovnici dušobrižnici ubirali su od stranaka za biskupske Ordinarijate samo one takse, gdje su Ordinarijati vršili svoju vlast, a dušobrižnici su bili samo posrednici između Ordinarijata i stranaka. Ali gdje su redovnici dušobrižnici vršili svoju vlast, kao na pr. prigodom krštenja, napovijedi, vjenčanja, sprovoda, raznih blagoslova, kancelarijskog uredovanja itd., tu pristojbe nijesu ubirali nipošto za biskupski Ordinarijat nego za svoj Red. Poznato je pravno načelo, da što stiče redovnik da to stiče svom Redu.

Međutim ovdje se radi o drugim taksama, naime onima na koje Crkva nema prava, nego ih joj je država — u koliko je nadležna — blagostivo ustupila za pokriće njezinih ličnih i materijalnih potreba, ili se pak radi o taksama za čine koje obavljaju redovnici izuzeti od biskupske vlasti. Ako je država ustupila svoje takse Crkvi, a da nije nikoga isključila, ne bi odgovaralo ni intencijama države ni zahtjevima pravednosti, kad bi se redovnike dušobrižnike isključilo od udjela državne pomoći. To isto treba reći za sve redovnike uopće, kad bi se njima kratilo pravo na udio od pristojba za čine koje oni obavljaju u svojim samostanima, zavodima, školama.

S punim, dakle, pravom traže redovnici razmjeran udio na svima pristojbama taksenih maraka, jer i oni sačinjavaju katoličku Crkvu kojoj je država te pristojbe ustupila. Naročito pak imaju pravo da traže udio od pristojba onih taksenih maraka, s kojima raspolažu redovnici kao upravitelji samostana, zavoda, škola i redovničkih župa.

KULTURNI POGLEDI

Kršćanstvo i nacionalizam — (Le nationalisme et les chrétiens). — Danas više nego ikada pune su uši i usta, revije i dnevna štampa riječi: narod, nacionalizam, narodna država, narodna svojstva pojedinih ljudskih zajednica; klasa, ujedinjenje klasa, klasne borbe, država proletera...; općenito pojam okupljanja, organizacije vazda igra prvu ulogu. Pače je i u diplomatski ceremonijal poprimljen običaj, da svakom zgodom ili posjetom strani političar izvrši poklon neznanom junaku, da položi vijenac pred ovaj božanski simbol, na žrtvenik domovine, gdje treba prikazivati žrtve, poklon i poštovanje.

Ovo na neki način grozničavo naglašavanje socijalne strane čovječje prirode, pronalaženje kao nekih organskih svojstava u ljudskim udruženjima u kojima se pojedinac prirodno utapa, stvarno je reakcija prema dosadašnjem liberalizmu, koji je prema svome načelu »laissez faire, laissez passer« u društvenom životu doveo do pretjeranoga individualizma bez ikakvih ograničenja, a na ekonomskome polju do privrednih kriza i klasnih borba između obogaćenih i osiromašenih. Ova reakcija se posebno odrazila u dva oblika: pod oblikom klasnih udruženja i pod oblikom nacionalizma kao prirodnog osnova okupljanja svih narodnih sila. A ove narodne sile udružene konačno dolaze do vrhunca svoga razvoja u narodnoj državi. Država-narod, ili narod-država, to je ideal modernih ideologa nacionalizma, zvao se on fašizam, nacizam ili kojim drugim imenom.

Ali kao što skrajna, neograničena individualna sloboda dovodi do slabih posljedica, slabi društvo i svodi ga na konglomerat savršenih jedinica međusobno povezanih jedino kakovim ugovorom, na sličan način pada u protivnu skrajnost pretjerani nacionalizam, čini teške pogreške, koje se prije ili kasnije pretvaraju u opasnu pogibelj po same narode. Jer iako je nepobitna činjenica, da je postojanje narodnih grupa neizbrisivo u ljudskoj obitelji stoga što se zasniva na općoj težnji čovječje prirode za udruženjem a ova nalazi svoje najviše ostvarenje poslije obitelji u narodu u svim mogućim oblicima ipak ova prirodnost narodnog udruživanja nikako ne uključuje u sebi kakovu apsolutnu, vrhovnu vrijednost, pred kojom bi morala iščeznuti osobna vrijednost i konačna svrha pojedinačnih osoba. A eto upravo k tome idu moderni ideolozi nacionalizma. Po njihovu umovanju, koje se zasniva na Hegelovoj imanentističkoj filozofiji, ili na psihološkim, socijološkim, pače biloskim (rasnim) osnovima, narod je, a potom i država kao najsavršeniji oblik narodnog života, vrhunac ljudskoga razvoja, apsolutna vrijednost.

Narod, koji se oblikuje u narodnoj državi kao u najvišoj konkretnoj formi, postaje mit, predmet vjere, izvor strasti i djelovanja. »Mi smo stvorili naš mit — rekao je Mussolini u jednome svome govoru. A mit je vjera, strast. Nije nužno da taj mit bude stvarnost. Stvarnost je u činjenici samim time što je on postao poticalo, nada, vjera, srčanost — naš mit je narod, naš mit je veličina naroda. I ovome mitu, ovoj veličini, koju hoćemo da potpuno ostvarimo, mi podvrgavamo sve ostalo«. Zato narod-država preuzimlje konačnu riječ i u pitanjima kulture, umjetnosti, književnosti, znanosti za sve faze života. Drugim riječima to znači, da je narod najveća vrednota, vrhovno biće na zemlji. Država postaje jedini razlog opstojnosti čovječje, jedini osnov njegova bitisanja i njegove personalnosti. Jednako kao što jedno udo ili stanica utoliko postoji ukoliko se nalazi u jedinstvu sa cijelim organizmom, kojega je dio, inače umire i raspada se, tako je i čovjek izvan države-naroda jedno ništa, izgubljeni atom bez svoje svrhe.

Naravski da se ovakova ideologija odmah odražava u današnjim socijalnim naukama, u pravnim pojmovima, u raznim teorijama o državi i njezinim funkcijama. Novo značenje dobivaju i vječni pojmovi pravde, ljubavi, jednakosti, vlasništva itd. Međunarodni odnosi u ovakovom poimanju naroda i njegovih funkcija po zakonu prirodnoga nagona za jačanjem i širenjem ne uređuju se više na bazi koordinacije, težnje da se dođe do harmonije, sporazumijevanja i saradnje nego na osnovi vječne borbe za pobjedom. Tu pak dobivaju najjači i svi oni koji su više obdareni snagom i nagonom za ekspanzijom. Pravo je svedeno na silu, a sila je proglašena kao vrhovno pravilo pravde.

Napokon narodna država, kao plod sve kulture jednoga naroda, očitovanje je samoga Boga.

Stoga s pravom veli Rops u svojoj knjizi »Ce que meurt et ce que nait«, da mit, kome današnji ljudi iskazuju štovanje i »koga nazivlju rasa, država, čovječanstvo ili revolucija nisu drugo nego surogati jedne druge stvarnosti, koju oni više ne znadu nazivati njezinim pravim imenom«. Istu stvar još jasnije je izrazio Tilgher: »Kada je čovječja potreba za božanskim ostavljena u potpunoj slobodi sama sebi, posegnulo se za novim objektima. A budući da moderni čovjek više se ne zanima s onim što je s onu stranu groba, potreba njegova za božanskim potražila u naknadu nove objekte. I našla ih je: u klasama, u domovini, u narodnosti, u rasi. Ovo su oni objekti pred kojima današnji čovjek prigiba koljeno, ogleda svoju čežnju za poklonom, strahopočitanjem i zanosom«.

Ne treba jasnijega dokazivanja, da se vidi, do kakovih skrajnosti dovode pretjerane teorije o nacionalizmu. Da se vidi kako iste dovode narode i pojedince do neizbježivih sukoba bilo međunarodnih, bilo pak unutar samoga naroda između pojedinaca i moloha države, koji se zaodjenuo božanstvom narodnosti i proždire vlastitu djecu. Ovakovih i sličnih posljedica dobrim dijelom već počinjemo bivati svjedoci.

Sasvim protivno kršćanska katolička nauka i praktično kršćanstvo drži se jednako daleko od obadvije iznesene skrajnosti. Dok s jedne strane čvrsto čuva svetost ljubavi prema domovini i pravu požrtvovnost prema svome narodu, s druge strane jednakmo snagom zaustavlja svaku pretjeranu ljubav, koja bi, izvrćući red vrednota, okrenula se narodu kao apsolutnome biću ili kao zadnjoj svrsi, koja bi bila daleko iznad svake druge svrhe pojedinca ili društvenoga života. Katolička je nauka neprijateljica svih idola, dolazili oni ma pod kojim oblikom, zvali se čovječanstvo, ili klasa, narod ili država.

Stvarno kršćanska načela o narodu i ljubavi i požrtvovnosti prema domovini ne razlikuje se od načela zdrava razuma, koji narodnoj zajednici daje pravu vrijednost, koja joj pripada ukoliko odgovara društvenim težnjama i potrebama ljudske prirode, a ne ukoliko bi zarobila pojedinca podredila njegovu konačnu svrhu i osobnost svojim ciljevima.

Narodna zajednica je sredstvo, kao i sve druge zajednice, koje mora služiti ljudskoj osobi, da ova može udovoljiti svojim prirodnim potrebama i postići svoju konačnu svrhu, zajedničku svim ljudima.

Ovim nije rečeno da narod mora služiti pojedincu kao pojedincu, njegovim sebičnim prohtjevima, njegovoj objesnoj autonomnoj volji, u čemu zapravo i stoji pogreška pretjeranoga individualizma. Ne, nego narodna zajednica mora služiti ljudskoj osobi u onome u čemu ona zaista pretstavlja opću vječnu vrijednost, kao na pr. konačna svrha. Lijepo je to izrazio Pijo XI u enciklici Divini Redemptoris, gdje traži da preko organičkog učlanjenja u zajednicu svima bude zajedničkom suradnjom omogućeno da dođu do blagostanja na zemlji; suviše da u društvu dođu, do što višega razvoja individualna i socijalna svojstva usađena u ljudskoj naravi, koja na savršniji način nego pojedinac odrazuju u sebi Božju savršenost«. Konačno sve ovo traži zdravi razum, da naime sve stvari zemaljske budu podložne ljudskoj osobi, da preko nje nađu put prema Stvoritelju. Na čovjeka kao osobu se odnosi ono što sv. Pavao piše Korinćanima o ekonomiji kršćanskoga spasenja: Sve je vaše, vi ste Kristovi, Krist je Božji (I. Kor. 3, 23). Stoga kršćanstvo prirodnu ljubav prema domovini još bolje osvjetljuje, produbljuje i oplemenjuje.

Prema shvaćanju kršćanstva i Crkve zahvalnost i ljubav prema domovini predstavljaju moralno dobro. Domovina spada u red pozitivnih etičkih sila. Već sama riječ otadžbina, kojom nazivljemo domovinu, pokazuje, da je ljubav prema otadžbini proširenje ljubavi prema ocu i prema roditeljima uopće. Pa kao što je poštovanje i čašćenje roditelja dobra stvar, jednako i poštovanje i zahvalnost prema domovini. Stoga kršćanska moralna nauka ubraja ljubav prema domovini ne samo u naravnom nego i u vrhunaravnom redu u posebnu krepost sve dotle dok joj je nutarnji osnovni temelj Bog.

Ljubav prema domovini, ako je promatramo malo dublje, nije nego zahvalnost Bogu i roditeljima, kao osnovima našega bića. Zar to

nije veliko dobro živjeti posred sebi jednako odgojenih, koristiti se jezičnim i kulturnim dobrim tekovinama svoje zemlje, imati udjela u samoj narodnoj moći i snazi? Kao što roditeljima iskazujemo štovanje osjećajima, riječima i djelima, jednako smo dužni i prema narodu svojemu, koji na neki način za nas preuzimlje ulogu očinstva. Ovo je već Ciceron naglasio: »Domovina je otac i majka. A sv. Toma još jasnije se izražava: »Uz oca i majku, domovina je naš najveći dobročinitelj«. Ljubav prema domovini se očituje i u onoj radosti i ponosu na povijest i vrijednost zemlje i naroda iz kojega mi potječemo. Naravski da je ovo veselje krepost dok izvire iz plemenitih izvora i neizrodi se u farizejsku drskost sa prezirom drugih.

Ljubav prema domovini postaje pokretač i snaga za život u narodnom organizmu, jača plemeniti duh zajednice, svladava težnje grabežljive sebičnosti. Uspostavljajući na neki način sinovski odnošaj između pojedinca i njegova naroda i zemlje, čini da svaki pojedinac osjeća i snosi sudbinu svoje domovine, kao što jedan član obitelji suosjeća sa svojom obitelji.

Ljubav prema domovini izražena u čežnji za svime što je narodno, koja se smiruje u što većoj narodnoj časti i veličini slika je kršćaninu neutažene čežnje za vječnim, trajnim i potpuno zadovoljavajućim životom u vječnoj domovini. S ovim podnipošto kršćanin ne potcjenjuje zemaljske vrednote, nego im daje još dublji osnov. Zemaljska domovina ostaje mu kao majčin naručaj i kolijevka, zavičaj, put i sredstvo za vječnost.

Dakle kršćanstvo i naučno i praktično zasade zdravoga prirodnoga razuma najbolje osvjetljuje, produbljuje i oplemenjuje, pače naravnim socijalnim krepostima ljubavi, rada, žrtve za domovinu daje vrhunaravnu vrijednost i stavlja ih u odnos sa vječnim vrednotama i Tvorcem svih vrednota — Bogom. Na taj način svakome dobre volje postaje putokaz: bilo narodima, bilo pojedincima. Stoga kršćanstvo ne živi samo u knjigama, kao što to misli kritičar djela dra Vebera Kršćanstvo in nacionalizem (isp. »Misel in delo«, 3—4, 1939, st. 136—137), nego žive u stvarnom životu pojedinca kao i društvenih zajednica, pa se te zvale i narodne zajednice.

Dr P. Č.

*

»Pravoslavna crkva i zapadni hrišćani« — (L' Eglise orthodoxe et les chrétiens d'Occident). — U Hrišćanskoj Misli, IV (1938) br. 6 str. 56—58 napisao je članak Nikolaj Zernov: *Pravoslavna crkva i zapadni hrišćani*, u kojem se zalaže za ujedinjenje crkava, ali ima dosta neispravnih tvrdnja, na koje se je potrebno osvrnuti. Tačno pisac veli, da je duh sloge i ljubavi duh Kristov, i da Crkva živi Duhom Svetim, a koji siju razdor, ne uživaju plod Duha Svetoga. Sve je ovo lijepo i ispravno, ali treba razmisliti, ko je poremetio ovu slogu i ljubav među kršćanima, i ko treba da se pokaje i povrati u ovčarnicu Kristovu! Pisac svaljuje krivnju

na ovoga i onoga, a ne na Pravoslavnu crkvu; ali baš je Carigrad bio rasadište nesloge i razdora, kako nam povijest obilno svjedoči.

Dalje pisac neispravno govori o Zapadnoj Crkvi i zapadnom kršćanstvu. Crkva Kristova nije ni Zapadna ni Istočna, nego jedna, općenita za sve narode, vremena i mjesta. Dok je kršćanstvo bilo jedinstveno moglo se je Crkvu tako nazivati, jer se je poglavito nalazila na zemljištu Zapadnoga i Istočnoga Rimskoga Carstva.

Gosp. pisac čudnovato zamišlja ujedinjenje crkava. Središnja os ujedinjenja bila bi Pravoslavna crkva, jer je ona, tobože, sačuvala »puninu crkvenoga života, čistoću i neprekidnost crkvenog predanja i opštenja u ljubavi, koje su izgubile druge veroispovesti kršćanske zbog čega stradaju.« Glede punine života i čistoće vjere vidi što kaže Solovjev u *»Rusija i Opća Crkva«* str. 30—37. On sasvim oprečno sudi. Što se tiče ujedinjenja, možemo g. pisca upitati s de Maistreom (Du Pape, ch. v, 357—358, Paris 1865): »Ko si ti? — Kako se zoveš? — Odakle dolaziš? — U čiju obranu govoriš? — Crkve — odgovorit ćeš. — Koje crkve? — Zar one u Carigradu, Smirni, Bukureštu, Krfu?« Ili, možda misliš na onu u Beogradu, Sofiji, Ateni, Moskvi, ili koju sličnu? Ako su to crkve, onda nisu Crkva, jer je Kristova Crkva jedna, općenita, nerazdijeljena, nadnarodna. Ne može, dakle, tobožnja Pravoslavna crkva biti temelj jedinstva Kristovih vjernika, jer takova jedinstvena Pravoslavna crkva ne opstoji, ona je puka utvara, apstrakcija, *ens rationis;* ali bez stvarnoga temelja. Istinita Pravoslavna Crkva jest Katolička Crkva, i to Rimokatolička, koja je sazidana na nevidljivoj Pećini Kristu, vidljivoj sv. Petru i njegovim Nasljednicima, a uprav pisac isključuje i nadu ujedinjenja s Katoličkom Crkvom, bez koje je svako ujedinjenje udaljivanje od pravoga ujedinjenja. Između ostalih tvrdnja osvrnut ću se samo na dvije koje su veće vrijednosti.

Pisac tvrdi: »Osnovna je zapreka u dubokom uvjerenju Rima da su svi kršćani dužni da priznaju bezuslovno podređenje Rimskom Papi. Članovi Pravoslavne crkve u dve hiljade godina svoje istorije nisu nikada zavisili od Pape, pa zato se oni ne mogu saglasiti sa zahtevima Rima, tim pre što posljednji insistira na tome da je nemoguća punina i čistoća crkvenoga života za te koji ne veruju u Papinu nepogrešivost. Svi svetitelji i ugodnici Pravoslavne crkve svedoče protiv tih rimskih težnja. Zato je izmirenje među te dve crkve bez nade u uspeh.« (Hrišć. Misao, str. 57). Za protestante je pravilo vjere Sv. Pismo, a za pravoslavce uz Sv. Pismo, Sedam Općih Sabora. Providnost je htjela, da se svi ti sabori održe na Istoku, i da se poglavito na njima od Istočnjaka utvrdi nauka o Poglavarstvu Papinu. Svi su ti Sabori priznavali Papu za Poglavara čitave Crkve i za neprevarljivoga Učitelja vjere i čudoreda. (Vidi Dr. Ivan Marković: »Papino Poglavarstvo, 379—435, Zagreb 1883).

Iznijet ću nekoliko svjedočanstva Svetih Otaca Istočne crkve, da g. Zernov spozna, što su ovi veliki i sveti umovi mislili o Poglavarstvu Rimskoga Biskupa.

Sv. Ignacije († 107) nazivlje Rimsku Crkvu *Pretsjedateljicom čitavoga kršćanstva.* Sv. Irenej († 202) uči, da se s Rimskom Crkvom moraju slagati sve crkve i svi vjernici radi *Njezina moćnijega poglavarstva.* Origen (†

254) nazivlje sv. Petra *velikim temeljem i prečvrstim kamenom, na kome je Crkva sazidana.*

Sv. Grgur Prosvjetitelj († 325—330) kaže da je Krist učinio sv. Petra *tvrdim kamenom svih crkava.* Isto uče Oci Armenske crkve. Euzebije Cezarejski († 338) pripisuje sv. Petru u slovno povijesnom smislu riječi: »*i na ovom kamenu.*«

Veliki Naučitelj sv. Bazilije († 370), sv. Atanazije, sv. Melecije, sv. Euzebije Samozatski priznaju sv. Petra Pećinom, a Papu Poglavarom Kristove Crkve. Sv. Ćiril Jerusalimski († 386) nazivlje sv. Petra *najveći Vrhovnik i Poglavica Apostola, Vrhovni vijesnik Crkve i Ključar Kraljestva Nebeskoga.* Glasoviti Didim († oko 395) iste naslove daje sv. Petru. S njime se slažu veliki Naučitelji Istočne crkve: Sv. Grgur Nazijazenski, sv. Grgur Niški, sv. Epifanije, sv. Asterije, sv. Ivan Zlatousti i mnogi drugi. Isto naučavaju učenici sv. Ivana Zlatoustoga: Paladije, sv. Izidor Peluzijota, sv. Nil, Kasijan i sv. Proklo. Sv. Ćiril Aleksandrijski divno govori o Prvenstvu sv. Petra i Rimskih Biskupa. Učeni Teodoret († 458) piše Papi sv. Leonu Velikom, te između ostaloga veli: »Jer ta Presveta Stolica s mnogo obzira uživa — *Poglavarstvo svih, što ih je na svijetu, crkava.*« Sv. Maksim Ispovjedalac († 662) uprav sa zanosom ističe Prvenstvo Rimske Crkve. Za nj je isto Rimska Stolica, Apostolska Stolica, Kat. Crkva, koja je neprevarljiva i ima gospodstvo u svemu i nad svima. Njemu se pridružuje sv. Ivan Damaski († 754) sv. Nicefor, sv. Teodor Studita († 826). Ovaj posljednji u ime svih Svetih Otaca Istočne Crkve ispravno i bistro izražava nauku o Poglavarstvu Papinu: Presvetomu i Najvrhovnijemu Ocu otaca, gospodinu, Leonu Apostolskom Papi. — Pošto je Bog Krist, velikom Petru *s ključima Nebeskoga Kraljestva dao jošter dostojanstvo pastirskoga poglavarstva,* od potrebe je izvijestiti Petra, njegova, naime, nastupnika o novotarijama, što u Katoličku Crkvu uvađaju oni, koji neće, da stupaju putem istine: to bo (da treba Petra izvijestiti) naučili smo od negdašnjih naših Svetih Otaca... *O, svih kolicih glavo, prebožanstvena glavo,* sakupio se je, reći ću s Jeremijom prorokom, zbor grešnika i sabor preljubočinaca. Što mi, dakle, već preostaje, nego da istu riječ, koju je Korifej s ostalim Apostolima Kristu upravio, kad ih morski valovi umalo ne progutaše, i ja Tvojoj Krista nasljedujućoj svetosti upravim? Spasi nas, Arhipastiru, sve koja je pod nebom, Crkve: *inače bo pogibosmo!* Ugledaj se u Krista Učitelja Tvoga, te pruži ruku našoj (Istočnoj) crkvi, kako je On Petru pružio«. (Dr. Marković: Papino Poglavarstvo 231—232). Papu Paskala zove u pomoć proti kipoboraca: »Sasma presvetomu, *velikomu svijetnjaku najprvome od prvosvećenika,* apostolskom gospodinu i Papi. — Zaista je Tvoja vrhovna svetost čula, kakove su, zbog naših grijeha, nevolje našu Crkvu snašle... Nut slušaj, *Apostolska glavo, od Boga pretpostavljeni pastiru Kristovih ovaca, ključaru nebeskoga kraljestva, kamene vjere, na kome je Katolička Crkva sazidana.* Ti si bo Petar, jer vladaš Petrovom Stolicom... Poteci nam u pomoć iz Zapada, Kristov nasljedniče. Tebi je Krist Bog naš rekao: A ti jednom obrativ se, utvrđuj braću svoju. Sad je vrijeme i zgoda. Pomozi nas, Ti, koji si za taj posao od Boga određen: pruži nam svoju ruku: Ti od Boga imadeš moć, da *prvenstvuješ nad svima.* Božanskom Tvojom riječi zastraši, molimo te, ove jeretičke zvijeri. Dobri pastiru, daj za ovce dušu svoju. Neka sva Crkva, koja je pod nebom, čuje da si Ti (Tvojim) sinodom anatemu udario na one, koji su svete ovce naše anatematizirali. A time ćeš djelo Bogu ugodno učiniti i razveseliti ćeš svoju Crkvu. Sebi pak pribavit ćeš vjekovitu slavu, kao i Tvoji Pretšasnici, koji, Duhom Svetim vođeni, u sličnim prigodama uradili su ono, što mi sada od Tebe prosimo«. (Nav. dj. 234) Za ostale navode vidi nav. djelo: 59, 63, 72, 89, 90—94, 101—111, 115—117, 119, 143; 174—185; 206; 216—221, 225—227, 231—234, 245—248.

Ista se nauka nalazi u liturgijama Armenske, Sirokaldejske, Grčke i Slavenskih crkava. Za njih je sv. Petar *Poglavar Zbora Apostolskoga, Glava sv. vjere, kamen vjere, temelj Crkve, kamen nerazrušivi, nepomični.* (Vidi nav. djelo: 245—268). Sv. O. Papu nazivlju Istočne liturgije: »*Čeonik sv. Sabora, božanstveni Čeonik Svetih Otaca, Nasljednik Vrhovnog Prijestolja Petrova, Stup Pravoslavne Crkve Kristove, Svjetiljka, Orgulje, u koje udara dah Duha Svetoga...*« (Dr. I. Marković-Perković: Slaveni i Pape, I 188—194, Zagreb, 1903; N. Nilles, S. J.: Kalendarium annuale utriusque Ecclesiae Orientalis et Occident., 121, Oeniponte 1879; De Maistre, Du Pape, 63—70, Paris 1865).

Ovo su povijesne činjenice! Kako, dakle, može Zernov ustvrditi, da Pravoslavna crkva nije nikada priznavala Poglavarstva Papina! Prava Pravoslavna Crkva osuđuje lažno pravoslavlje!

Dakle, g. Zernov daje svjedočanstvo o nepoznavanju povijesti Pravoslavne crkve, kad tvrdi, da ona nije nikada priznavala Papina Poglavarstva, i da su svi Njezini svetitelji protiv njega.

*

Katolička Crkva i ujedinjenje crkava — (L' Eglise catholique et l'union des Eglises). — G. Zernov, izgleda, ne zna ništa o velikim naporima Katoličke Crkve kroz vjekove oko ujedinjenja svih kršćana u pravoj Kristovoj Crkvi. Neka prelista monumentalna djela Dra Markovića: *Cezarizam i Bizanstvo* i *Slaveni i Pape,* pa će vidjeti, kako je duša svih nastojanja Kat. Crkve, da sačuva jedinstvo Kristovih vjernika, i da zalutale privede u Gospodnju Ovčarnicu. Kroz prvih devet vjekova Sveta je Stolica sačuvala Istočnu Crkvu, da ne doživi brodolom na uzburkanom moru raznih krivovjerstava. Na Sveopćim Saborima Lionskom II (1274) i Florentinskome (1438—1445) nastojanjem Katoličke Crkve Istočnjaci su se povratili u krilo svoje Majke, zabacili sva krivovjerstva i priznali Prvenstvo Rimskoga Biskupa. Jednako je Crkva i poslije ponovnoga otpada nastojala i nastoji privesti zalutale na put istine. Što su učinili za ujedinjenje Pape Pijo IX i Lav XIII dokumentirano iznosi Dr Marković u predgovoru svoga djela »Slaveni i Pape«. Pijo IX na početku svoga Pontifikata 6—I—1848 upravio je Istočnjacima Okružnicu »Ad Orientales«, punu očinske ljubavi. 8—IX—1868 pozvao je na Vatikanski Sabor patrijarhe, metropolite i biskupe nesjedinjenih kršćana Okružnicom: »*Arcano Divinae Providentiae consilio*«. Niko se nije od Pravoslavaca odazvao pozivu Sv. Oca, jer su im gvozdeni obruči Ruske diplomacije sapinjali dušu i sa-

vjest. (Dr. Marković-Perković: Slaveni i Pape, I Predgovor VI—X, Zagreb 1903).

Lav XIII na 30—IX—1890 izdao je Okružnicu »*Grande Munus*«, kojom ponovno potvrđuje slavensku liturgiju i određuje, da se u svoj Katoličkoj Crkvi na 5—VIII štuju Slavenski Apostoli Sveta Braća Ćiril i Metod. Pravoslavci ostadoše hladni na ljubezni poziv Sv. Oca, da se ujedine s Majkom Crkvom. Prigodom priprema za hodočašće u Rim 5—VII—1881 Pravoslavna štampa otvorila je vatru protiv Papinstva i ujedinjenja. (Marković-Perković, nav. djelo: X—XI). Srbi su nosili barjak. Dr. Marković piše: »Srbi pokazaše najveću žestinu. Oni su navodno najbjesniji protivnici svakog združenja s Rimom; na samu pomisao o njem oni uskipe. Oni misle i govore otržito, da je »Pravoslavlje« branik, što je u prošlosti spasio njihovu narodnost, najjače oružje, što je i sada brani, te je najbolje jamstvo u budućnosti Srpske narodnosti. Za Srbe »Pravoslavlje i Srpstvo« jesu dvije nerazdružive pretstave, gotovo dva dijela jednoga pojma, što se međusobno popunjavaju. Njihovi spisatelji u pjesmi i prozi, njihovi publiciste i diplomate, ponajbolji crkveni govornici njihovi, svi u jedan glas tako uče. Srpski novinari, dosta da im se prikaže prilika, pa će zaoštriti antagonizam između »Pravoslavlja i Rima. Da bi lakše djelovali na mase, uredbe se i znatne ličnosti Katoličke Crkve panjkaju te rugu izvrgavaju; a stare knjige najgorih protestantskih pisaca jesu okružnica, odakle uzimlju cjelishodne dokaze. Dakle zato što je Rimski Papa više pomenutom enciklikom dao nov pokret pitanju sjedinjenja, Srbi zavrištaše, da se time naviješta rat i pokolj među braćom«. (Nav. dj. XI).

Srpski vladike Petranović, Knežević, Živković uputili su poslanice narodu, gdje udaraju na Papu, Štrosmajera i ujedinjenje. Karlovački Patrijarh German Anđelić bio je vrlo čestit, naklon ujedinjenju s Katoličkom Crkvom, koja mu se namećala sa svojim životom i uređenjem, ali, siromah, nije smio radi zastrašivanja sa strane pravoslavaca. Da skine sa sebe sumnju šurovanja s Rimom, napiše 23—III—1885 članak u dnevniku »Srpski Narod«, da se ne smije svetkovati blagdan sv. Ćirila i Metoda, jer nisu uvršteni u broj svetaca Pravoslavne crkve. Htio je osnovati jedno sjemenište po protestantskom uzoru; ali sve uzalud! Novosadska Zastava između ostaloga piše na njegov račun: »Ti, ti predje drugde *negdi*. Crkva naša gora zločina ne poznaje. Grijeh je neoprostiv tvoj... Pred svetom Crkvom ti nisi više patrijar Srpski. Ti nisi poglavica Crkve. Ti nisi više *pravoslavni*. Ti si apostat — *otpadnik*... Operi grijehe tvoje u rijeci Jordanu, il umri u Rimu. Neka se odluče i neka se svrgnu i svi oni koji se druže s izdajnikom. O, vi braćo po satani; o vi učesnici zločina Germanova, Crkva za vas neće da zna!... *Apage satanas!* Ne kužite čista zraka svete apostolske Crkve naše. Združite se sa porodom tmine, sa sinom pakla, sa satanom samim; napolje iz naše Pravoslavne crkve koja ni pričešća ni oproštaja za vaš zločin nema. Idite — idite, Unija vas čeka. (Nav. dj. XIV). Dr. Marković sumnja, da li je umro naravnom smrću! Usprkos Papi radije bi se sjedinili sa Doellingerovim otpadnicima nego li sa Katoličkom Crkvom. (Nav. dj. XIV—XVII).

Bio je u Rusiji Vanutelli, dominikanac, da razvidi, da li je Rusija dozrela za sjedinjenje. Lukavi diplomata Pobjedonoščev obaspe ga medenim riječima, koje je poslije porekao. Iste je godine u svibnju bio u Jerusalimu Euharistijski kongres. To lijepo slavlje Kristove ljubavi u kolijevci kršćanstva blagotvorno je djelovalo i na pravoslavce. G. 1894 Rusija je uspostavila diplomatske veze sa Svetom Stolicom. Sve je ovo ponukovalo Lava XIII, da na 20—VI iste god. izda divnu Apostolsku poslanicu, kojom pozivlje sve odijeljene kršćane na ujedinjenje u krilu sv. Rimske Crkve. Ovaj očinski poziv Lava XIII, prijatelja Slavena, naišao je na najžešći otpor baš kod nekatoličkih Slavena. Prvi je otvorio vatru na Papinu poslanicu *Crkovni Vjesnik*, glasilo Duhovne Petrogradske Akademije. Još su žešći bili nekatolički Južni Slaveni. Branik, Srpski glas, Mir i drugi pravoslavni listovi izjavljuju, da je ujedinjenje nemogućnost; Pape nazivlju *Robespjerima Kristova Pravoslavlja;* nastojanje oko ujedinjenja za njih je dokaz *monomanije i uobražene veličine nadutoga Rima.* (Dr. Marković-Perković, nav. dj. XVII—XXVII). Dalmatinski Srbi, kad bi susreli katolike, ujedljivo bi dobacivali: *»Vaš Papa, brate, htjede nas sve pobunjevčiti!«*

Grkokatolički križevački biskup Julije Drohobezki u kolovozu 1895 obilazio je dalmatinske ujedinjene župe. To je uprav razbjesnilo pravoslavce, te su toliku digli graju, da je izgledalo, kako veli Dr. Marković, da će se srvati nebo na zemlju!

Vladika šibenski Benedikt Kraljević prvi je htio provesti ujedinjenje kod dalmatinskih pravoslavaca. U tu je svrhu doveo iz Galicije četiri ujedinjena svećenika za profesore đaka njegova sjemeništa. Ali pravoslavci skovaše paklenu urotu: odluče ubiti vladiku! Vladika je obično išao na šetnju u kočiji. Ali urečenoga dana u kočiji ne bijaše vladike, nego kanonik profesor Aleksije Stupinski, koji od puščanoga hica na mjestu ostade mrtav; vojnički zapovjednik barun Gruemer teško ranjen; treći okružni povjerenik Ghetaldije ostade netaknut. Vladika pobježe u Mletke, ali ipak ostade pravoslavac. Pravoslavni su ga iz mržnje nazivali »prvim Judom Iškariotom svoje Crkve u Dalmaciji, koji je kupljen zlatom iz Beča i Rima, izdao sveto Pravoslavlje« (Nav. dj. XXVIII—XXIX). I tako su se pravoslavci borili vatrenim oružjem protiv ujedinjenja!

G. 1831 započe ujedinjenje u Dalmaciji. Tri svećenika pravoslavne vjere *Petar* Krička, župnik u Kričkama kod Drniša, *Marko Busović*-Krička, župnik u Baljkama, jeromonah Pakomije Busović-Krička, župnik u Vrlici, prijeđu na Katoličku vjeru i osnuju tri ujedinjene župe. Nato se pomamiše pravoslavci i ubiju iz zasjede na javnome putu popa Petra g. 1834. Pakomije je bio prisiljen pobjeći u Hrvatsku; a jedino pop Marko ostade u svojoj župi sve do smrti. Pravoslavci razviju divlju hajku protiv ujedinjenja. (Nav. dj. XXIX—XXX).

Ovo nekoliko podataka bjelodano dokazuju, kako je Katolička Crkva vazda brižno nastojala oko ujedinjenja svih kršćana u pravoj Kristovoj Crkvi, a to i danas isto čini; dok su se pravoslavci iz petnih žila tomu opirali. Hrvati su utemeljili reviju *»Balkan«*, koji je bio namijenjen: *Jedinstvu i bratskoj slozi*, što su pravoslavci krivim okom gledali. Kolika su bila

nastojanja Pija X, Benedikta XV, Pija XI, i današnjega slavno vladajućeg Pija XII za ujedinjenje otpalih kršćana, svjedoče ustanove za istočnjake u Rimu, toliki časopisi, Velehradski kongresi itd. Na sve ovo, više manje, ostaju gluhi pravoslavci! Uzrok je tomu, što u Pravoslavnim crkvama vlada cezaropapistička čizma, koja ne da oduška kršćanskome srcu, i što su pravoslavci poistovjetili svoju crkvu s narodnošću, kojoj moraju ropski služiti! Kat. Crkva i danas budno prati nastojanja pravoslavaca i protestanata oko ujedinjenja kršćana, i potpomaže svaku zdravu akciju u tome pravcu; ali se ne može staviti na bazu pravoslavca, da se ona mora ujediniti s Pravoslavnom crkvom, jer to, stvarno, ne bi bilo ujedinjenje u pravoj Crkvi, nego razjedinjenje, ili, potpuno uništenje Kristove Crkve!

Dr. B. M. R.

*

Životni prostor naroda — (L'espace vital). — U »Schoenere Zukunft«, XV (1939) br. 7—8, str. 73—74 (Wien) napisao je profesor Dr. Josef Mayer iz Paderborna članak: *Pitanje životnoga prostora naroda u svijetlu kršćanskoga shvaćanja naravnoga prava.* Članak ima dosta zdravih zasada, ali mu je čitava pozadina — arrière-pansée — rasistička ideologija, uvjerenje o kulturnoj i fizičkoj nadmoćnosti njemačkoga naroda, teorija selekcije naroda i izgrađivanja Nietzscheova »nadčovjeka« ili »nadnaroda«, što bi u stvari, naravno, bio narod nordijske rase. Govori o životnom prostoru njemačkoga radnika, koji traži, da mu se život poljepša i dovede u sklad s čovječjim dostojanstvom. Radi toga treba pristojna plaća, vlastita kuća, vrt i drugi nužni uvjeti za razvijanje dostojnog čovječanskoga života. Ima i životni prostor naroda, koji označuje ovako: »Životnom prostoru pripada sve što uzdržava, izgraduje, obogaćuje i štiti život.« Pravo na životni prostor izvire iz naravnoga prava. Pobija individualističko i statičko shvaćanje naravnoga prava, koje stoji za već dovršenu podjelu zemlje, štiti jake pojedince i brani prostore izrođenih i opustošenih naroda, koje je zatrovala Malthusova teorija o protunaravnom ograničavanju poroda. Naravno pravo treba tumačiti dinamički. Ono traži, da se jakim, moćnim, zdravim i plodnim narodima zajamči dovoljan prostor za prikladno razvijanje. Narodi, koji su obeščastili ljudsku narav ubijanjem vlastite djece, nemaju prava na zemlju, jer gaze zakon Božji: *»Rastite i množite se, i napučujte zemlju, i podvrgavajte je sebi, vladajte nad svim morskim ribama, nebeskim pticama, i svim životinjama, koje se kreću na zemlji.«* (Gen., 1, 28). Čovjeku i narodima nije dovoljno apstraktno, ukočeno živovanje, nego je potrebita plodnost i razvoj života. Osuđuje Bečki Kongres i Sv. Savez, koji je uzakonio apsolutizam vladara, nadmoć pobjedničkih naroda i zatiranje svih slobodnih pokreta. G. 1800 Evropa je imala 180 milijuna stanovnika, danas ih ima 500, stoga je nužna i pravedna podjela zemalja prema brojčanoj veličini i kulturnoj visini naroda. Izrođeni su narodi zakopali talenat narodnoga množenja, pa stoga moraju uzmicati pred stvaralačkim i plodnim narodima. Pisac ne mjeri narod jedino prema kvantitetu ili broju, nego i prema kvalitetu; prema kulturi, odvažnosti i sposobnostima. Narodi kulturno nadmoćni naravni su gospodari manje kulturnih naroda. Bilo bi glupo i pomisliti, da afričko pleme zapovijeda kulturnim Talijanima. Završuje načelom: *Svetinja je život naroda*, prema onoj Senekinoj: *Res sacra vita hominis!*

Auktor stoji pod dojmom idejnoga vrenja rasističke filozofije, i to upravo kvari mnoge njegove tvrdnje, koje bi se, inače, mogle lijepo uskladiti s kršćanskim načelima. Pred očima mu lebdi bijeda i ograničenost vlastitoga naroda, za koji traži, sasvim pravedno, dovoljan životni prostor. On ljubi svoj narod i previše. To je narod bez mana, zdrav, nadmoćniji, kulturniji od drugih. On je bolje izvršio Božji zakon o množenju, radi toga ima veće pravo na zemlju. Ali kako i gdje? To auktor ne kaže. Može li pripustiti, da prigrabi pravo drugih naroda na životni prostor, koji su jednako kulturni, i koji su savjesno, i možda savjesnije, izvršili zakon Božji o množenju? Ne bi li teorija o životnom prostoru, neodređeno shvaćena, lišila nemoćnije narode zakonito stečenoga i potrebnoga životnoga prostora, kako se to često događa? Ne valja precjenjivati kulturu, životnost, plemenitost i nadmoćnost vlastitoga naroda, jer je egoizam slijepac. Zar i Nijemci nijesu, nažalost, poklonici divljačke i okrutne Malthusove teorije, osobito u protestantskim krajevima?! Pa jesu li baš Nijemci i plemenitiji od drugih naroda? Kulturan je čovjek i narod, ako se ispravno vlada prema vječnim načelima istine, dobrote, ljepote i pravde, prema vlastitom čovječjem dostojanstvu, prema bližnjemu i Bogu. To je savršena kultura! Nijemac Paulsen je rekao, da se njemački narod mora stidjeti, što je onako veliku publiku čitača našla površna i zlonamjerna Haeckelova knjiga: *Zagonetke svijeta!* A zar je pionir prave kulture jedan Luter, koji je zanijekao najveći auktoritet na zemlji — Crkvu i papu; Kant, koji je oborio auktoritet ljudskoga razuma; Fichte, Schelling, Hegel, koji su filozofiju sveli na buncanje; Schopenhauer, Hartman, kojima je sveopća nerazumna volja izvor svega; Nietzsche, koji je stvorio fiozofiju luđaka, i u ludnici završio život?! Ako je ovo kultura, onda je sreća biti nekulturan! Ako su oni veliki umovi i nosioci kulture, onda su s istim pravom pioniri morala moralne propalice, gangsteri, zločinci! Ako čovjek sudi po sofistici javnoga mišljenja, izgubi glavu!

Nije narod kulturan i moralno nadmoćan, kojemu je srce i pluća rasistička ideologija, koja odiše barbarstvom, nemilosrđem i bezboštvom! Prema rasističkom učenju nordijska rasa i krv izvor je dobrote, ljepote, morala, poštenja i napretka; kriterij dobra i zla; nešto božanskoga, pače samo božanstvo! Čista rasa i krv ima jedina pravo na opstojnost. Gdje nje nema nema života. Svi narodi i sve rase moraju služiti nordijskoj rasi kao materijal za razvijanje njezinih snaga! Ova ideologija nije ni kršćanska ni čovječanska: ovo je čista ničeovština!

Za Nietzschea je moć, sila najviša vrijednost, pred kojom sve ostalo mora uzmaknuti. Načelo: *Ko jači, taj kvači; čin je pravo*, jezgra je te filozofije! Čovječanskoj je kulturi svrha da proizvađa velike, jake individue. Mora se zabaciti dosadašnji kršćanski ropski moral, a uspostaviti moral jakih, moćnih, nadljudi. Dobro je ono što povećaje moć, silu, a zlo što umanjuje. Milosrđe, samilost i ljubav prema bližnjemu mane su i slabosti;

nasilje, nepravda, krađa, tlačenje, kreposti su nadčovjeka! Kršćanstvo treba uništiti, jer naukom o milosrđu, ljubavi i mrtvenju ubija polet, moć i snagu. Moć, rat, vlast — sredstva su moralne veličine gospodujućih slojeva. Postati nadčovjek, koji stoji izvan granica dobra i zla, treba da bude cilj svih nas. Od tisuću tek jedan može postati nadčovjek, ostali treba da njemu služe, jer sve što on radi, dobro je. Nadčovjek odbacuje vjeru u Boga, vjeruje samo u se! On je cilj svega. Ima naroda vladajućih i ropskih. Narodi vladajući imadu gospodstvo nad ropskim, a treba, da im ropski služe! Oni su puko sredstvo! Čovjek ne smije tražiti mir, nego rat; ne zadovoljstvo, nego moć; ne krepost, nego junaštvo. Sila je krepost! (Vidi: A. Stoeckl: Grundriss der Geschichte der Philosophie, 387—389, Mainz 1919).

Nietzsche traži sveđerni rat, da bude čovjek čovjeku i narod narodu vuk: čitavo čovječanstvo zvjerinjak. »Vjerujte mi! Tajna, da se najveća plodnost i najveći užitak ubere od života, glasi: pogibeljno živjeti! Gradite vaše gradove na Vezuvu! Šaljite vaše brodove u neistražena mora! *Živite u ratu sa svojim i sa samim sobom! Budite razbojnici i osvajači, dok ne možete biti vladaoci i posjednici,* vi, koji spoznajete!... Napokon će spoznaja posegnuti za onim, što je ide: ona će htjeti da vlada i posjeduje i vi s njom.« (Dr. Bazala A.: Povijest filozofije, III, str. 229, Zagreb 1912). Nietzscheu je nadčovjek, dosljedno nadnarod ili nordijska rasa svrha svega: »Što je u čovjeku veliko, to je, da je most, a ne svrha: što se može ljubiti u čovjeku, to je, da je prijelaz i propast... Ja ljubim one koji ne znadu živjeti, nego kao oni koji propadaju, jer su oni, koji prelaze prijeko... Ja ljubim onoga koji živi, da spozna, a spoznaje, da jednom može živjeti nadčovjek. *I tako hoće svoju propast. Ja ljubim onoga koji radi i iznalazi, da radi nadčovjeku kuću, da mu pripravlja zemlju, životinje i bilje: jer tako hoće svoju propast!*« (Dr. Bazala, nav. dj. 230). O samilosti i bijednicima ovako sudi: »Rat i odvažnost učinili su više velikih djela, nego ljubav k bližnjemu. Ne vaša samilost, nego vaša hrabrost spasila je dosada nesretne. Što je dobro? Hrabru biti je dobro. Vi velite, da dobra stvar posvećuje rat? A ja vam kažem: *dobar rat posvećuje svaku stvar. Za taj rat treba nesmiljenosti.* Svi su stvarači nesmiljeni. — Novu ploču vam postavljam, braćo moja: *budite nesmiljeni!* Otud slijedi ovaj zakon nove čovjekoljubivosti: *slabi i izrodi neka propanu: treba im još i pomoći k tome.* Jesam li, braćo moja, nesmiljen? Ali ja vam kažem: što pada, treba još i porinuti! Samilost i ljubav k bližnjemu zamjenjuje po novom zakoniku ljubav k najdaljemu. Svjetujem li vam ljubav k bližnjemu? Radije vam svjetujem *preziranje bližnjega* i ljubav k najdaljemu.« (Dr. Bazala, nav. dj. 232). Naravan zaključak iz ove ideologije jest: *bellum omnium contra omnes!* Slabe pojedince i narode treba uništiti, samo jaki imadu pravo na životni prostor! Sve nadnaravno, čovječanstvo i plemenito treba ukloniti, a na prijestol postaviti narav, silu, moć, vlast, uživanje, vrijeme! Ako jedan narod ima ovakovu ideologiju kao pokretnicu svojih nastojanja, kako se takav narod još može nazvati kulturnim, dostojnim da živi? Nije li on radije barbarski narod, divljački! Pisac je morao odrediti, što je kulturan narod, i što mu daje pravo na pristojan život! Imao je osuditi svako nepravedno

zavojevanje na druge narode, jer i oni imaju pravo na životni prostor. Nema naroda, po naravi, podređenih i gospodara: Svi su po naravi jednaki, kao i pojedinci, samo su nuzgredne prilike činile, da su se neki narodi jače razvili, negoli drugi. Zadaća je kulturnih naroda, da zaostale pridignu i osamostale, da i oni mogu vladati sami sobom, a ne bacati ih pod vlastitu čizmu! Ne smije jači narod ugrabiti životni prostor nejačemu, koji njemu služi, jer to nije kultura, nego zvjerstvo! Evanđelje i naravno pravo ne nalaze razlike među narodima, nego daju pravo na dovoljan životni prostor i da upravljaju sami sobom, ako su sposobni, a ne da robuju jačima; ako nisu sposobni, da im tu sposobnost razviju kulturniji narodi! Sv. Pavao kaže: »Nema tu više ni Židova ni Grka, nema više ni roba ni slobodnjaka, nema više ni muško ni žensko, jer ste vi svi jedno u Kristu Isusu« (Galać. III, 28; Rim. X, 12).

Rasističko evanđelje dolazi iz mutnih voda Darvinove nauke o prirodnoj selekciji, kako lijepo opaža O. Blažić: »Dok s jedne strane gledamo, kako na socijalnom polju stoje jedan protiv drugoga kapitalizam i komunizam, prijeteći da zemlju pretvore u groznu močvaru krvi, dotle je na političkom polju rasizam raspirio nacionalne instinkte toliko, da je nacija i rasa postala božanstvo.

Rasizam ima po koje zdravo zrnce, ali u svojoj ekstremnoj formi rada odvratnom nacionalnom nadutošću, puni prezirom prema ostalim rasama i nacijama, potiče na imperijalističko osvajanje i gaženje tuđih osnovnih prava. U jednu riječ, on postaje krvoželjni militaristički Moloh, koji cijeni, da svoju oholu mržnju može ugasiti samo krvlju drugih zgaženih naroda.

Kako i čime da se opravda ovakav mentalitet? Darvinizam je stvoren za to! Selekcija ne vrijedi samo za individue, nego i za nacije. I među njima valja da se zametne krvava borba za opstanak. Slabiji će podleći i propasti, jači će zavladati i ostati. Zato iako bez izvjesne tendencije, ipak posve osnovano, piše Prezent: »Militaristička građanstvo u potrazi za »idejnim temeljem« pokušava da Darwina učini odgovornim za svoju politiku željeza i krvi. Njemački general Bernhardi, profesori Stengel, Steinmetz, Plate i mnoge drugi vojni i civilni militaristi pokušavaju da Darwinovu teoriju borbe za opstanak prikažu kao prirodonaučno opravdanje imperijalističkih ratova.

Razumljive su onda riječi Plötzove: »Rasni higijeničar neće imati ništa protiv ratova, jer su oni sredstvo borbe za opstanak naroda.« Samo to popraćuje savjetom, da se u rat povuče čim veće mnoštvo naroda, jer tako će morati sudjelovati i oni individui slabiji, koje valja postavljati na pozicije na kojima topovi traže puno hrabre.

Političkom darvinizmu borba za opstanak jest jedini pravi put k napretku nacije. Ratovi su stoga ne samo strogi biološki zakon, nego prava nacionalna blagodat. Naprotiv, svi pokušaji, da se ratovi spriječe, ludo je zadiranje u zdrave prirodne zakone, što mora da dovede do degeneracije i propasti naroda. *Rat je diktat* i zakon životinjsko-ljudske naravi, pa teško nacijama, koje se nastoje uljuljati u smrtonosni pacifistički san.« (Prof. O. M. Blažić OFM: Evolucija i postanak čovjeka, 260—261, Zagreb 1939).

Dok se vlastodršci budu klanjali rasističkom Molohu, dotle nema mira, pravde ni zadovoljstva među narodima!!

Dr. B. M. R.

*

Bl. Nikola Tavilić i hrvatski narod. — (Le bienheureux Nicolas Tavilić O. F. M., martyr de Jérusalem, et la nation croate). — Kristov mučenik bl. Nikola Tavilić, dika i ponos hrvatskog naroda jednako kao i Franjevačkog Reda, do pred kratko vrijeme bio je gotovo nepoznat većem dijelu našega naroda. Nakon njegova službenog proglašenja blaženim i odobrenja njegova javnog štovanja g. 1889, kad je posebnim sjajem zasjao na obzorju malene Dalmacije i kad se je porodila nada da će to svijetlo do malo obasjati sve druge hrvatske krajeve, uslijed raznih političkih prilika ostalo je ograničeno na Franjevački Red i na blaženikov rodni kraj Šibenik.

No volja je Božja, da se ovomu Njegovu mučeniku, koji je krv svoju i život za Nj dao i koga je On za njegove mučeničke smrti tako proslavio, da nije dopustio da mu tijelo izgori, premda je tri puta bačeno u vatru — da mu se povrati stara slava, pače da ona dođe do svoje punine, kad hrvatski narod upozna kako u svom sinu bl. Nikoli Taviliću ima idealnog branioca svoje vjere i moćnog zagovornika u nebu. Ta se je volja Božja očitovala sada prigodom 50-godišnjice njegova proglašenja blaženim. Javno štovanje bl. Nikole Tavilića počelo se je obnavljati god. 1937, kad je sadašnji hrvatski metropolita, ondašnji zagrebački nadbiskup koadjutor Dr. Alojzij Stepinac poveo posebno hodočašće u Jeruzolim, gdje je bl. Nikola dobio mučeničku palmu, i kad mu je tu posvetio posebni oltar. Od tada do danas štovanje bl. Nikole u našem narodu sve više se širi i napreduje. Izdaju se brošure, pišu članci i rasprave o njegovu životu; priređuju se njegove slike, sličice i kipovi; njemu u počast pjevaju se pjesme i sastavljaju glazbene melodije; s dozvolom Sv. Stolice podižu mu se oltari, crkve i kapele, kao i drugi crkveni zavodi; svetkovanje njegova blagdana proteže se s Franjevačkog Reda i šibenske biskupije na sve hrvatske krajeve, itd.

Glavna zasluga za ovaj neobičan porast javnog štovanja bl. Nikole Tavilića u našem narodu pripada u prvom redu vrijednom i zauzetnom uredniku Društva Sv. Jeronima i pretsjedniku Hrvatskog Odbora za Sv. Zemlju Dru. Josipu Andriću, pa onda hrvatskom metropoliti, zagrebačkom nadbiskupu preuzv. g. Dru. Alojziju Stepincu. Njihovim nastojanjem pošlo je u studenomu ove godine posebno hrvatsko hodočašće, pod vodstvom naših biskupa, u Rim k Sv. Ocu Papi, da ga moli te bi se ubrzalo proglašenje bl. Nikole Svecem.

Sretna je bila misao naših biskupa, što su ovu molbu povezali s proslavom 1300-godišnjice uspostave odnošaja Sv. Stolice s hrvatskim narodom. Ova prigoda povezala je političko vodstvo hrvatskog naroda s crkvenim vodstvom, te se je i ono pridružilo želji naših duhovnih pastira i vjernika i zamolilo Sv. Oca za istu stvar. Tako je čitav hrvatski narod, preko svojih zakonitih pretstavnika, izrazio Petrovoj Stolici svoju potpunu

odanost i privrženost i u isti mah uputilo molbu za što skorije iskazivanje najvećih crkvenih časti ovomu dičnomu hrvatskomu sinu.

Misao je zaista bila sretna, jer kad su pretstavnici Crkve i naroda u Hrvatskoj očitovali Namjesniku Kristovu osjećaje sinovske ljubavi i odanosti kao i molbu za proglašenje bl. Nikole Tavilića svetim, Namjesnik Kristov Pijo XII tako ih je očinski oslovio, da su svi hodočasnci bili duboko ganuti i izvanredno oduševljeni. Kad su pak puni oduševljenja zapjevali pred Namjesnikom Kristovim hrvatsku narodnu himnu — što je prvi slučaj u našoj povijesti — Namjesnik Kristov, da iskaže posebnu počast hrvatskom narodu i njegovoj himni, ustao je na noge i stojeć saslušao pjevanje himne! Tim je hrvatskom narodu iskazana počast, koja se ne može dovoljno procijeniti. Mislimo, da se ne ćemo prevariti, ako rečemo da je ova počast znak zahvalnosti bl. Nikole Tavilića svom narodu, zato što širi njegovo javno štovanje i što od Namjesnika Kristova za nj traži puninu svetačke časti.

Buduća kanonizacija bl. Nikole Tavilića, koju svi očekujemo i za koju se Bogu molimo, još više će dignuti na glas hrvatski narod. Istina je, da kulturni svijet smatra Hrvate kao najkulturniji balkanski narod; no ipak taj je narod, ako se usporedi s drugim velikim narodima, neznatan i za mnoge nepoznat. Podignuće oltara bl. Nikoli u Jeruzolimu ne samo da je odjeknulo po svim hrvatskim stranama i probudilo hrvatske katoličke duše, gdjegod one borave, nego je upozorilo i mnoge katolike drugih naroda na ovoga jeruzolimskog mučenika i na njegov narod. Kad pak taj mučenik bude proglašen Svecem i njegovo štovanje bude protegnuto na svu katoličku Crkvu, onda će ga i drugi katolički narodi štovati kao i mi, pa će i oni koji možda za nas nijesu čuli, za nas doznati ili će nas još bolje upoznati, a čast, koju će iskazivati našem sunarodnjaku, pripadati će i hrvatskom narodu, koji je Crkvi Kristovoj dao ovog slavnog mučenika i velikog Božjeg ugodnika.

Molba, koju su predstavnici Crkve i hrvatskog naroda uputili Sv. Stolici, promatrana s ovog stanovišta od velikog je kulturnog i nacionalnog značaja. Stoga je poželjno, da svojim molitvama Svevišnjemu pospješimo onaj radosni čas, koji će nam i u tom pogledu donijeti radost i poseban Božji blagoslov.

Dr. O. A. Crnica

*

Čovjek i stroj — (L'homme n'est pas machine). — Časopis »Misel in Delo« (oktober 1939, 305—6) s pravom zamjera da je danas stroj zarobio čovjeka pojedinca, male pa i velike narode. Mehanizacija duševnog života danas je došla dotle da se pred njom skriva u trogloditske jame sve što je još duševnoga u čovjeku.

Ali ne ostaje na samoj konstataciji činjenice nego traži kako bi se dalo ukloniti toliko zlo te čovjeka opet učiniti ono što mora biti: slobodnim bićem. Tamo se kaže doslovce: »Človek išče rešitve v mislih demokracije in humaniteta, ki naj bi ga rešile iz oklepa duhovne in tvarne tehnokracije, kajti te misli mu danes ne pomenijo samo ureditve družbenega sožitja ali o oblike vladavine, marveč mu pomenijo veliko več: pomenijo mu *vero*

v človeka, v njegovega duha, v Dobro. (Mi potrtali) Vsa druga, tudi verska gesla so oslabila, ker so se po svojem duhu, po svoji organizaciji in dejavnosti v pohlepu za trenutnimi uspehi tako vdala zlu sedanjega časa, da se v ničemer več ne razlikujejo od sodobnih, iz premoči stroja izhajajočih totalitarnih mesilnosti vsake vrste. Tudi ta gesla so postala stroji, da zasužnijo človeka. Njihova totalitarna mehanizacija jim je vzela njih temeljno človeško, duhovno in naravno osnovo in jih s tem onesposobila, da bi mogla še opravljati one vzvišene naloge, ki so jim jih namenili njihovi ustanovitelji.

Zato bo prava in čista vera v človeka, ki jo učita demokracija in humaniteta, nadomestila zamisli, ki so klonile pred silo stroja . . .«

Dakle klonila su i vjerska gesla i ona su postala strojevi da zasužnje čovjeka. Ovdje se ne obaziremo na ono što bi o tom rekle razne konfesije, nego ćemo učiniti nekoliko refleksija u vezi sa stanovištem Katoličke Crkve. I ona bi se, prema gore spomenutomu, morala pokloniti pred strojem, pače i sama je postala stroj da zasužnji ljude. A to je potpuna neistina koju pobija i nauka i praktični rad i učiteljstva i članova Katoličke Crkve. Crkva je uvijek učila i danas uči da čovjek nije samo tijelo nego da ima i dušu, koja nema ništa materijalnoga. Dakle čovjek nije stroj po nauci Katoličke Crkve. — Crkva je uvijek učila da je čovjek slobodno biće, koje se samo odlučuje i gospodari svojim činima te je za njih i odgovoran. Niko ga ne može prisiliti, ako on nešto neće. Ona je to uvijek naglasivala proti svim raznovrsnim starim i novim materijalističkim filozofijama, kao što i danas neumorno i neustrašivo naglasuje proti svim totalitarnim strujama, koje hoće apsolutnu vlast nad čovjekom u svakom pogledu, pa i u duševnomu. Poznate su najnovije papinske enciklike koje rade baš o ovom pitanju.

A mislimo da ne bi trebalo iznositi ono što Crkva uči o čovjeku kao socijalnom biću da se vidi koliko su neobjektivne riječi spomenutog časopisa. Ne sumnjamo da su mu poznate papinske enciklike *Rerum Novarum* i *Quadragesimo Anno*. Neka nam kaže Misel in Delo gdje su jače i jasnije iznesene i naglašena prava koja čovjek kao osoba ima pred svima koji bi ga htjeli učiniti strojem i prostim oruđem? U tim enciklikama Crkva je uzela u svoju zaštitu prava čovječje osobe i slobode proti svim modernim teoretičarima koji bi u čovjeku htjeli vidjeti stroj i ništa drugo. Mislimo da Misel in Delo neće se pozvati slučajno na Marksov kapital, jer, u zadnjoj analizi, Marks je u ovom djelu dao pravo svima onima koji u čovjeku gledaju samo stroj. Čovjek ako nema duše, nema ni slobode. A nema li ni jednoga ni drugoga, a toga nema prema Marksu, on nije niti on može biti išta drugo nego stroj, koji može upotrebiti onaj koji je jači, kao što to biva sa svakim strojem.

Crkva Katolička i u praksi je ostala dosljedna svojoj nauci. Sa svakim pojedincem postupa kao sa slobodnim bićem. Zauzimlje se za slobodu i malih i velikih naroda. Nikada nije odobrila, već je uvijek osuđivala načelo po komu jači ima uvijek pravo: koje jači taj i tabači. A svaka materijalistička filozofija, ako hoće biti dosljedna, mora uvijek dati pravo jačemu, jer po toj filozofiji, pošto nema duše, neumoljivo mora vladati sila,

i ništa drugo. Mislimo da ni Misel in Delo ne će niti pokušati da ovo pobiju.

Mjesto vjere u Boga morala bi nastupiti vjera u čovjeka, u njegov duh, u Dobro, u demokraciju. No nije Misel in Delo prva proglasila ovu vjeru, stoga ona nije nova. To je pokušao davno prije njega humanizam i renesansa. Tim su odmah otvorena vrata onomu što se zove racionalizam, za kojim su, jedan za drugim, slijedili kartezijanizam, spinozizam, francuski enciklopedisti, volterijalizam, materijalizam, njemački romanticizam, njemački subjektivizam, Comteov pozitivizam, Rousseauov individualizam, Renanov scientizam i na kraju materijalistički monizam iz kojega čovjek izlazi pravi pravcati mehanički stroj.

Ova evolucija ili revolucija dogodila se u intelektualnom pogledu kad su bili proglasili vjeru u čovjeka i njegov duh. A revolucija u moralnom pogledu isto je tako žalosna. Tim je proglašen naturalizam kao vrhovni moralni zakon i nazor. Odmah se je prešlo na praktičnu primjenu: u Engleskoj imamo utilitarističku, u Francuskoj neovisnu, a u Njemačkoj moralu nadčovjeka, koju je zasnovao Nietzsche, koji je malo kasnije svršio u ludnici.

To su sve lijepi plodovi koje je sobom donijela vjera u čovjeka. Vjera u čovjeka, u njegov duh učinila je čovjeka mehaničkim strojem. I to baš onda kad je čovjek, i zato jer je čovjek zbacio vjeru u Boga. Ko ne će Boga taj hoće materiju, a materija primijenjena na čovjeka čini od njega mrtvi stroj.

Misel in Delo nemilo se vara kad veli da se je vjera poklonila pred strojem i da je ona stroj koji ima zasužnjiti čovjeka. Baš oprečno je istina!

Misel in Delo imala je i dokazati na koji način je vjera izgubila snagu i postala stroj da zasužnji čovjeka. Onda bi se još bolje pokazalo da ne raspolaže s nikakvim razlozima. Stoga nije ni pokušavala da što dokaže. Mi joj preporučamo neka propovijeda onu nauku koja po svojoj biti, po svojoj naravi ne dopušta da se od čovjeka učini stroj, pa će tim pripomoći da se čovjek oslobodi okova u koje ga je bacio stariji i moderni materijalizam. Nek propovijeda vjeru u Boga, jer Njegov vječni nepremostivi zakon brani prava čovjeka kao osobe i njegovu slobodu. *Dr. B. V.*

* * *

Simo Matavulj o uzrocima svoga bezvjerja u mladim godinama — (S. Matavulj, sur l' inanité des raisons de la perte de la foi dans sa jeunesse). — Simo Matavulj dobro je poznat našoj javnosti po svom romanu »Bakonja Fra Brne« koji, usput budi rečeno, bit će vječna sramota za njegovo ime s razloga koji sam navodi (v. Simo Matavulj, Bilješke jednog pisca, 19. Izd. Srpske književne zadruge, 1939). Tu on veli: »Najglavnije je to, što je mnogo lica u *Fra Brni* — Srdarina, Bukar, Stipan Kotaranin, Pjevalica — porijeklom iz (pravoslavnog) manastira Krupe i njegove okoline.« Zašto je onda roman vezao s jednim katoličkim samostanom? No o tomu će biti govora na drugom mjestu.

Sada nas ovdje zanimaju razlozi s kojih je Matavulj bio izgubio vjeru u mladim godinama. Ove »razloge« iznosi on sam te ujedno izriče i svoj sud o njihovoj potpunoj neosnovanosti. Evo što on tu ispovijeda: »Sad moram dodati, da sam na kraju izgubio ono, što je bilo najboljeg pri meni, što je, od ranog djetinjstva, bilo najljepši ukras i izraz radosti, — naime izgubih vjeru u Boga. Ne samo što već nijesam vjerovao, nego sam mrzio vjeru. Taj preokret nastao je po ugledanju na druge i po nekom raspoloženju, koje mi se onda činilo neoborivo, a koje bješe skroz djetinjasto. Svakako tome bješe potstrekač i oholost, jer sam uvjeren bio da su svi učeni ljudi bezbožnici. I prva mi je briga bila da se utvrdim u nevjerovanju, da ga čvrsto potkrijepim tobož naučnim razlozima, koji se bez pola muke steku iz preporučenijeh nam knjiga. — Nadjoh u talijanskom prijevodu Renanov Život Isusov i Bihnerovo popularno djelo Sila i Materija. Te sam knjige kupio prvoga dana kad stigoh u Zadar i, razumije se, skrio ih. Ah, Gospode, kako ću izgledati učen mojim novijem drugovima!« (19—20).

Ovo priznanje koje Simo Matavulj daje o razlozima svoga bezvjerja zorno ilustrira ono što se obistinjuje na svakom bezvjercu. Razlozi svih bezvjeraca iste su kategorije kao i Matavuljevi razlozi: oni su jednako »neoborivi« kao što su bili po izrazivanju samog Matavulja, »neoborivi« i njegovi razlozi. Mi smo i dosada upozoravali na činjenicu da su svi pravo učeni ljudi bili duboko religiozni. Za to imamo toliko primjera koliko je bilo i ima ozbiljno učenih ljudi. Bezvjerci su bili i danas su samo oni koji svoje »znanje« vade iz knjiga kao što je Renanov Život Isusov ili Büchnerova Sila i Materija. No povijest, prirodne znanosti i filozofija davno su utvrdile da to nisu nikakva znanstvena djela nego prosti pamfleti, koji će biti trajan spomenik kako se neznanstveno, tendenciozno piše.

Ubrzo je međutim Simo Matavulj uvidio da je zašao na krivi put te se je opet povratio vjeri, kako to sam opisuje u gore spomenutim Bilješkama.

Dr. B. V.

* * *

Nekoliko upita beogradskim »Vidicima« — U br. od 10 studenoga ove godine beogradski časopis »Vidici« između hrpe oratorskih doskočica nabacio je nekoliko izraza, čije značenje mi nikako ne razumijemo, te ne bi bilo zgorega, da nam »Vidici« kažu šta zapravo znače ovi izrazi, kad već hoće da o njima govore.

»Vidici« vele (541) »da je već u prvim danima sporazuma udovoljeno nekim zahtjevima naših klerikalaca dok se druge, daleko važnije stvari, čijem ostvarenju ne stoje na putu nikakve zapreke, nisu mogle izvršiti radi navale posala.« — Evo ovdje mi nikako ne znamo na koga »Vidici« misle kad govore o klerikalcima. Šta su to klerikalci? Ne samo ovdje već i u drugim zgodama u našem javnomu životu čuje se ponekada riječ o klerikalcima. Nijedan, međutim, ne klerikalac, a taki hoće da budu svi koji pišu o klerikalcima, ne će da nam kaže šta su to klerikalci, baš kao što nam nisu to kazali ni »Vidici«. A, sudeći po onomu što je bilo do sada, uvjereni smo da nam ne će znati kazati ni drugi put.

Ne razumijemo ni to zašto bi »Vidicima« moralo biti upadno što je već u prvim danima sporazuma udovoljeno nekim zahtjevima klerikalaca, ako im je zbilja udovoljeno. Zašto se klerikalcima ne bi moglo i moralo udovoljiti? Zar oni nisu građani ove države i banovine Hrvatske, koja je opet uskrsla preko sporazuma? Ili zar klerikalcima nije drago da je mir u državi, koji će dobrim dijelom nastati baš preko sporazuma? Ili zar oni, koje »Vidici« staromodno nazivaju klerikalcima, nisu radili za ovaj sporazum? A koje su to stvari koje su daleko važnije od stvari klerikalaca, a koje se nisu mogle izvršiti radi navale posala, dok su se klerikalske izvršile, izgleda, uza svu navalu posala, iako su im na putu stale zapreke!

»Vidicima« je čudno i to da se klerikalcima izlazi u susret kod uređenja udžbenika, te vele ovako: »Dotle se klerikalcima, na njihovim zahtjevima i te kako izlazi u susret kod uređenja udžbenika što je jedna kardinalna stvar prosvjetnog života svake zemlje i najbolja ocjena društva i njegove kulturne slobode.« — Nama bi bilo veoma drago kad bi nam »Vidici« kazali zašto se nisu dosada zauzimali za uređenje udžbenika na pr. za povijest, etnologiju i književnost, a koji su puni svakakvih laži i predrasuda proti Katoličkoj Crkvi, te proti povijesnim i prirodoznanstvenim utvrđenim činjenicama. Zašto se »Vidici« nisu malko zauzeli da se to sve ispravi! I mi se slažemo da je uređenje udžbenika »jedna kardinalna stvar prosvjetnog života svake zemlje i najbolja ocjena društva i njegove kulturne slobode.« Samo molimo »Vidike« neka ovo primijene ovdje gdje i spada, te neka prema tome ocijene ono društvo koje hoće da podržaje sve gore spomenute natražne i neznanstvene elemente u školskim udžbenicima. Molimo ih da nam kažu koliki je stupanj kulturne slobode onoga društva kojemu se hotimice u školama i u udžbenicima prodaju za gotovu istinu sve spomenute besmislice!

»Vidicima« je neshvatljiva uredba koja je nedavno izišla, a po kojoj vjeronauk ne smije u nijednoj školi pasti na posljednje sate. Oni naprotiv kažu, cinički dakako, da bi kateheta morao tražiti baš te sate i to zato jer je vjeronauk najbolja okrepa za dušu i tijelo, i jer je to najbolje smirenje u duhu i Bogu, a katehet najbolji savjetnik i tješitelj. Pa zašto onda ne bi imao posljednje sate? Trebao bi da ih traži!

Vjerski i kršćanski orijentiranim ljudima, kao što je to naš hrvatski narod, ne treba puno dokazivati da vjeronauk ne bi morao doći na zadnje mjesto u školskoj obuci, tim više što mu sve školske vlasti daju prvo mjesto i u školskim svjedodžbama. A koji su satovi najzgodniji za školsku obuku kazat će nam općenito mišljenje i uvjerenje, dok pisac iz »Vidika« stručno ne riješi ovo pitanje.

Mnogo je toga još nadrobljeno u gornjem stilu i duhu. Za nas je dosta i ovo da vidimo kakvim duhom dišu »Vidici«.

Dr. B. V.

* * *

Rat i Božja providnost — (La guerre et la Providence de Dieu). — Uz druge brige koje muče današnjeg čovjeka muči ga kadikada i misao kako je Gospodin Bog, koji je i svemoguć i dobar i pravedan, mogao

pripustiti da bukne rat, da se digne narod protiv narodu, te da ovolika nevolja snađe svijet.

Bog je neizmjerna i beskrajna mudrost. U tajnama koje u sebi krije nalazi se i konačni odgovor na pitanje zašto je pripustio bilo sadašnji rat, bilo da se tolika zla šire svijetom. Sve ove Božije tajne vidjeti ćemo i mi, ali tek kada dođemo k Njemu.

No to ne znači da nam Bog nije otkrio stvarni razlog radi kojega On pripušta rat i druga zla na svijetu. Bog nam je na ovaj upit odgovorio onda kada je čovjeka stvorio slobodna, takoga da se može odlučiti ili za dobro ili za zlo. Apsolutno govoreći Bog je mogao spriječiti da ne dođe do rata, a mogao bi i sada, kad je on u jeku, činiti da prestane u jedan čas. Mogao bi učiniti da u jedan mah popucaju cijevi svih topova na svim frontama, da se rasprsnu cijevi svih pušaka, da se u jedan čas sruše sve tvornice municije po svemu svijetu, da smrt snađe na mjestu sve vojskovođe zaraćenih naroda. To bi Bog mogao učiniti po svomu svemogućstvu. A zašto ne čini tako? Zato jer bi u tom slučaju morao učiniti hiljade i milijune čudesa, toliko koliko je i topova i pušaka i tvornica i vojskovođa itd. Ali On to ne će zato jer je jedanput stavio prirodne zakone i ne će da obustavlja njihov tok samo za to da bi tako obuzdao ljudsku zloću. Ima ih kojima je krivo kad čuju da je Bog učinio i jedno čudo; odmah uzimlju u zaštitu prirodu i znanost. Kažu odmah da je to nemoguće jer bi u tom slučaju bila nemoguća znanost, kad bi se prirodni zakoni tako mijenjali. A šta bi ovi bezvjerci rekli kad bi Bog na jedan mah učinio masu čudesa kao što bi bila obustava rata? A to bi se od Njega tražilo ne samo za ovaj nego za svaki rat, i On bi morao svaki put iznova činiti sve ove milijune čudesa? Šta bi tek onda rekli oni koji se boje za znanost!

Drugi odgovor na gornji upit jest u tomu što je Bog stvorio čovjeka slobodnim. Bog ne će da Mu služe robovi nego slobodni ljudi. Stoga je stavio pred čovjeka i život i smrt i blagoslov i proklestvo i rekao mu neka izabere život, ostavljajući mu slobodu da može izigrati i smrt. (Mojs. 30, 19) Ovom najposljednjom slobodom čovjek se obilato služi. A Bog ne će da mu digne slobodu, pa makar čovjek izabrao i smrt i rat i drugo zlo. Čovjek znade da je on to slobodno izabrao i da je on jedini za to odgovoran, baš za to jer je slobodan. Kad bi Bog digao slobodu ljudima učinio bi od njih prosto mehaničko oruđe, izjednačio bi ih s nerazumnim životinjama. A to bi za čovječanstvo bila daleko strahovitija rana negoli su svi ratovi. Čovjek bez slobode ne bi više bio čovjek. I tu je jedan od velikih razloga zašto Bog pripušta rat. Bog ga samo pripušta, a čovjek ga hoće i izazivlje.

Još je jedan razlog s kojeg Bog, iako je dobar i pravedan, ipak pripušta zlo, pa i rat, a to je Njegovo svemogućstvo koje znade i može i iz zla učiniti dobro. Mi danas osjećamo nevolje koje nas taru iz današnjega rata, vidimo samo ono što je sada, dok Božije oko u jednom jedinstvenom planu vidi svu budućnost u vezi s današnjim nevoljama; u ovoj budućnosti koje Božije oko vidi na mjesto današnjih sjena nastupiti će svijetlo, a današnji časoviti uspjesi bezbožnika ustupiti će mjesto konačnoj pobjedi i carstvu dobra. Tako su malovjernici mogli očajati kad je Krist

bio vučen na smrt, a Bog je u svom vječnom planu predvidio i zloću Njegovih mučitelja i htio je da se njom posluži da se izvrši djelo spasenja svih ljudi. Ondašnji zločinci mislili su da su oni pobjednici, a stvarno je pobijedio samo Bog. Da bi i mi mogli vidjeti kako Bog uvijek iz zla izvlači dobro i kako Bog u Svom planu veže sadašnjost s budućnošću morali bi imati i Božje oči u glavi. A pošto ih nemamo, a znademo da ih Bog ima i da ništa ne biva bez Njegove ili volje ili pripuštenja, to se imamo pokloniti Njegovom svemogućstvu koje će i iz sadanjeg rata učiniti dobro i za nas i za buduća pokoljenja. *Dr. B. V.*

* * *

75. godišnjica barona v. Uexkülla — (Le 75. anniversaire du zoologue baron v. Uexküll). — Jakob Johann baron v. Uexküll jedan je od najvećih današnjih prirodoslovaca, zoologa. Zajedno s Drieschom dao je biologiji novi pravac, oslobodivši je materijalističkih smicalica. Materijalisti sa svojim začetnikom Epikurom na čelu, od straha pred Duhom, proglasili su da je slučaj stvorio svijet i sav ovaj divni red koji vlada u trima njegovim carstvima.

Uexküll ima veliku zaslugu u zabacivanju ovoga pojimanja koje čovjeka ponizuje niječući mu svaku sposobnost da dođe do višega spoznanja. On je, s drugima, uložio sve svoje sile, da na području biologije dokaže da slučaj ne opstoji i da on ne može ništa protumačiti, da je to zavjesa za koju se kriju oni, koji ne smiju priznati viši, duševni svijet. Svijetom ne vlada slučaj, nego misaono Biće, koje svaku stavlja na svoje mjesto i sve vodi k određenom cilju.« Sruši li se čovječja stanbena kuća, veli on (»Bausteine zu einer Biologischen Weltanschauung«, 268) ostati će od nje samo hrpa kamenja. Nije nestalo ni materije ni energije koja je u njoj. Samo je nestalo strukture... Hrpu pijeska možeš dijeliti po miloj volji i dijelove opet po volji izmijenjivati, bez da ćeš time oštetiti bit hrpe pijeska koja nema nikakve strukture. Kod tijela koje ima strukturu, kao na pr. kuća, to je nemoguće. Jer bit strukture stoji u određenom smještaju pojedinih dijelova, koje ne možeš po volji poremetiti, a da i cjelina ne propadne.«

Da slučaj ne stvara nikakva reda Uexküll dokazuje i time kad uspoređuje ono što biva u prirodi s onim što radi čovjek dok najintenzivnije radi i misli. U prirodi susrećemo na svakom koraku bića koja su svojom linijom, ritmom, bojom itd. u jasnoj paraleli s onim što radi svjestan umjetnik. Nalazimo ih savršeno lijepe, dotjerane, simetrične u anorganskom, a još savršenije i raznolikije u organskom svijetu. Već pri opažanju samo jednoga tako savršeno dotjeranog bića jasno nam je da to slijepi slučaj nikako ne može učiniti. A šta bi tek morali reći o slučaju kad bi njime htjeli protumačiti pravilo ili zakon koji ih sili da se uvijek tako i tako razvijaju! Tu slučaj znači pravi apsurd! Ništa se ne protivi slučaju toliko kao kad nešto biva trajno prema nekomu zakonu, nepromjenjivo. Slučaj i jest ono što se izuzimlje od općenitog pravila, što nije učinjeno prema nekom zakonu; ono što upada sa strane, nepozvano, neuračunljivo u redoviti tok zbivanja. A bića koja bivaju po spomenutim *nužnim, stalnim*,

nepromjenljivim zakonima, nalazimo po *svemu svijetu, kroz sve vjekove* u bezbrojnim milijardama, nalazimo ih gdje nastaju i razvijaju se prema jednom određenom planu, koji ljubomorno čuva svaki pojedini tip i predaje ga potomcima. Gdje je tu mjesto slijepom slučaju!

Na drugom mjestu govoreći opet o redu u svijetu kaže da je on tako star kao što je star i svijet: po stalnom planu svijet je nastao te se i razvija prema ovomu stalnom planu. Pošto je ovaj red otkada je svijeta, i pošto je prema njemu uređeno sve u organskomu i anorganskomu svijetu to je posve jasno da za slučaj nema mjesta. (Isp. »Die Rolle des Subjektes in der Biologie« u »Die Naturwissenschaften«, 1931, 391).

Stari hamburški profesor može biti ponosan da je i njegovom zaslugom pojam o svrhovitosti, finalitetu ušao kao sastavni dio u nauku o filozofiji prirode. *B. V.*

* * *

Finalitet u biologiji — (La finalité dans la biologie). — Veoma zanimljiva je činjenica da se sve to češće javljaju prirodoslovci: fizičari, kemičari i biolozi koji govore o finalitetu u mrtvoj i živoj prirodi. To ide usporedo s napredovanjem prirodnih znanosti kao i sa oslobađanjem filozofije od hladnoga i plitkoga materijalizma prošloga vijeka. Prirodoslovci, koji se imalo bave filozofijom, metafizikom, vide posve dobro da s materijalizmom ne mogu protumačiti nijednu pojavu na svomu širokomu polju rada. I ne samo to, nego vide da ih materijalizam sili da se odreku ikakvog saznanja i stavlja ih pred neriješene i neriješive zagonetke. Dok sloboda kojom duh traži i nalazi tumačenje pojavama u metafizičkom, transcendentnom umovanju, kad ne može naći tumačenja u materijalnom svijetu, potpuno zadovoljava težnjama svakog pravog učenjaka.

Prof. dr. Fr. Alveredes iz Marburga danas govori o finalitetu kao što govore i ostali veliki prirodoslovci (»Forschungen und Fortschritte«, Heft 23—24, 1939). Tu on među ostalim veli i ovo: »Svrhivitost (finalitet) je imanentan u životu. Ona nam se pokazuje u usmjerenosti životnih pojava kao i u njihovoj upravljenosti na budućnost, te se ostvaruje i ondje gdje je ometaju izvanjske okolnosti... Svrsishodne težnje mogu se ustanoviti na svakom individuumu dokle god on živi.« Alveredes nije tim rekao nešto nečuveno u današnje vrijeme. Naprotiv tim je pokazao da je u kolu današnjih velikih biologa kojima je pojam o svrhovitosti, finalitetu u prirodi utvrđena znanstvena činjenica, bitni dio biološkoga saznanja.

Za savremene prirodoslovce svrhovitost obuhvata samu narav svakoga individuuma u prirodi, ona je u njemu. To je *enteleheia* o kojoj već Aristotel govori. Svrsishodna težnja i rad nije izvani prišiven i nametnut živom biću; ona je u njegovom biću, ona mu daje da je ono što je. (H. André, Die Einheit der Natur, 27). Karakteristični oblik pojedinog bića nije nametnut materiji kao kakav izvanjski gotov tip i oblik, već se on razvija iz samoga bića. Ljepotu i jedinstvo nekog živog bića ne sačinjavaju nekakvi djelovi koje bi neko izvani prilijepio jednoga uz drugoga, nego djelovi svakog individuuma, na pr. čovjeka rastu u jedan mah, zajednički iz jedinstvenoga plana i početka. Zamisao i slika budućeg bića nije izvan samoga bića kao što je to na pr. zamisao i slika u glavi umjetnika koji hoće stvoriti umjetninu; naprotiv zamisao, plan bića u njemu je samomu i ona upravlja svim onim što u njemu biva, vodi vas njegov razvoj i sve promjene.

Moderni biolozi svjedoci su ovih pojava: one se zbivaju u svoj prirodi, ali se zbivaju i u njihovim rukama i laboratorijima. Ona ih je prisilila da su se odrekli materijalizma, koji ne razumije ništa od toga. *B. V.*

* * *

Vjera zrakoplovaca — (La foi des aviateurs). — Poznato je da su avijatičari duboko religiozni. Nije to nikakav strah pred nečim čega ne bi znali, nego je to tvrdo uvjerenje da bi se od časa do časa mogli naći pred Onim za koga znadu da opstoji i da je sudac živih i mrtvih. Tako znademo da grof Zeppelin nije nikada izostao od službe Božije dok je još bio u vojničkoj službi. Njegova se je vjera napose pokazala kad je iznašao zrakoplov. Bio je svjestan da bez Božijeg blagoslova nema ništa. Kad se je digao u zrak sa svojim zrakoplovom 2. srpnja 1900. uzviknuo je: »Bog je umjetnik, a ja sam Njegovo oruđe.« Pred posadom koja se oko njega okupila izmolio je glasno molitvu da isprosi Božiji blagoslov. Kad mu je četvrti zrakoplov, nesretnim slučajem, bio sasvim uništen 1908. tješio se je riječima Psalmiste: »Milosrđe je Božije da nas nije nestalo; Njegovo je milosrđe bez kraja.« U 70. godini, kad je imao započeti izradbu petog zrakoplova, rekao je: »U ime Božije počinjemo iznova!« Na to su ga potakle riječi Sv. Pisma: »Koji se drže Gospodina dobivaju novu snagu da mogu uzletjeti krilima kao orlovi.« Uoči smrti napisao je ove riječi: »Rado umirem. Bog će mi oprostiti grijehe, štitit će moje, upravljačima domovine dat će svijetlo uma te ne će zapustiti mog naroda.«

Među najveće avijatičare svjetskog rata spada Heinrich Gotermann. Kao vojnik pisao je nekom drugu: »Divno je to kad znademo da su nam radi Isusovih zasluga oprošteni naši grijesi.« Uvijek mu je na pameti izreka Sv. Pisma (Ps. 91): »Koga štiti Svevišnji i koga čuva Svemogući, taj govori Gospodinu: Moje utočište i moja tvrđa, moj Bog, u Tebe se uzdam.« Kad mu je umrla strina ovako je tješio strica: »Moje je nepokolebivo uvjerenje da ćemo je opet svi vidjeti.« U pogrebnom govoru rekao je govornik koji ga je dobro poznavao da je u svomu radu, iako mlad, bio kao odrastao čovjek, a da je vjerovao kao dijete, iako je bio u muževnoj dobi.

Kad su dva prekooceanska avijatičara Köhl i Hünefeld preletjeli ocean 1928, te nakon 26 satnog letenja našli se u svjetioniku na Greenly Islandu, Köhl, opazivši na zidu sliku Raspetoga, napisao je ove riječi: »Mirno razmišljam: let je svršio! On, čija nas je milostiva ruka nosila preko mora i leda kroz noć i maglu sada je kod mene i sklapa moje ruke. I komu si Ti Gospodine pokazao sliku smrti taj pada na koljena i osjeća u sebi samo jedno: Ko nije nikada svoje srce poklonio pred Tvojim križem, nije nikada vidio svijetlo u njegovom bistrom sjaju. Stigavši u New-York zahvalili su Bogu u crkvi, izrazujući se ovako o svom putu: »Nikad

nismo bliže osjećali svemogućega Boga nego sada na letu kad smo letjeli nad nepreglednim oblacima iznad Newfundlanda i kasnije iznad ledenih pustinja Lobradora... U onim velikim strahovitim predjelima govori nam glas Božiji iz vječnosti kojom On vlada, iz leda, iz šuma, iz onih strahovitih brda, koja smo gledali... Pogledao sam na križ u kabini te sam sasvim tiho i sa strahopočitanjem rekao: Ako se ljudsko i Božije smije isporediti, to ću ja poput Spasitelja reći: Ako ne ćeš da me mimoide ovaj kalež ja ću onda moliti i reći: neka bude volja Tvoja.« U »Uskrsnuću« (»Auferstehung«), koje je izdao 1928 u Bremenu, veli i ovo: »Svi putevi kojim sam išao, i svi zvuci koji su se čuli u mojem srcu odzvanjaju: ja ću biti Tvoj!«

Jedan od najglasovitijih avijatičara bio je Hans Bertram. U knjizi »Der Flug in die Hölle« (tj. u australijsku pustinju) pripovijeda kako je jednom 1932, za šestnaest dana sa svojim drugom ostao s aparatom na moru bez igdje ičije pomoći, bez hrane i pitke vode. Položaj je izgledao beznadan. »Tada sam udario jedino ispravnim putem: Molio sam! Riječ po riječ izgovaram Očenaš u tihoj noći — stavljam našu sudbinu u ruke Gospodinove...« Onog časa upoznao sam jednostavnu životnu istinu, istinu, koju mi ljudi tako dugo tražimo uzalud, dok nam se ona ne ukaže kao kad nam s očiju padne zavjesa. A ta je istina — ja je dovikujem glasno svemu svijetu: — tebi su, čovječe, u životu potrebne dvije istine; ti moraš imati volju i vjeru. Jednog dana slomit će se i čelična volja, ako ti ne vjeruješ!... I opet molim glasno; drug me čuje i on moli sa mnom. Kroz trideset dana koje smo morali još sprovesti u pustoši do našega oslobođenja molitva je jedina pomoć, koju mogu pružiti momu drugu. On i bolestan, njegovo se stanje pogoršaje iz dana u dan, živci su mu propali. Ali molitva ga drži uzgor, molitva ga čuva od zadnjeg očajnog koraka, kojim bi inače sve završilo...« Konačno su se avijatičari oslobodili.

Rudolf Freiherr v. Moreau, časnik u ministarstvu zrakoplovstva koji je poginuo 1939. o Uskrsu bio je duboko religiozan. Svakog zapovjednog blagdana slušao je sv. Misu. Prije svakog pogibeljnog pothvata primao je Sv. Sakramente. Više puta činio je duhovne vježbe.

Još bi mogli navesti mnoge avijatičare s ovako dubokim religioznim životom. A i iz ovoga što smo rekli vidi se kako vjera, koja inače gori u srcu svakog čovjeka, u pogibelji i pri pomisli na blizu odgovornost razbukti se kao vatra i vlada cijelim čovječjim bićem. *V.*

* * *

Nekatolički liječnici i katolički sakramenti — (Le médecin protestant et la grandeur des sacraments catholique). — Nije rijedak slučaj da u katoličkim obiteljima zovu svećenika k bolesniku da mu podijeli sakramenat Zadnjeg Pomazanja tek onda kad više nema nikakve nade u ozdravljenje, pače tek onda kad je bolesnik izgubio svijest. Po sebi se razumije da je to proti nauci Crkve i da to nikako ne odgovara želji Isusa Krista koji je ovaj sakramenat ustanovio i za to da on bude, uz pomoć duši, i okrepa tijelu.

Da je ovaj sakramenat baš i za to, uvjerio se je i jedan od najvećih newyorških liječnika u svojoj dugogodišnjoj praksi. Prof. dr. Clement I. Handron, nekatolik, ne zna šta Crkva uči o vrhunaravnom djelovanju ovoga sakramenta. On stoga govori samo o onomu što je mogao očima vidjeti i iskustvom utvrditi. Svoje utiske objavio je u američkom liječničkom tromjesečniku »Linacre« (listopad—prosinac) gdje kaže: »Kao nekatolik zastupam mišljenje da se svećenika ima zvati k bolesniku što je moguće prije i da se ne smije puno otezati s dijeljenjem ovog sakramenta (Zadnje Pomazanje). Iako bi nekomu izgledalo da mu pamet kaže da je tjelesno oporavljenje nemoguće ipak nesumljivo može se utvrditi poboljšanje poslije nego je primio sakramenat i Zadnje Pomazanje. Napetost živaca i mišića popušta radi toga što kod bolesnika osjećaj povjerenja i nutarnjeg zadovoljstva potiskuje osjećaj straha i očaja. Bolesnik nije tako neraspoložen, osjeća se bolje. Njegovo je raspoloženje, rekao bih, veselo. Duša mu je sasvim oslobođena, a i na njegovu tijelu može se veoma jasno utvrditi da primanje Zadnjega Pomazanja oslobađa bolesnika i od njegovih bolesti...«

Ovo je samo jedan primjer u savremenoj liječničkoj nekatoličkoj praksi koji na svoj način potvrđuje ono što Crkva uči o djelovanju sakramenata Zadnjeg Pomazanja. I to je jedan razlog suviše koji bi katolike morao poticati da zabace predrasude koje ih kadikada čine da odgađaju primanje ovoga sakramenta do zadnjega časa, kad bi bolesnik mogao ozdraviti samo čudom Božjim. *V.*

* * *

Je li »elita duha« protivna Crkvi i religiji? — (Est ce que les grands esprits ont été contre l'Eglise et la religion?). — Iako to neće da čuju oni koji iz straha bježe od Boga, mi se ipak ne bojimo reći da je najveći dio pravih učenjaka, njih 98% onih koji su zasnovali i stvorili razne znanosti, bio odan vjeri u Boga. O tomu svjedoče njihove riječi, njihova djela i njihov život (Isp. A. Eymieu, La part des croyants dans les progrès de la science au XIX siecle, 1—11, Paris 1920; Otto Zöckler, Gottes Zeugen im Reich der Natur. Biographien und Bekenntnisse grosser Naturforscher aus alter und neuer Zeit, Güterslon, 1906; Robert de Flers, Le Sentiment religieux et la Science. Enquête auprès des membres de l'Académie des Sciences. Paris, 1928). Ovo je bila elita duha i oni su svi bili religiozni, mnogi od njih religiozna kao djeca.

Neshvatljivo je onda kako se može nazivati elitom duha one koji su, kako se kaže, »u neprijateljstvu s Crkvom, zabacivali i uticaj religije, smatrajući da je svaki čovjek po prirodi pravičan i dobar i sposoban za pravilno shvatanje i bez uticaja crkve.« (Vidici, 25. IX, 1939, 468). Tu pisac misli na francuske enciklopediste, pripisujući im u dobru stranu to da su bili u neprijateljstvu s Crkvom i zabacivali religiju.

Mi ne niječemo da enciklopedisti nisu pisali i govorili proti Crkvi i proti religiji, ali niko ne može zanijekati ni to, da su oni, kad su bili hladnokrvni i, hvalili i Crkvu i religiju. J. J. Rousseau na pr. piše o spoznaji Boga: »Kolika li je to ludost tvrditi da bi vas ovaj sklad u svemiru mogao nastati uslijed slijepog mehanizma materije koja bi se slučajno po-

krenila! Uzalud će gledati da svoje besmisleno brbljanje obuku u nekakve apstrakcije, uporedbe, općenite zasade ili osjetne slike oni koji kažu da nije namjerno učinjen nacrt koji se očituje u svim djelovima ovoga velikoga svemira. Rekli oni što mu drago, meni ne će nikada biti moguće zamisliti sistem tako nepokolebivo uredenih bića, a da nema duhovne sile koja je to uredila... *Stoga ja vjerujem da svijetom upravlja jedna moćna i mudra volja.*« (Emile, I, 4). O spoznaji Boga iz moralnog zakona ovako govori: »Sve dužnosti zdravog zakona... utisnute su u moje srce u ime *vječne Pravde*, koja mi ih je usadila i gleda kako ih vršim.« (l. c.) A ovako o čudesima: »Pitanje može li Bog činiti čudesa, bilo bi bezbožno ako bi ga uzeli ozbiljno, kad već u sebi ne bi bilo apsurdno; a preveć bi počastili onoga, koji bi to zanijekao, kad bi ga kaznili; bolje bi bilo jednostavno ga poslati u ludnicu.« (Lettre III de la Montagne). Ovako Rousseau govori na mnogim mjestima u svojim djelima.

Slično govori i Voltaire. »Svugdje gdje opstoji državni uređaj potrebna je religija«, veli on. (Traité de la tolérance, ch. 20) »Ispovijed je, veli na drugom mjestu, snažna uzda koja susteže od zlodjela. Ona je kao stvorena da skloni na oproštenje srce koje mrzi«. (»Dictionnaire philosophique, v. Cathechisme). A o istočnom grijehu veli da se kod sviju starih naroda nalazi misao o padu praroditelja i o pokvari ljudskog roda. (Essai sur les moeurs, ch. 5) A dobro je poznato da je Voltaire pred smrt opozvao sve što je za života govorio proti Bogu i vjeri.

Montesquieu, na koga se pisac pozivlje u Vidicima isto tako odlučno priznaje Boga i religiju. »Državni upravitelj, koji mrzi vjeru, a ipak ima neki strah, kaže on, jest privezana živina, koja ne može škoditi. Ali bez *ikakve religije on je krvoželna aždaja*, koja u svojim zločinima ne poznaje drugih granica osim svoje strasti.« »Čudnovata pojava! Kršćanska vjera, o kojoj se čini da se misli samo za sreću u budućem životu, temelj je sreće i u ovom životu.« (Esprit des lois, XXIV, 23). »Besmisleno je dokazivanje, kad se u dugom nizu izbrajaju zla, koje je religija prouzrokovala, dok se zaboravljaju sva dobra koja je ona učinila čovječanstvu. Ko bi mogao izbrojiti sve zlo što je izašlo iz monarhističkih ili republikanskih državnih sistema?« (Esprit des lois, XXIV).

Kao što smo spomenuli na početku 98% velikih učenjaka prave elite duha, s najvećim poštovanjem govore o Bogu i religiji. A evo i francuski enciklopedisti imali su o svemu tomu uzvišen pojam. Ako su što i govorili i pisali što i nije u skladu s time, a toga je bilo, to ima sasvim drugi izvor: ljudske strasti o kojima i oni sami govore. Stoga je i besmisleno zvati ih elitom duha ukoliko su bili neprijatelji Crkve i religije, jer baš ukoliko su to bili, utoliko su se udaljili od elite duha, koja je uvijek s najvećim poštovanjem govorila o svemu tomu i prema tomu se vladala.

* * *

Vjera i ekonomsko blagostanje — (La religion, fondement du bienêtre matériel). — Beogradski i zagrebački marksistički časopisi ne prestaju napadati religiju na jedan ili drugi način, pretpostavljajući da je ona na putu ekonomskomu blagostanju. Iako je sto puta utvrdeno da je to prosta izmišljotina, ipak naši marksisti ne prestaju pjevati staru pjesmu.

Međutim nedavno je Trgovačka komora države New York ustanovila posebni odbor koji bi imao odrediti glavne smjernice za nastavni plan države New-York. Odbor je proučio stanje pučkih, srednjih i stručnih škola i o tome izdao izvještaj, koji je veoma poučan baš u pitanju odnosa religije prema ekonomskim i socijalnim pitanjima, prema dobrostanju građana.

Kao svrhu svega odgoja označuje odbor u svom izvještaju (»America«, 26. VIII. 1939) uzdržanje države na njenim glavnim temeljima i jačanje uzgajanjem moralno dobrih i stručno valjanih građana. Poslije dugog i svestranog proučavanja odbor je došao do uvjerenja da se ovaj cilj može postići posebnim sredstvima. U izvještaju se kaže: »Odbor je uvjeren o tome da je najveći manjak u životu naših obitelji i našeg naroda u tome što nema dovoljno iskrene religijoznosti. Ako naš narod ne sačuva svoj religiozni temelj srušit će se sva socijalna zgrada. Države ne žive samo o vanjskoj kulturi, o tehničkomu uzgoju i o tom da se nagomilaje veliko umno znanje. One se zasnivaju na snažnim karakterima, na moralnoj veličini i na tjelesnom blagostanju. Jedan pogled kroz povijest kaže nam da je čudoredo i tjelesno blagostanje često propadalo baš u onim vremenima kada je rasla vanjska kultura; pače da je često slijedila propast i raskomadavanje država baš iza vremena ove prividne kulture. Stoga mi stavljamo duboko i iskreno razumijevanje za religiju na prvo mjesto u listi onih stvari koje su potrebne za onaj oblik škole koji je potreban našoj državi. USA ne mogu trajno imati tvrd i pouzdan temelj ako ovaj nije zasnovan na religioznim i ćudorednim načelima. Usprkos tome da se neki plaše uvrstiti religijsku obuku u školski plan mi je stavljamo na prvo mjesto«.

Odbor nije zalazio u potankosti školskog nastavnog plana jer mu to nije bila zadaća. Išao je da utvrdi temelje nastave, ono što ima prožimati nastavu, a pojedinosti se lako uređuju, kad su utvrđene smjernice. Odbor je upozorio i na to da su prvi osnivači USA u svojim temeljnim i drugim zakonima jasno uvidjeli da ni država ni državno blagostanje ne mogu trajno opstojati, ako to sve nije prožeto religijskim duhom. Ovaj duh je prožimao i prve zasnivače i njihove zakone.

Vjerojatno je da će naši marksisti odmah pomisliti da su taj odbor sačinjavali popi i fratri. Neka se međutim ne plaše: to su bili učitelji i profesori državnih škola: ljudi koji su znali šta će reći ljubiti svoju domovinu i svoj narod. Stoga su kao povjerenici Trgovačke komore i dali gornji izvještaj i savjet.

* * *

Geologija i evolucionizam — (La géologie et l'évolucionisme). — Član francuske Akademije prirodnih nauka Pierre Termier, geolog, posvetio je svoj znanstveni rad istraživanju planinskih predjela u Alpama, Pirinejima, te predjelima na Korsici i u Sjevernoj Africi. Pri istraživanju skupio je bogati paleontološki materijal, te je na temelju ovog

materijala mogao izreći stručan sud o pitanju evolucionizma u koliko je ovaj u vezi s geologijom i paleontologijom. Evolucionisti su se zbilja najviše pozivali na paleontologiju, a i danas se na nju pozivaju, kao da bi baš ona davala najjači oslon evolucionističkim zaključcima.

Termier u jednom od svojih djela (»Les grandes énigmes de la terre«, Flammarion, 1935, 30—35, osobito 34—35) izrazuje se veoma nepovoljno o evolucionizmu s geološke i paleontološke strane. »Bilo bi djetinjasto misliti, veli on, da će sami pojam evolucije sve protumačiti. U stvari riječ evolucija, koja ima svoje određeno značenje, potpuno znanstveno značenje, kad je se primjenjuje na promjenu u samoj vrsti, nema apsolutno nikakva smisla kad se neko hoće njome poslužiti da protumači opći tok razvoja života. Ima znanost o evoluciji, koja se oslanja na sigurna opažanja i kazat će nam jednog dana — koji nam je još nepoznat — u kojim okolnostima, pod kakvim uzrocima, i u kojim određenim granicama može biti promjena u vrsti. Ono što su nazvali teorijom descendencije nije nego neopravdano generaliziranje prvih rezultata do kojih se je tek došlo u ovoj znanosti. Reći da svi organski oblici dolaze jedan od drugoga, pri čemu bi se zamršeniji razvijali iz jednostavnijih, idući tako sve do početka života, znači napustiti znanstvenu metodu. Mogu pojmiti da to neko uzme kao hipotezu. A pitanje je ukusa, temperamenta i općenitog pogleda na svijet kad neko pretstavlja ovu hipotezu kao vjerojatnu i zamamljivu. Ali je nepodnosljivo kad neko od nje čini dogmu. Ja ću ići i dalje te ću reći, da je ona po mom mišljenju malo vjerojatna jer postepeno i gotovo beskrajno usavršavanje bića, koja bi izlazila iz istog korijena, izgleda mi protivno generalnom principu koji vlada svim materijalnim svijetom, a to je princip degradacije energije. Ne, zaista, ja ne nalazim ništa na svemu svijetu što bi me potaklo da držim da se čovjek, tako velik u svojoj bijedi, može se razviti iz životinje. (34—35)

Pierre Termier nije bio nikakav početnik u geologiji i paleontologiji. Njegove riječi izrazuju sud jednoga od najvećih savremenih geologa, te ih treba kao takove i uzeti. A prema njemu geologija i paleontologija ne samo da nisu u prilog evolucionizmu nego su proti njemu.

* * *

S. Freud i njegov psihoanalitički sistem — (La psychoanalise de Freud sans fondement scientifique). — Kad je nedavno u Londonu umro dugogodišnji bečki profesor Židov Sigmund Freud u nekim našim novinama i časopisima izašli su mu nekrolozi i pohvale onomu po čemu je on najviše poznat: njegovoj psihoanalizi. Freud je zasnovao svoj sistem na materijalističkoj osnovi i mislio je da će psihoanaliza potvrditi materijalistički nazor. Stoga su se naši i požurili da mu pjevaju hvalospjeve.

Međutim isporedivanje rezultata Freudove psihoanalize, kao i metode kojom je postupao pri svome radu, sa podacima koje nam daje najmodernija psihologija, pa i patologija, porazno je za Freuda kao i za vas njegov rad. Sudeći baš po onome, šta nas uči ova usporedba Freudove psihoanalize sa modernom psihologijom, možemo pouzdano reći,

kao što to vele svi ozbiljni ocjenjivači Freudova rada, da je s njime svršio jedan od onih koji su mislili da će Boga isključiti iz svijeta, a čovjeka učiniti središtem svega. Freud je ovo obećavao kad je mislio da će raskrivanjem čovječje podsvijesti i svega što je u njoj razotkriti sve tajne čovječjeg srca i riješiti sve zagonetke života.

Ali njegova se obećanja nisu nikako ispunila; ostala su puka želja, i on je na kraju zavarao i sebe i one koji su računali s njegovim sistemom. Freud je napisao mnogo djela, od kojih su neka prevedena na veće evropske jezike baš zato što je svijet u zadnjim decenijima, zabacivši religijske temelje, izgubio zdravi sud o onomu što je zbilja vrijedno i trajno. No već za svoga života Freud je stekao i velike protivnike i to među svojim učenicima, koji su najbolje bili zašli u misao svoga učitelja. Ovi učenici — protivnici su Adler i Jung. Karakteriziraju Freudov nazor kao mješavinu nekih znanstvenih opažanja i fantazije, te su zasnovali opet svaki svoju školu. Freudov utjecaj napose je negativan na religijozno čudorednom polju tim što je seksualizam proglasio vrhovnim izvorom svega zbivanja u čovjeku, te time što je i dobro i zlo i grijeh i odgovornost i religiju i vjeru u Boga htio protumačiti materijalističkim putem kao nekakve odraze, koji su se nakupili u podsvijesti zato što je čovjek prigušivao sklonosti i nije im dao da se do kraja razviju. A da to nikako ne odgovara stvarnosti, osim zdrave svijesti svakoga čovjeka kojoj je sve to nepoznato, svjedoči nam i to što su, kako smo rekli, sami njegovi učenici vidjeli u tomu veliku besmislicu. Tako je Adler stavio nešto sasvim drugoga kao izvor podsvjesnih i abnormalnih pojava kod ljudi.

Kritika je dosada izrekla porazni sud o Freudovoj psihoanalizi, te ona pomalo pripada povijesti.

* * *

Protojerej-stavrofor Svetislav Bradvarović i katolički crkveni sudovi. — (L'archiprêtre-staurophore orthodoxe M. Svetislas Bradvarović et les tribunaux ecclésiastiques catholiques). — Pod naslovom »Na osnovu kojega zakona poništavaju rimokatolički ženidbeni sudovi mješovite brakove sklopljene u pravoslavnoj crkvi?« objelodanio je protojerej-stavrofor g. Svetislav Bradvarović članak u »Glasniku srpske pravoslavne patrijaršije«, br. 21 i 22 o. g. U tom članku naveo je dva slučaja mješovitih brakova, sklopljenih u pravoslavnoj crkvi u Ohridu g. 1922 i u Osijeku g. 1932. Oba ova braka proglasili su katolički ženidbeni sudovi nevaljanima zbog pomanjkanja bitne forme, i to prvo — ženidbeni sud u Zagrebu g. 1929, drugi — ženidbeni sud u Đakovu g. 1935. G. Bradvarović smatra ove presude crkvenih ženidbenih sudova za državu nevaljanima, jer da su u sukobu s postojećim državnim zakonima; odnosno drži, da su dotični mješoviti brakovi i dalje za državu punovažni sa svima pravnim posljedicama.

Na taj članak ja sam se osvrnuo u br. 4. »Nove Revije« o. g. i upozorio g. Bradvarovića, da su katolički ženidbeni sudovi one mješovite brakove proglasili nevaljanima na temelju katoličkih kanonskih propisa, a ti

propisi da nijesu u sukobu nego u skladu s postojećim građanskim zakonima. Na svršetku sam ga zapitao: na temelju kojih zakona sudovi srpske pravoslavne crkve poništavaju čisto katoličke brakove, sklopljene u katoličkoj Crkvi, i dopuštaju drugi brak pred pravoslavnim svećenikom, iako su vrhovni državni sudovi u Zagrebu i Beogradu proglasili prvi brak punovažnim, a drugi nevaljanim?

G. Bradvarović nije zadovoljan s mojim odgovorom, pa u br. 26 i 27 istoga »Glasnika« na nj replicira. Glede braka sklopljenoga u Ohridu kaže, da sam krivo protumačio čl. 12. srpskog konkordata, jer da hoću »supremaciju, nasilje nad savešću«, pa me upozorava: »ali neka g. pisac zna da su ta vremena prošla«. Što se pak tiče slučaja u Osijeku, veli, da sam ispustio spomenuti državne zakone »za to što oni sadrže načela o ravnopravnosti vera, bar, što se tiče sklapanja mešovitih brakova«, što da je meni mrsko. Na kraju mi poručuje, prije nego on meni odgovori, da ja odgovorim njemu, »da li rimokatolička Crkva priznaje važnost onih zakonskih propisa na području ranije Hrvatske«, koje je on naveo, ili ih ne priznaje. Uvjeren je, da ja na to pitanje neću odgovoriti, jer da bih morao priznati da je njegovo stanovište ispravno, naime da Kodeks kanonskoga prava ne može derogirati one propise građanskih zakona, po kojima se mješoviti brak može sklopiti pred nadležnim svećenikom bilo jedne bilo druge strane.

Da vidimo, je li ispravno što govori g. Bradvarović.

1. *Mješoviti brak u Srbiji.* — Po srpskom građanskom zakoniku od god. 1844 i tumačenjima k §§ 60 i 99 od 9. IX. 1853 punovažnim se priznaju samo oni »brakovi između srpskih žitelja, u kojima bi ma koja strana bila pravoslavne istočne vere, kad su od nadležnoga sveštenika pravoslavne vere blagosloveni i zavedeni u nadležne knjige venčanih, pri pravoslavnim crkvama ustanovljene«. Ovu odredbu izmijenio je, gledom na katolike, čl. 12. srpskog konkordata od 24. VI. 1914, koji glasi: »Vlada priznaje važnost braka među katolicima i mešovitih brakova zaključenih pred katoličkim sveštenikom po propisima katoličke Crkve«. G. Bradvarović ovu odredbu konkordata protumačio je tako, da katolička Crkva priznaje »na svom području i one mešovite brakove svojih članova, koji bi se sklopili u pravoslavnoj crkvi.«

Očito je već na prvi mah, da je tumačenje g. Bradvarovića nenaravno i neispravno. Čl. 12. konkordata ne sadrži ni jedne riječi priznanja sa strane katoličke Crkve, koje bi g. Bradvarović u njemu htio naći. Pri onako strogoj odredbi srpskog građanskog zakonika i njegovom tumačenju, katolička Crkva nije mogla ići za drugim, nego da osigura građansku valjanost brakova svojih članova. Stoga je tražila, da srpska vlada prizna valjanima brakove među katolicima i mješovite brakove koji se sklope pred katoličkim svećenikom po propisima kat. Crkve, iako to nije u skladu sa srpskim građanskim zakonima. Poznato je, da je taj zahtjev bio jedna od glavnih poteškoća za konkordat, kao što je slična odredba u jugoslavenskom konkordatu bila jedna od glavnih tačaka, radi kojih je srpska pravoslavna crkva ustala protiv jugoslavenskog konkordata. Srpska vlada taj je zahtjev,

u ime svoje države, prihvatila. O drugomu nije bilo govora, pa je čudnovato, kako g. Bradvarović može u ovom članu naći neku koordinaciju ili reciprocitet, kao da bi katolička Crkva njime priznala valjanima na svom području one mješovite brakove koji se sklapaju u pravoslavnoj crkvi.

Jasno je, dakle, da katolički ženidbeni sudovi mogu, po svojim crkvenim zakonima, proglasiti nevaljanima, zbog pomanjkanja bitne forme, one brakove svojih članova, koji su sklopljeni van katoličke Crkve, i da taj njihov čin, na osnovu čl. 12. srpskog konkordata, ima punu pravnu važnost i u građanskom pogledu na području bivše kraljevine Srbije. Prema tomu presuda zagrebačkog ženidbenog suda gledom na mješoviti brak, sklopljen u Ohridu pred pravoslavnim svećenikom, valjana je i za državu, te joj se imaju priznati sve građanske pravne posljedice.

2. *Mješoviti brak u Hrvatskoj.* — Što se tiče ovog pitanja, mogli bismo preko njega prijeći, nakon što ga je onako lijepo riješio apelacioni sudac u Zagrebu g. Miroslav Šantek u svojoj iscrpnoj raspravi »Da li građanski sudovi mogu preispitivati presude katoličkih crkvenih sudova?«, što je izašla u »Hrvatskoj Straži« od 27 listopada o. g., br. 246 i 247. Rasprava je izašla povodom zaključka Stola sedmorice u Zagrebu od 7 rujna o. g., br. Rev. 547/39 u pitanju alimentacije, odnosno poništenja mješovitog braka B. M. i B. I. iz Z. Vrlo je vjerojatno, da ova rasprava g. Bradvaroviću nije poznata. Kad bi mu bila poznata, držim, da me ne bi pozivao da navedem u Hrvatskoj važeće državne ženidbene zakone, a još bi manje isticao svoje uvjerenje da neću odgovoriti na njegov upit, da li katolička Crkva priznaje važnost tih zakonskih propisa. Stoga neka izvoli pogledati tu raspravu, posebno čl. V: »Po kojim zakonima sude crkveni sudovi?« Ja ću ovdje iznijeti samo dvije, tri refleksije.

Posljednji temeljni državni zakon, koji ovdje odlučuje, nije opći građanski zakonik, a crkveni nije breve Pape Grgura XVI, na koje se pozivlje g. Bradvarović, jer su oni izmijenjeni kasnijim zakonima. Posljednji temeljni državni zakon, koji katoličkim sudovima priznaje nadležnost u ženidbenim pitanjima katolika na državnom području Hrvatske i Slavonije, kako ističe g. Šantek, sadrži se u čl. X. konkordata od 18. VIII. 1855. Taj je konkordat proglašen kao državni zakon carskim patentom od 5. XI. 1855 u br. 195 Lista zemaljske vlade za Hrvatsku i Slavoniju. Bez obzira na to, da li konkordat i dalje postoji kao crkveni zakon, neprijeporno je, da čl. X. toga konkordata još uvijek vrijedi kao državni zakon, jer kao takav nije bio ukinut ni izričito ni protivnim odredbama novijega državnog zakona. Taj čl. X. glasi: »Budući da sve crkvene parnice, posebno one koje se tiču vjere, sakramenata, svetih obreda, te dužnosti i prava koja su skopčana sa svetom službom, spadaju jedino pred crkveni sud, njih će ispitivati crkveni sudac, koji će *i o ženidbenim parnicama izricati presude po svetim crkvenim zakonima* (kanonima) u prvom redu po propisima Tridentinskog sabora, prepuštajući građanske posljedice ženidbe svjetovnom sudu.«

Pri provođenju propisa ovog člana izdan je carskim patentom od 8. X. 1856 (L. Z. V. br. 194) kao prilog »Zakon za ženidbe katolika« i »Na-

putak za duhovne sudove«. Čl. 42 toga zakona glasi: »O valjanosti ženidbe katolika odlučuje onaj duhovni sud, koji je nadležan po zakonima katoličke Crkve«. Čl. 43: »O valjanosti ženidaba, koje se sklapaju između kršćana katolika i nekatolika, može, dok jedan ženidbeni drug spada katoličkoj Crkvi odlučivati samo katolički ženidbeni sud«. Što se tiče sklapanja ženidbe § 3 ovog zakona određuje: »Ne smije nijedan katolik ženiti se u carevini Austriji drukčije, nego držeći se svih propisa, što ih crkveni zakon ustanovljuje glede valjanosti ženidbe«.

Pod »crkvenim zakonima«, o kojima je govor u gornjim državnim zakonima, a po kojima se ima sklopiti ženidba, mogu se razumjeti, kako pripominje isti g. Šantek, *samo oni crkveni zakoni koji su na snazi kad se ženidba sklapa*. Ne mogu se razumjeti oni crkveni zakoni, koji su ukinuti novijim crkvenim zakonom i koji nijesu više na snazi, jer to nijesu više crkveni zakoni »glede valjanosti ženidbe«. Po tim ukinutim crkvenim zakonima ne može nijedan katolik sklopiti valjane ženidbe. Sam državni zakon u § 3 Žen. zak. propisuje, da se ne smije nijedan katolik drukčije ženiti nego držeći se propisa, što ih crkveni zakon ustanovljuje za valjanost ženidbe. Spomenuti državni zakoni (čl. X. i § 3 Žen. zak.) ne razlikuju crkvene zakone, koji su bili na snazi u doba donošenja tih državnih zakona, od onih koji će se nakon toga donijeti.

Nadležnost, koju državni zakoni priznaju crkvenim sudovima i za građansko područje, kako dalje pripominje g. Šantek, nije nikada bila vezana za uvjet, da crvene presude budu u skladu s državnim zakonima. Njima je ostavljeno, da slučaj ispituju i presude izriču po crkvenim zakonima, po kojima su ženidbe sklopljene. Stoga crkveni sudovi, pri prosuđivanju valjanosti braka, nijesu dužni da se osvrću ni na § 8 interkonfesionalnog zakona za Hrvatsku i Slavoniju od 17. I. 1906 gledom na asistenciju kod mješovitih brakova. To može izgledati paradoksalno; ali je u stvari jedino pravno, jer su crkveni sudovi i po državnim zakonima ovlašteni, da se pri donašanju presuda ravnaju po crkvenim zakonima. Ako su »Ženidbeni zakon za katolike« i »Naputak za duhovne sudove« bili sastavni dio konkordata, kako misle Schulte i Belaj, onda su oni bili, kako opaža g. Šantek, crkveni zakoni samo za ono vrijeme. Danas je crkveni zakon o valjanosti ženidbe sadržan isključivo u Kodeksu kanonskoga prava. Danas je samo Kodeks onaj zakon »koji sadrži sve propise, što ih crkveni zakon ustanovljuje glede valjanosti ženidbe«, a o kojemu govori § 3. Žen. zak., i samo ovaj Kodeks sadrži »svete kanone« ili »svete crkvene zakone«, koje čl. X. kao državni zakon proglasuje jedino mjerodavnima za isključivo nadležnoga crkvenoga sudca, kad sudi o valjanosti ženidbe katolika. Dosljedno tomu, crkveni sudovi danas mogu i smiju, i prema čl. X. i prema § 3 Žen. zak., dakle prema samim propisima državnoga zakona, suditi o valjanosti ženidbe i za građansko područje smo po propisima toga Kodeksa. — Ako se pak uzme, da »Ženidbeni zakon za katolike« i »Naputak za duhovne sudove« nijesu bili crkveni nego samo državni zakoni, onda ti zakoni nijesu nikada ni bili obvezatni za crkvene sudove, ni onda kad sude za građansko područje; jer su crkveni sudovi vezani, prema čl. X. i prema § 3. Žen. zak., samo na »svete crkvene zakone«.

Tih zakona držao se je katolički ženidbeni sud u Đakovu, kad je, zbog pomanjkanja bitne forme, proglasio nevaljanim mješoviti brak sklopljen o. 1932 u Osijeku pred pravoslavnim svećenikom.

To je moj odgovor g. Svetislavu Bradvaroviću. Držim, da sam mu dovoljno razjasnio, kojih se zakona drže katolički ženidbeni sudovi, kad i za građansko područje proglasuju nevaljanima mješovite brakove, sklopljene van katoličke Crkve. Držim također, da me neće više pitati, da li katolička Crkva te zakone priznaje valjanima za svoje područje. Sad nek on izvoli meni odgovoriti: po kojim državnim zakonima pravoslavni ženidbeni sudovi poništavaju čisto katoličke brakove, sklopljene u katoličkoj Crkvi, i dopuštaju drugi brak pred pravoslavnim svećenikom, premda su vrhovni državni sudovi u Zagrebu i Beogradu proglasili prvi brak punovažnom, a drugi nevaljanim?

Dr. P. Nikolajević

MEĐU KNJIGAMA

Kačićevim stopama

1. — Uloga Fra Andrije Kačića Miošića u hrvatskoj kulturnoj povijesti uopće, i u književnoj povijesti napose, poznata je već odavna, i nije potreba da se njome ovdje potanje bavim. Što sam htio istaknuti jest, da će ta uloga bivati sve jasnija, što budemo više u stanju da upoznamo sve one sile koje su, na različne načine i sa različitih strana, utjecale na formiranje Starca Milovana i njegova epohalnoga djela.

Jer treba dobro imati na umu, da Kačić *nije došao iznenada*. On je imao preteča, i kod nas, a osobito ih je mnogo imao u Evropi, naročito u Italiji, našoj najbližoj susjedi i našoj davnoj učiteljici u kulturnom pravcu. Napose, Kačić je pošao stopama prvih franjevaca, tih siromašnih ljudi iz Asiza, koji su pod vodstvom svoga velikoga Patrijarke Franje krenuli svijetom, da podižu zapuštene, da govore malenima njihovim jezikom, da propovijedaju opće bratstvo i sveopću ljubav. Ti prvi franjevci, a za njima bezbrojne čete drugih franjevaca kroz vjekove, i kod nas i drugdje, bili su djeca prostoga puka, po rođenju ili po izboru, smatrali su svojom čašću, da budu siromašniji od najsiromašnijih, da budu vodiči malenih i neukih i zaboravljenih i da im pokažu put u nebo.

Sasvim je prirodno, da su ti i takovi franjevci morali segnuti i za pučkom poezijom, kao jednim od najuspješnijih sredstava, da u lakoj i privlačnoj formi kažu narodu velike istine koje su mu propovijedali i koje su imale da mu uđu u život i da preporode svijet. Zato čitamo, kako su prvi franjevci, i njihova braća dominikovci, na svojim apostolskim putovanjima obilno upotrebljavali duhovnu popijevku kao uvod i kao pratnju svojih propovijedi. Iz tih zametaka razvila se u Italiji vrlo bogata duhovna lauda, razvila se duhovna pučka poezija, razvila se duhovna drama.

Sve te vrste *»franjevačke poezije«* nalazimo vrlo rano i kod nas Hrvata. Tolike stare glagoličke pjesme idu ovamo. Ovamo ide poezija fra Mateja Divkovića i njegovih nasljedovača. Šitovićeva *Pisna od pakla* zapravo je duhovna lauda. Babićeva poezija i uzor je i vrelo pučke duhovne popijevke u Dalmaciji, kako je to lijepo dokazao O. Jeronim Šetka u svojoj uspjeloj raspravi: *Pjesme fra Tome Babića*, kojoj je prethodni izvještaj štampan u Novoj Reviji (1938, br. 6, str. 420—437), a sama radnja imala bi da brzo iziđe u Nastavnom vjesniku. Kneževićeva klasična preradba staroga *Plača*

ima sve elemente duhovnoga skazanja, drame, a kao kakav oratorij se i pjevala i danas pjeva.

Sva ta poezija je duhovna, vjerska u užemu smislu. Ali na tome nije ostalo niti je moglo ostati. Sasvim je prirodno, da su učitelji malenih postali i universalni njihovi učitelji: franjevci su ne samo učili puk vjerskim istinama, nego su svojim učenicima otvarali vidike i na druga područja, oni su bili naprosto pučki učitelji dajući svojim učenicima sve što su im umjeli i mogli dati. Prema tome, mi možemo govoriti i o franjevačkoj pučkoj umjetnosti, o franjevačkoj pučkoj književnosti. Eno, sam sv. Franjo postao je sa svojom *Pjesmom brata Sunca* ocem talijanske književnosti.

I tako je sasvim prirodno bilo, da je uz duhovnu franjevačku poeziju kod nas nastala i svjetska narodna ili bolje: *pučka franjevačka poezija*. Taj značajni korak učinio je u Dalmaciji prvi Fra Filip Grabovac sa Cvitom, gdje uz duhovnu pjesmu i prozu ima i neduhovne poezije za prosti narod. Kačić je pošao tim putem dalje i dao u svome Razgovoru ugodnom uzor pučke poezije svjetskoga sadržaja. O tom njegovu djelu napisano je kod nas već mnogo, ali jedna konačna, sveobuhvatna radnja još nije napisana: toliko je neiscrpan taj divovski pothvat Starca Milovana!

2. — Kačić je, prema rečenome, nastavio rad svojih prethodnika, na svoj genijalni način, dakako, ali nastavio. No nije sve iscrpeno tom jednom riječju, jer on nije bio samo nastavljač. On je utirao putove, on je i pokazivao nove vidike, on je i učitelj i uzor. I mi vidimo, kako odonda nema istaknutijega našega pjesnika ili kulturnoga radnika, koji među svoje učitelje i uzore ne ubraja i Kačića.

Da spomenem samo najnoviji primjer. U vrlo lijepom životopisu nedavno preminuloga pjesnika Milana Pavelića, što ga je njegovoj zbirci Pod okom Gospodnjim dodao O. J. Badalić,[1] čitamo, kako je mali Pavelić vrlo rado slušao pjesme iz Kačića. On je zaželio da dobije njegovu pjesmaricu. Ne znajući, kako bi do nje, uzme komadić papira i napiše na nj svoje prvo pismo: *»Dragi ćaća, kad dođeš kući, donesi mi Kačića, ja ću ga čitati.«* Savije, zalijepi, na čistoj vanjskoj strani adresu, prilijepi staru marku i opremi. Pismo je stiglo, otac je donio Kačića na neiskazanu radost maloga Milana, koji će ga naučiti gotovo napamet, pa ga još pred smrt znati da nadugo citira (str. 118).

Mi spominjući Kačića prije svega mislimo na njegove pjesme. Ali, da uzmogne pjevati onako kako je pjevao, Starac Milovan trebalo je da to tančina upozna narodnu pučku pje-

[1] Vidi u prošlome broju Revije: *Među knjigama.*

smu. To se nije dalo drukčije postići u ono doba nego tako, da zađeš po narodu i da slušaš sa guslarevih usta pjesmu i da je bilježiš. Na žalost, rukopisna ostavština Fra Andrije Kačića nije nam se sačuvala. Kojim je nezgodnim slučajem ona propala ili se zaturila, o tome nagađa O. Eterović u svojoj poznatoj dragocjenoj monografiji (str. 39—40), ali do konačnoga rješenja te zagonetke niti je došao on niti će, po svoj prilici, iko više doći. Svakako, najteži je gubitak pri tome, što nam je nestalo Kačićevih zapisaka od njega zabilježenih pučkih pjesama, jer da je takovih moralo biti, i to priličan broj, o tome ne može biti nikakove sumnje.

Kačić je, dakle, ne samo pjevač po narodnu, nego je on i prvi naš sistematski sakupljač junačkih pučkih (ili kako smo se poslije Vuka navikli govoriti: narodnih) pjesama. Na pedeset godina poslije njegove smrti doći će ruku Vuku Karadžiću primjerak Kačićeve Pismarice, i tada će mu prvi put sinuti pred očima vrijednost pučkih pjesama, koje će on kasnije s toliko sreće sakupljati i izdavati. Da je bilo zgode, Kačić je mogao pola vijeka prije Vuka učiniti ono što je učinio Vuk.

I kako su Kačića imitirali mnogi u pjevanju, mnogi su pošli za njim i u sabiranju pjesama iz puka. Najslavniji je primjer Fra Grgo Martić, koji je i pjevao i sakupljao, pa je uz Milovana nerazdruživo zabilježeno u povijesti knjige i ime starca Radovana. Neki su samo pjevali, neki samo sakupljali, ali svejedno: Kačić ostaje veliki učitelj i veliki uzor. On nalazi nasljedovatelja i danas!

Dobro je poznat sabirački i komentatorski rad O. S. Grčića, koji je u svome Bojanu našao klasičnoga narodnog pučkog pjevača i umio da sa njegovih usana pobilježi na desetke tisuća verasa, koje je on onda, sa dirljivim zanosom, nastojao da dovede u vezu s različnim događajima iz naše domaće povijesti sedamnaestoga i osamnaestoga vijeka. On je na taj način, drugim ponešto putem, htio da poput Kačića uskladi pučku junačku pjesmu sa poviješću. U isto doba drugi jedan zagorski župnik sakuplja iz puka duhovne pjesme, i sa zbirkom te poezije O. L. Plepel daje našoj nauci dragocjen materijal za dalja izučavanja.

3. — K ovoj dvojici najnovijih Kačićevih nasljednika evo se upravo ovih dana pridružio i treći: O. Silvestar Kutleša, bivši profesor i ravnatelj Franjevačke gimnazije u Sinju, bivši gvardijan u Makarskoj i župnik na Lovreću i u Runoviću, sada u samostanu u Imotskome. On je u našoj Tiskari u Šibeniku, koja nosi i sama slavno ime Kačićevo, u vrlo ukusnu svesku štampao, na 200 strana, 43 junačke pjesme, koje je popratio dobrim

Rječnikom nepoznatih riječi i svojim zanimljivim Predgovorom.[2]

Ovo izdanje O. Kutleše nije slučajno nastalo. Ono je plod njegova marljivoga folklornoga rada, kojemu se on predao sa ljubavlju i zanosom ima već desetak godina. Njegova je sreća bila, što je odabrao u tom pravcu potpuno neuzorano polje bogate imotske krajine. Možemo reći, da nijedna naša krajina u Dalmaciji nije tako blizu onim našim herojskim vremenima, kad su živjeli Mijati, Tomići, Komljeni barjaktari, mali Marijani, od Senja Ivani i Tadije, Smiljanići (ili kako Imoćani vole reći: Cmiljanići) i Jankovići, kad su junakovali Hrnjičići Mujo i Gojeni Alil, sa svojim Turcim Udbinjanim, kad je gojio svoga đođu krilatoga, sve crljene grive i perčina, stari ban od Košćuna grada... I nigdje se, možda, nije do danas sačuvalo tako nenatrunjeno *»narodno blago«* kao upravo u Imotskoj krajini

O. Kutleša već je sistematski obradio sav folklorni materijal iz jednoga sela, iz Runovića, na 1000 (tisuću) strana velikoga formata i predao ga Hrvatskoj Akademiji za njezin Zbornik za narodni život i običaje. Golema je to radnja i golem materijal, ali to još nije ni deseti dio svega, što bi se u Imotskoj krajini dalo i moralo sakupiti! Jedan dio, malen, ali dragocjen, toga ostaloga daje nam sada marljivi Sakupljač u ovoj zbirci, kojoj je on dao i karakterističan naslov: Nova pjesmarica.

Ja sam na drugom mjestu nešto opširnije prikazao sadržaj ove Pjesmarice, pa mislim, da mi to ovdje ne treba ponavljati, a sam način ovih mojih »feljtona« *Među knjigama* ne dopušta mi da uđem u strogo naučno pretresanje Kutlešina izdanja. To će, valjda, učiniti netko drugi. Ja ovdje želim istaknuti poglavito jednu činjenicu.

Najveći broj pjesama pjevali su Sabiraču pjevači iz Gornjih Vinjana, u prvom redu pok. Ante Lončar Perićušić, koji me je tako živo sjetio Grčićeva Bojana. Poznato je, da je Fra Grga Martić prvi komšija dalmatinskih Gornjovinjančana, pa i sam O. Kutleša u rodbinskim je vezama sa Fra Grgom. Zna se i to, kako je Fra Grgo kao pastirče učio pučke pjesme od svoga nekoga rođaka, dobra pjevača, kojega ja zamišljam poput staroga Perićušića (vidi Predgovor O. Kutleše na str. 4). I čitajući ovu Kutlešinu zbirku, ja sam se svaki čas, sasvim spontano, sjećao pjesnika Osvetnika.

Ima i očitih reminiscencija. Spomenuću jednu vrlo zanimljivu. U Martićevu Obrenovu, u šestome pjevanju: *Osveta*, pjeva momak putnik:

---

[2] O. Fra Silvestar Kutleša, *Junačke narodne pjesme iz Imotske krajine* (Šibenik, 1939).

Žarko sunce, je l' koliko rano?
Mogu l' preći i kršno i ravno
I za vidna na rudine saći...

U Lončarevoj pjesmi o Smiljanić Iliji (str. 112) govori Hajkuna:

Žarko sunce, je li tebi rano,
Hoćeš brzo u Primorje ravno...

Isti motiv, isti srokovi, ista apostrofa!

Ali ne samo na Martića sjećaju ove pjesme; vode nas one i direktno K a č i ć u. Tu su ne samo Kačićevi junaci i situacije, nego, na pr., pjesma četvrta: *Ivan Senjanin i Dizdar od Livna* (str. 37—38), lijepa romanca koju je kazivao Petar Š k o r o Mijin iz Runovića, živo nas sjeća krasne Kačićeve: *Pisme od kralja Vladimira*. Slično i počinju:

Gorko cvili sužanj Vladimire
U tamnici kralja bulgarskoga (Kačić)...
Procvilio sužanj u tavnici,
Eto gori u kamenu Livnu,
U tavnici livanjskog dizdara (Škoro)...

I lijepo ime plemenite *Kosare* poznato je imotskim pjevačima. Tako se zove i sestra Cmiljanić Ilije: Kosa Cmiljanića (115), Kosara divojka (116). Počeci mnogih pjesama, pojedini versi, čitav način izražavanja, sve to sjeća toliko na Kačića, da bih ja rekao, da je neke od tih pjesama bez ikakove sumnje već Kačić slušao s pučkih gusala! Dakako, ovdje se može čovjek pitati, nije li moguć i obratan slučaj: da je, naime, Kačić djelovao na tu poeziju?... Bit će nešto i toga, ali u glavnome, ovdje je Kačić u č e n i k, a pučka poezija njegovo vrelo, pa mirne duše možemo ustvrditi, da je u imotskoj krajini i starac Milovan dobivao pobuda za svoju poeziju, kako će ih kasnije dobivati njegov veliki učenik Radovan (Martić).

4. — Još jedna refleksija u povodu ove zbirke. Izdavač je knjigu nazvao *Novom pjesmaricom*. On je pri tome, nema sumnje, imao na umu cilj, da bi ona ušla u narod, priprosti naš puk, i bila mu priručnikom kod pjevanja uz gusle ili inače zadovoljavala njegovim potrebama za poezijom, koje su i danas tako žive. Pitamo se sada, je li ta knjiga z g o d n a da vrši i tu ulogu? I ovo nije moje pitanje! Imao sam prigode čuti prigovore knjizi baš u tome pravcu...

Ljudima, naime, smeta ponešto ona prevelika vjernost, s kojom je Sakupljač zabilježio sasvim tačno sve što je čuo, pa se tako u pjesmama nalaze i poneke manje pristojne riječi i više puta psovke ili uvredljivi izrazi. I kažu: ako je u našemu narodu toliko raširena psost, psovka i besramna riječ, a svi ugađeni i civilizirani narodi smatraju takovo »narodno blago« zapravo njegovom »sramotom«, kako onda može biti dobro, ako mi još i štampanom knjigom podržavamo u puku uvjerenje, da u takovim riječima nema nikakova zla?

I onda, sadržaj pjesama je u pretežnoj većini: otimanje djevojaka, više puta popraćeno vrlo okrutnim borbama i okršajima; ženidbe junaka; ubijanje i tamanjenje protivnika. I kažu: zar se time uzgaja prosti čitatelj, ako mu se i takove pjesme daju i preporučuju? Ne bi li bilo bolje, kad se takove pjesme uopće ne bi izdavale, makar se za naučne svrhe one i sakupljale i onda u rukopisu pohranile, recimo, kod Matice Hrvatske ili kod Hrvatske Akademije, da budu stručnjacima pristupačne za njihove naučne radove?

Priznajem, u oba ta prigovora, osobito u prvome, ima dosta istine! Ali nije u njima s v a istina! Najprije, nepristojne i besramne riječi i psovke zaista su nagrda našega narodnoga jezika, i mi svi učinit ćemo dobro djelo, ako svaki u svome djelokrugu uznastojimo, da ih se naš puk okani. Ali s time nije rečeno, da je svaka manje uglađena riječ u svakoj prilici nedopuštena! Ima slučajeva, kad jedna oštrija riječ kaže više nego deset rečenica! I pravilo bi bilo ovo: sasvim nepristojne riječi, pa onda prave psosti ne smiju se tiskati ni u folklornim izdanjima za naučne svrhe. U izdanjima za prosti narod treba biti još oprezniji: i manje nepristojne riječi tu su neumjesne, i zaista je naš Sakupljač mogao da ih izostavi na ono nekoliko mjesta, gdje su mu se u najboljoj namjeri potkrale.

Što se tiče drugoga prigovora, on je manje važan. Da se razumijemo! Ako se u pjesmama opisuju otmice djevojaka, time se ne kaže narodu: eto, tako čini i ti! Te otmice i te ženidbe samo su prigode za junaštvo, i dok slavimo junaštvo junaka, ne mislimo reći, da je dobro i sve ono drugo što su oni činili. Narod to i sam razumije, pa i ne pravi iz tih pjesama kakovih zaključaka za svoj praktični život. Osim toga, zar se ne mogu sve te ženidbe i otmice tumačiti a l e g o r i č k i kao junački okršaji graničara, turaka i kršćana, u onoj vjekovnoj borbi našega naroda za njegovu rođenu grudu, kako je to vrlo duhovito činio O. Grčić? A takovo gledanje na sve te »otmice« imao je, na pr., i sam pjevač Bojan. U tom slučaju pjesme su još manje »opasne«.

Uzevši sve zajedno, zbirka O. Kutleše može se nazvati uzornom zbirkom pučke junačke poezije, koja ima i svoju veliku naučnu vrijednost. Ja sa svoje strane živo želim, da bi naš vrijedni Sakupljač nastavio svoj predani rad oko folklornoga bilježenja u svojoj izvanredno bogatoj krajini i da bi što više materijala sakupio. Osobito, da bi njegov »R u n o v i ć« što prije ugledao svijetlo! Njegov rad još jednom dokazuje, kako je bila neopravdana i prebrzo skrojena tvrdnja velikoga, inače, Jagića, kao da su katolička Crkva i njezini svećenici »progonili« i »za-

tirali« naše narodno blago. Neosnovanost te i sličnih tvrdnja, koje se kod nas još i danas ponavljaju, dokazao je i vrlo dobro o. svijetlio O. Gašpar Bujas u svojoj izvrsnoj raspravi: *Katolička Crkva i naša narodna poezija* (Nova Revija, 1939, 1—3; i separatni otisak, str. 41). Nju dokazuje i neumorni rad našega O. Kutleše, koji marljivo stupa Kačićevim stopama...

5. — Tim istim stopama, iako u drukčijem radu, stupa i sada spomenuti O. Bujas, profesor na Franj. gimnaziji u Sinju, koji je također ovih dana obdario svoj narod vrlo uspjelom zbirkom duhovne poezije.[3] To je *prva* zbirka našega mladoga pjesnika, ali njegovo ime već je desetak godina da se s priznanjem spominje u broju hrvatskih katoličkih pjesnika. Taj njegov dobar glas još će više utvrditi ova zbirka, kako se to dade zaključiti iz vrlo dobra prijema na koji je posvuda naišla.

Već svojom spoljašnjom opremom ona se najbolje preporučuje. U svemu ukusna, uredna, s onim tako živim crtežem č. s. Lambertine Grkčeve, na dobru papiru, svojim ugodnim slovima, čitavom svojom pojavom ide ova zbirka među najljepše opremljene zbirke kod nas. A ni sadržajem svojim nije ona na posljednjem mjestu! Znam, mnogi se neće oduševiti tom poezijom, mnogima će se činiti siromašna motivima, preveć jednostrana, u svojim nazorima staromodna i nesavremena, i mnogi će naš kritičar šutke prijeći preko nje, ako je možda i ne opremi s par crta među »papirnatu nedonoščad«. Ali takova »kritika« bit će potpuno neopravdana i nepravedna. Jer ovo je poezija, i to dobra poezija!

Prije svega, treba imati na umu, da je Bujasova zbirka izbor iz njegove duhovne poezije. A njegova duhovna poezija je ortodoksno katolička. S te dvije riječi: *duhovna katolička* poezija, kazano je sve, ali tako *sve*, da izostavi li se i samo jedan od tih atributa, onda ova poezija zaista mora biti neshvatljiva onima koji nisu vješti katoličkoj duhovnoj poeziji. Oni će gledati riječi i stihove, pretraživati ritam i mjeru, odobravati ili ne pjesničke ukrase, ali ta poezija će za njih ostati mrtva, jer joj neće shvatiti duha, neće osjetiti onaj njezin topli životni dah, koji se izvija iz čitave zbirke i iz svake pojedine pjesme.

Bujas nije Pavelić, nije ni Poljak, ali Bujas ide onim istim putem Gospodnjim kojim su išli oni, služi istomu oltaru kojemu su služili oni, njegovo srce odjekuje na iste one zvukove nebeske harfe na koje su odjekivala i njihova srca. I zato je njegova poezija potpuno iskrena, proćućena, proživljena. I zato njegovu zbirku treba uzimati u ruke s ozbiljnom voljom, da je shvatimo, da njezin govor odjekne u našoj duši, da se predamo čaru blage i tople njezine duše, pa će se dogoditi ono, što sam nedavno re-

[3] Fra Gašpar Bujas, *Sa svjetiljkom u rukama* (Šibenik, 1940).

kao u svome prikazu te zbirke na drugome mjestu: da će nas povesti za sobom magična riječ jednoga istinskoga pjesnika...

I nećemo požaliti, što smo se predali njegovu vodstvu! Pjesme kao štu su: Na putu Gospodnjem (5), U čekanju (11), Molitva za povratak zalutalog prijatelja (14—15), Božji grob (22), U kušnjama (25), Pjesma mojih dvorova (27), Na majčinu krilu (31), Prva sv. Pričest (35), Slijepa (40), Još jednu suzu... (45), Majka u ratnoj tuzi (46), Sjećanje na potopljenog brata (47), Život za planinom (51), Dalmatinski krš (52), Oluja na putu bolesniku (53), Utjeha žalosnih (54), pa onda mali ciklus Triptih (59—61),... sve su to tako dobre pjesme, da će one zadovoljiti i književne »gurmane«, budu li samo dobre volje.

Na ovoj lijepoj zbirci, i sadržajno i po spoljašnjosti lijepoj, ja našemu mladomu pjesniku od srca čestitam, osjećajući pri tom nešto slično ponosu, s kojim stari učo gleda na nekadašnjega svoga učenika. Ja nikada neću zaboraviti, da je prva fra Gašparova pjesma štampana u malome mjesečniku »Gospa Sinjska« za moga urednikovanja! Te pjesme nema u ovoj prvoj pjesnikovoj zbirci, i dobro je, da je nema... Odonda je Kamilo (prvi pjesnikov pseudonim) napredovao i daleko, daleko odmakao; gotovo ga čovjek ne bi ni prepoznao! Ali svejedno: prvu njegovu štampanu pjesmu pustio sam ja u štampu. I danas fra Gašparov uspjeh odjekuje u mojoj duši dvostruko radosno. I ja živo želim, da on pođe dalje, sve dalje i sve bolje, i k ovoj prvoj zbirci da se pridruže još mnoge, mnoge!

6. — Ovdje bih još želio istaknuti, da se i u zbirci O. Bujasa osjeća onaj Kačićev duh, kojim su tako duboko prožeta braća Milovanova. Ne bi čovjek mislio, da je to moguće, a ipak je tako! Već činjenica, da je u spomenutoj raspravi Bujas onako toplo opravdao svoj redovnički i svećenički stalež od objede, kao da je ikada bio progonitelj i zatirač narodne poezije, jasno govori o kačićevskim simpatijama njegovim.

Ali ne samo u tome! I u ovoj svojoj zbirci duhovne lirike, koja je na prvi pogled tako daleko od junačke epike Starca Milovana, ipak se osjeća ista ona ljubav prema prostome narodu, prema našemu puku, kakovom je gorjelo Kačićevo srce, kakovom uopće treba da gori svako pravo franjevačko srce. I duhovna franjevačka poezija u davna vremena bila je pučka poezija, kako smo u početku vidjeli. Fra Gašparova nije pučka u onome običnom smislu te riječi, i potpuno nepismen narod teško da će, bez pomnije upute, na njegove stihove odgovarati s onakim razumijevanjem, s kakovim je odgovarao, na pr., na Babićeve. I zato sam rekao, da on ide Kačićevim stopama *u drukčijem radu*. Ali njegovim stopama ide i on!

Da me bolje shvatite, uzmite njegova mila *»Zrnca s kolajne djetinjstva«* (str. 31—35), čitajte ciklus *»Pod krovom ognjišta«*

(43—48) i onda osobito »*Život za planinom*« (51—55). Zar nije to duboko, skroz prodahnuto franjevačkim duhom ljubavi prema malenima, prema sitnima, kako je njome prodahnuta i dirljiva pjesma: *Slijepa* (40)? Pjesnik je sin puka; on i danas, kad pjeva visokim umjetničkim stihom, ipak i dalje ostaje u duhovnoj vezi i saosjećanju sa svojim malenim narodom. I čisto je kačićevski, kad on pjeva:

Ognjišta puna, Na njima nas plamen
djedovskih borba i megdana jari (51) . . .

Tako, eto, kroz vjekove franjevac je povezan sa svojim narodom, sa svojim malim pukom. I kad on pjeva i kad naučno radi, i kad uzimlje od prostoga naroda motive i stihove i kad ih kroji po tajnovitim pravilima više poezije; on ipak uvijek ostaje ono što jest: m a l i b r a t. Brat malenih i siromašnih, njihov drug i njihov tješitelj i njihov učitelj. To je najveći ponos svakoga franjevca!

Eto zato, gledajući ovdje na stolu pred sobom, jednu uz drugu, dvije najnovije f r a n j e v a č k e zbirke poezije, onu O. Kutleše i ovu O. Bujasa, ja vidim među njima tajanstvene konce, koji ih međusobno vežu, i povezuju sa vjekovnom tradicijom franjevačke poezije u hrvatskom narodu. Na čelu, iako ne vremenski, a ono svojim genijem i svojim divskim uspjehom, na čelu te vjekovne tradicije stoji K a č i ć, naš divni Starac Milovan. On je tako suvereno zacrtao pravce i putove, da ih više niko neće izbrisati. Njegovim stopama stupaju njegova braća, stupali su u prošlosti, stupaju i danas! I zato će njihov rad naići na priznanje i danas, kako je nalazio i u prošlosti. Priznanje: da smo radili, kako smo bolje umjeli i mogli, ali radili pošteno i iskreno, radili f r a n j e v a č k i. I to je priznanje jedina nagrada koju na zemlji želimo.

F. S. Petrov

KNJIŽEVNI PREGLED

KARIN DR. FRA K., Redovničke župe i župnici redovnici prema sadašnjem crkvenom pravu. Zagreb 1939, str. 156.

Ova radnja jest doktorska disertacija mladog bosanskog franjevca O. Karla Karina, s kojom je promoviran za doktora bogoslovlja na bogoslovskom fakultetu u Zargebu.

Kako već sam naslov pokazuje, pisac je uzeo da obradi savremen i vrlo zanimljiv predmet iz crkveno-pravnog života. On ga je također vrlo zanimlivo obradio, osvrćući se na naše savremene prilike u tom pogledu.

Disertacija je razdijeljena na šest poglavlja. U prvom se radi o odnosu dušobrižničke službe prema redovničkom staležu, u drugom o redovničkim župama, u trećem o redovničkim župskim crkvama, u četvrtom o vrstama dušobrižničkih službi s obzirom na redovnike, u petom o pravnom položaju redovnika u dušobrižničkoj službi, u šestom o posebnim dužnostima i pravima redovnika-dušobrižnika. Iza toga dolazi dodatak o franjevačkim župama u jugoslavenskim biskupijama, pa kazalo imena navedenih u disertaciji, te napokon kazalo kanona na koje se pisac pozivao. Na početku je naveden obilan prikaz izvora i literature, s kojom se je pri izradbi poslužio.

Disertacija Dra Karina zaslužuje naročitu pažnju. Ona ulijeva svijetlo u mnoga važna crkveno-pravna pitanja, o kojima se znalo vrlo površno raspravljati i nekanonski ih rješavati. Ovu disertaciju morao bi nabaviti i dobro proučiti ne samo onaj koji umišlja, da su redovništvo i dušobrižni život nespojivi, nego i onaj koji je pozvan da s redovnicima dušobrižnicima sudjeluje u javnom životu, a nema ili neće da ima pojma ni o redovnicima uopće ni o redovnicima dušobrižnicima i o njihovim pravima napose. Kad bi se bolje poznavali, naročito pak kad bi se više poštivali odnosni kanonski propisi, bilo bi manje povreda tuđih prava, manje sablazni za vjernike, a više slave Bogu, više koristi Crkvi i vjernicima. Uzdamo se, da će lijepa radnja Dra Karina tome mnogo doprinijeti.

Dr. O. Z. Gospić

* * *

ROGIĆ DR. IVAN, Kanonsko pravo, Prva knjiga Kodeksa: Opća pravila s kratkim uvodom, Đakovo 1939. Format 13 × 20, str. 215.

Profesor na Visokoj bogoslovnoj školi u Đakovu i doktor kanonskoga prava Ivan Rogić počeo je s ovom knjigom objelodanjivati svoja predavanja iz kanonskoga prava. Kako veli u predgovoru, on je to učinio na molbu svojih slušača, a drži da je time udovoljio ne samo nji-

hovoj želji, nego i stvarnoj potrebi; jer da je bez priručnika teško slušačima pratiti profesorova predavanja, a još teže pripraviti se za ispite.

Na početku učeni pisac donosi kratak uvod u Kanonsko pravo. U uvodu raspravlja o pravu uopće i o crkvenom napose; donosi historički pregled formalnih izvora starog kanonskog prava, kao i postanak, oblik, razdiobu i auktoritet Kodeksa kanonskoga prava. Zatim prikazuje pojedine uredbe općih pravila o crkvenim zakonima, o običaju, o brojanju veremena, o otpisima, o povlasticama i o oprostima.

U raspravljanju je Dr Rogić vrlo bistar i odmjeren. Prikazuje u glavnom pozitivne crkvene propise o stvari, ali tu i tamo donosi i po koje mišljenje među naučiteljima. Ima gdjegdje i primjer za rasvijetljenje odnosnog propisa. Ali primjere načelno, radi kratkoće ispušta, jer ih može profesor nadoknaditi. Po mom mišljenju, ova okolnost oduzimlje mnogo od vrijednosti knjige, jer se s njom ne mogu tako korisno poslužiti oni koji ne slušaju profesorova predavanja. Inače knjiga je kao repetitorij vrlo podesna i dobra.

D. O. A. Crnica

* * *

IVANIŠIĆ DR PERO, **Vatikanska definicija o naravnoj spoznaji Boga.** Str. 31. Đakovo. 1937.—

— **O Objavi u srpsko-pravoslavnoj teologiji.** Str. 42. Zagreb 1938.

— **Grčka trojstvena formula u srpsko-pravoslavnoj dogmatici.** Str. 34 Đakovo, 1938.

— **Mariologija u srpsko-pravoslavnoj teologiji.** Str. 26, Đakovo, 1939.

1. Tijekom povijesti bilo je mnogo zabluda u pitanju može li čovječji um sigurno spoznati da Bog opstoji i šta je On. Ove zablude, kako to dobro zapaža dr Ivanišić, dadu se svesti na dvije glavne: racionalizam i agnosticizam. Racionalizam je u protivurječju sa samim sobom: priznajući neizmjerno savršeno Biće ne će da prizna da naš ograničeni um ne može shvatiti sve što je u Neograničenomu. Agnosticizam ga ponizuje ne dajući mu da prekorači osjetne pojave.

Sve struje koje se svode na gornje dvije zablude osudio je Vatikanski koncil. Dr Ivanišić sažeto prikazuje misli filozofa prije Koncila, te kako je došlo do same definicije.

2. Dr Ivanišić uspoređuje katoličku nauku o Objavi s poimanjem Objave u srpsko-pravoslavnoj teologiji. S pravoslavne strane pisali su o ovoj stvari M. Parenta, Dr Justin Popović, E. M. Veselinović, Dr R. Josić, Sava Teodorović i Ljubomir Rajić. Ne razlikujući tačno šta čovjek može i šta ne može u naravnom redu nijesu dali čistu definiciju Objave niti su mogli dati pravi pojam Objave.

3. Pitanje o proizlaženju Duha Svetoga važno je u katoličkoj i pravoslavnoj dogmatici. Istočni sv. Oci služeći se svojom formulom izrazivali su ispravnu nauku kao i zapadni svojom. Srpsko-pravoslavna današnja teologija na pr. Dr Justin Popović gledaju na stvar drukčije i udaljuje se od shvaćanja starih istočnih i zapadnih Otaca.

4. Katolička Crkva ima definiranu anuku o Neoskvrnjenom Začeću Bl. Dj. Marije. Pravoslavna Crkva nema tog dogmata. Teolozi se ne slažu. Smeta ih ono što je smetalo neke katoličke teologe prije definicije: universalnost istočnog grijeha i universalnost otkupljenja. Mnogi su teolozi medutim bili za ovu odliku, a mnogi su i danas. Kad ne bi bilo animoznosti proti katolicizma, valjda sami dogmat ne bi imao protivnika. Ta će animosznost, nadamo se, pasti, te će i oni svi slaviti Bl. Dj. i pod ovim divnim imenom.

Želimo da dr Ivanišić slično obradi i druga pitanja. To će pomoći da se bolje upoznamo. To bi bio put k zbliženju.

MESCHLER MAVRO, **Značaj Kristov.** Str. 119. Senj 1938. Izdanje naklade »Fides«, Cij. za omladinu 10 a za ostale 12.50 din. — Isus Krist, Bog-Čovjek, živi je primjer svega kršćanskoga života. Imao je sve što treba da resi pravog odgojitelja: auktoritet, ljubav, razboritost i nesebičnost. On je i na najodličniji način nastojao da postigne svoj cilj. Savršeni je primjer kako treba paziti na narav i osobitosti gojenaca, birati odgojna sredstva i njima se služiti. U javnom životu kroz tri godine bio je u doticaju s ljudima, s kojima je postupao kao savršeni učitelj, pokazujući u mnogo zgoda koje odlike imaju resiti savršenoga učitelja. Usto je bio i govornik koji je savršeno poznavao sve o čemu je govorio, one kojima je govrio kao i način kojima će na okolinu djelovati. Krist je teoretski dao i savršenu nauku o askezi, a i sam ju je do kraja provodio u životu. On je i najsjajnija obrana uzvišenosti katoličke askeze, proti svima onim koji je iz neznanja napadaju. — Meschlerovo lijepo djelo imalo bi zaći u svaku kršćansku kuću.

Spisi Apostolskih Očetov. Poslovenil Franc Pavlanski Omerza. Uvod in opombe napisal dr Franc Ksaver Lukman. (1939) 250 Družba sv. Mohorja, Celje. Za članove 30, za ostale 40 din.— Apostolski Oci živjeli su u vrijeme apostola, slušali s njihovih usta kako je Isus živio, šta i kako ih je naučavao. Nauku koju su čuli zabilježili su u svojim spisima, kao što su zabilježili i način kako je ondašnja Crkva živjela. S tih razloga njihovi spisi su veoma važni. Iz njih vidimo da je današnja nauka Crkve ista koju su naučavali apostoli, i da Crkva živi istim onim duhom kojim su živjeli ovi prvi kršćani. — Uz tekst pisama apostolskih Otaca (37—254) dr Lukman je napisao uvod, koji nam razjašnjuje okolnosti pisaca, vremena kao i onih komu su pisma upravljena. Ovaj uvod čini da se djelo veoma lako i ugodno čita.

Dr V.

* * *

Jeronimske knjige za god. 1940. Dan sv. Jeronima 30. rujna svake godine, početak je kada drevna naša pučko-prosvjetna ustanova Hrvatsko Književno Društvo sv. Jeronima u Zagrebu počinje raspačavati nova godišnja izdanja. Ustalilo se da su godišnja izdanja svrstana u tri skupine i to po tri, pet i devet knjiga.

Trojku za g. 1940 čine ove tri knjige: 1. Kalendar »Danica« pun poučnog i zabavnog štiva i slika; 2. Pripovijetke od Branka Klarića »Maj-

čin grijeh« i 3. praktična pouka od suca dra Mije Lehpamera »Pravni život na selu«. Te tri knjige stoje 15 dinara, a »Danica« sama 10 dinara.

U petorku idu uz sve ove tri knjige još: 4. seljački roman od slavonskog pisca Ante Matasovića »Bartol i Bara« i 5. zanimivi pregled primjera i dokaza iz hrvatske povijesti »Hrvatska uvijek katolička« od Jurja Kocijanića. Ta knjiga je predpriprava za proslavu 1300 godišnjice veza Hrvata s Papom, koja se slavi prekonaredne godine. Cijena svih 5 knjiga jest 25 dinara.

Devetorka je uz gornjih pet knjiga još ovih četiri: 6. Pjesme ocu, majci, papi i crkvi nadbiskupa Ivana Ev. Šarića »Neveni«; 7. priručna knjiga, koja će naročito veseliti ženski svijet »Cvijeće i ukrasno bilje« od prof. Stj. Godvalda; 8. poučna knjiga »Povijest svijeta« (Stari i srednji vijek) od prof. Maxa Vunića i 9. pučka liturgika od Dragutina Kukalja »Dani Gospodnji«. Svih 9 knjiga stoje zajedno 50 dinara.

Do ove godine raspačalo je Društvo sv. Jeronima devet milijuna 294.000 svojih knjiga u hrvatski narod. Neka ova godina približi tu brojku k devet i po milijuna! Ovogodišnji izvrsni sastav izdanja to zaslužuje i omogućuje. Nijedan hrvatski dom ne bi smio biti bez jeronimskih knjiga!

* * *

Consulationes iuris canonici, Vol. II, Romae 1939, str. 375, cij. Lit. 25.

Profesori na Papinskom institutu utriusque iuris »Apollinaris« izdali su god. 1934 pod gornjim naslovom prvi svezak svojih stručnih odgovora na razna pravna pitanja, objelodanjenih u istoimenom glasilu instituta. Ove godine izdali su u drugom svesku odgovore, koji su izašli nakon god. 1934.

U prvom svesku nalaze se rješenja vrijednih kanonista, kao što su Bernardini, Canestri, Cattani-Amadori, H. I. Cicognani, Dalpiaz, D' Ambrosio, Haring, Larraona, Marroto, Perugini, Roberti, Teodori i Tondoni. Neki su od njih kroz ovo vrijeme zauzeli visoke crkvene položaje ili su preminuli, pa su na njihova mjesta došli ili su kao suradnici u časopisu stručna rješavanja davali drugi vrijedni kanonisti, kao Cavigioli, Ciprotti, Francia, Goyeneche, Graneris, Oesterle; Pugliese, Rovella; Vito i naš slovenski kanonist Močnik. Drugi svezak posvećen je preminulom profesoru i pretsjedniku zavoda, blagopok. Filipu Maroto, generalu Kongregacije M. F. I. C.

U drugom svesku jednako kao u prvom raspravljaju se pitanja iz svih 5 knjiga Kodeksa. Na neka pitanja dalo je rješenje više pisaca, da se bolje razbistri i utvrdi izložena nauka, ili pak jer drugi pisac zastupa drukčije mišljenje. S te strane knjiga je još zanimljivija. Pisci, po mogućnosti, izbjegavaju polemički ton, ali prate i osvrću se na sve pojave u savremenoj kanonskoj književnosti. Čitatelj se može i ne slagati sa svakim rješenjem; no ipak ne može a da mu ne prizna znanstvenu podlogu.

Na svršetku knjige nalazi se, osim običnog sadržaja, kazalo kanona o kojima je i gdje u knjizi govor, te kazalo stvari o kojima se u knji-

zi raspravlja. Djelo, koje je poteklo iz pera tako uvaženih kanonista, samo se sobom preporučuje, a svaki čitatelj moći će se s njim posebno okoristiti.

Dr O. A. Crnica

* * *

DAUSEND P. H., O. F. M., **Das interrituelle Recht im Codex Iuris Canonici, Die Beduetung des Gesetzbuches für die orientalische Kirche**, Verlag Ferdinand Schöningh, Paderborn 1939. Str. 689, cij. M. 9.60.

Doktor bogoslovlja, filozofije i prava, Franjevački profesor bogoslovlja u M. Gladbach-Neuwerku, O. Hugo Dausend objelodanio je, u izdanju zaslužnog njemačkog društva Görres, a nakladom Ferdinanda Schöningh, pod gornjim naslovom knjigu o međuobrednom pravu u Kodeksu kanonskoga prava. Ona radi o značenju Kodeksa za Istočnu Crkvu ili o odnošaju izmedu Kodeksa i Istočne Crkve.

Knjiga je razdijeljena na 7 poglavlja. Prvo poglavlje raspravlja o području Kodeksa uopće, drugo prikuplja sve kanone koji se odnose na vjernike Istočne Crkve, treće ispituje pojam obreda po Kodeksu, četvrto radi o raznim obredima kao liturgičnim bogoštovnim zajednicama, peto o pripadnosti nekom obredu, o temelju i posljedicama pripadnosti, šesto o slobodi obreda, sedmo o promjeni obreda i prilagođivanju obredu. Na svršetku donosi kratak osvrt na knjigu i na zajedničke kanone, ističući, što bi trebalo učiniti, da u još većoj svjetlosti odsijevne katoličko međuobredno pravo.

Djelo O. Dausenda zaista je uspjelo. Jedne zgodnije i korisnije radnje o ovom pitanju nijesmo dosad imali na nijednom jeziku. Učeni pisac poslužio se s obilnom literaturom na raznim jezicima, koji su ovo pitanje, iako djelomično, raspravljali prije njega, kao i s odnosnim izvorima prije Kodeksa. Svrha mu je bila, da ustanovi obvezu međuobrednih zakona u Kodeksu, te upozori na sadržaj i opseg ove obveze. Da u tom što bolje uspije i da mu radnja ne bude preopširna, u povjesna i druga pitanja nije ulazio, nego tek nuzgredno. Posebnu vrijednost radnji daje okolnost, što se gotovo uz svaki kanonski propis donose primjeri i slučajevi, na koje se primjenjuju odnosni propisi.

Ova knjiga bit će od osobite koristi ne samo za vjernike istočnih obreda, nego i za sve druge koji se bave ovim pitanjem i koje zanimaju pravni propisi zajednički jednoj i drugoj Crkvi.

Dr O. A. Crnica

* * *

D' ERCOLE GIUSEPPE, **Il consenso degli sposi e la perpetuità del matrimonio nel diritto romano e nei Padri della Chiesa.** Roma 1939, str. 60.

Profesor kanonskoga prava na Papinskom Institutu Utriusque iuris u Rimu Josip d' Ercole objelodanio je u ovogodišnjem prvom svesku revi-

je »Studia et documenta Historiae et Iuris« a malo zatim posebno otiskao raspravu pod gornjim naslovom. Učeni pisac u raspravi izlaže, što je o pitanju određivalo rimsko pravo, što li je učila kršćanska vjera. Najprije prikazuje brak u rimskom klasičnom pravu i ustanovljuje suprotnost između rimskog prava i modernih zakonodavstva u tom pogledu. Zatim prikazuje odnošaj između kršćanskog zakona i braka kod cara Justinijana. U drugom dijelu navodi Justinijanove odredbe o razvodu braka i protivnost kršćanskog zakona razvodu braka, odnosno koliko je kršćanski zakon uplivao na Justinijana, da spriječi razvod braka. Naglasuje nauku sv. Otaca o apsolutnoj zabrani razvoda i što je Crkva poduzimala protiv onih koji su se razvodili. Spominje i dvojbe i suprotna mišljenja gledom na preljub za razvod braka.

Rasprava je bez dvojbe znatan doprinos u proučavanju ovog važnog pitanja. Ona nas upućuje s jedne strane u osnovnu razliku držanja gledom na rastavu braka između katoličke Crkve i drugih kršćanskih crkava, a s druge strane na razliku između rimskog prava i modernih civilnih prava u tom pogledu. Rasprava je tim važnija, što učeni pisac odnosne odredbe donosi u izvornim jezicima, grčkom i latinskom. Njezinu važnost povećaje obilna literatura, s kojom se je poslužio. Iz slučajeva pak, na koje se odnose dotične odredbe, dobiva se zanimljiv uvid u ondašnje društvene prilike. Radi svega toga kao i radi svoje lijepe obradbe rasprava zaslužuje, da se pribavi i ozbiljno prouči.

Dr O. A. Crnica

* * *

A. CORONATA (Matthaeus, O. M. C.) ***Institutiones Juris Canonici ad usum cleri.*** 2 sv. St. 515 + 970. Marietti, Torino, Lit. 90. — Još godine 1928 učeni franjevac kapucin stao je izdavati svoje veliko djelo pod naslovom *Institutiones Juris Canonici ad usum utriusque Cleri et Scholarum.* Prvotna mu je namjera bila da i svećenicima i učenicima dade zgodno djelo, u komu bi mogli naći jasno istumačene crkovne odredbe. Glede učenika i škola nije ostvario svoju namjeru, i preko njegove volje djelo se je oduljilo. Sami prvi svezak ima blizu hiljadu strana. Po sebi se razumije, da takovo i toliko djelo nije moglo služiti za školu, niti je moglo postati tekstom učenika.

Ali, iza kako je izdao vas opširni tumač Kodeksa, izdao je zgodan školski udžbenik, o komu je već bilo govora i sada evo djelo pod gornjim naslovom, koje može biti od velike koristi svećenicima, profesorima i svima, koji se bave kanonskim pravom. On je s ovom svojom velikom radnjom stupio u broj velikih kanonista, a njegove *Institutiones* mogu se natjecati s najvećim djelima, koja su izašla poslije Kodeksa.

Učeni pisac tumači kanon po kanon. Veoma mu pomaže velika erudicija i poznavanje starih i novih kanonista. Navodi razna mišljenja. Iznosi razloge i jednih i drugih, i najposlije svoju misao. A gdje je stvar sumnjiva, takovu je i ostavlja .Njegovi su razlozi uvijek jaki i solidni. U aplikaciji nije stisnut i rigorista, nego sve obuhvaća širinom, koja se pristoji razumnom i učenom čovjeku.

Nastojao je, da se svih pitanja takne i da ih osvijetli, pa je stoga njegovo djelo za svećenike i profesore prava riznica, u kojoj se sva kanonska pitanja lako nađu. A piše dosta jasno i bistro, pa se čovjek ne muči da razumi što je htio reći. I još bi bio bistriji, da nije katkada zaplićao riječi da postigne neki latinizam. Stil treba da je jasan i gladak. Zaplićanje riječi odnosi tu jasnost i glatkost, pa iz takova stila ne sijeva istina na prvi pogled. Tko hoće klasični latinizam neka pođe k starim latinskim piscima. Tko hoće zapletenost riječi i stila, neka pođe mutnim Nijemcima. Nama — Crkvi treba istine. Stoga kažem da bi djelo bilo bistrije da bude izbjegavao svaki zapletaj riječi i pisao onako kako govori. Odličan je u tomu izgled sv. Toma i sv. Bonaventura.

Ovo veliko djelo već je rasprodano, pa je pisac stao da ga ponovno izdaje. Već nam je stigao prvi i drugi svezak. I odmah na početku upada nam u oči da u naslovu kaže samo »ad usum cleri«. Izostavio je dakle ono prvašnje: »et scholarum«. I pametno je to učinio. I sam je vidio da ovakovo djelo nije za škole i učenike, nego za jače naobražene u kanonskomu pravu.

Ovo novo izdanje odlikuje se svim svojstvima prvašnjega izdanja, i još k tome nadodaje neka pitanja koja u prvomu izdanju nije krenuo, n. pr. Jus Codicis et Ecclesia Orientalis, Codex et jus liturgicum, Codex et jus Concordatarium, Codex et Jura quaesita etc., Codex et Jus Consuetudinarium, Codex et jus scriptum vetus. Također umetnuo je i neke odgovore Papinske Komisije za autentično tumačenje Kodeksa. Posebno se je osvrnuo na položaj Katoličke Akcije u Crkvi.

Ovo djelo preporučujemo svakome koji se bavi crkovnim pravom.

Cikojević

* * *

WAGNER P. A. O. F. M., **Biblisches Beispiellexikon.** Erste Lieferung. (1938) 767. Paderborn. Ferd. Schöningh, RM. 10. — Imamo mnogo djela o upotrebi sv. Pisma, ali dosada ih je malo bilo koja bi nas isključivo biblijskim primjerima upućivala u kršćanske istine. Takav je **Leksikon biblijskih primjera** prošle godine počeo izlaziti u Njemačkoj. P. Wagner, franjevac radio je preko deset godina kupeći i svrstavajući bogati materijal. Pred nama je prvi svezak, a još će izići tri. Materijal je svrstan po alfabetu na pr. prema raznim Božijim atributima, raznim krepostima itd. Pisac je u prvom redu imao pred očima propovjednike. Sami ovi primjeri mogu veoma lako poslužiti kao osnova za propovijed. Imao je pred očima i katehete, Oni će imati lijepo pomagalo za razjašnjivanje pojedinih vjerskih istina u školskoj obuci. Stoga se ovaj leksikon svojom opremom i sadržajem preporučuje i jednima i drugima.

VJESNIK

ARGENTINA

U studenomu zasjedao je *Socijalni Tjedan* za Argentinu u Buenos Airesu. Tema je bila: »Kršćanski odgoj omladine« u vezi s ciklikom Pija XI. »Divini illius Magistri«. Na Tjednu je bilo 12 predavanja, podijeljenih u tri grupe: u prvoj grupi raspravljalo se je o pojmu odgoja s naravnog stanovišta i sa stanovišta moderne pedagogije. U drugom su raspravljene dužnosti obitelji i Crkve prema odgoju, a u trećemu dijelu se je radilo o sredstvima odgoja. Predavanja su obrađivali prvi stručnjaci s argentinskih visokih škola, a posjet je bio jači nego na Prvom Socijalnom Tjednu, koji je bio u Buenos Airesu 1937.

BELGIJA

Profesori teološkog fakulteta u Louvainu misle naskoro izdati svoju kritički obrađenu povijest Staroga Zavjeta (Historire Critique de l'Ancien Testament) u engleskom prijevodu.

— U Belgiji je veoma jak liturgijski pokret. Benediktinci imaju u tomu veliki udio. Jedan od najaktivnijih je njihov samostan u Steenbrugge. On izdaje: Liturgijski župski list, Liturgijski kalendar (jedan na francuskom, a jedan na flamanskom) i kolekciju Ora et Labora. Uz ova periodična izdanja objelodanjuje i znanstvena djela za znanstveni svijet.

ENGLESKA

— »Times« od 4 studenoga donosi opširan nekrolog glasovitog učenjaka P. Herberta Thurtsona, isusovca. Rođen je u Londonu 1856, gdje je i doktorirao. Omiljelo polje rada bila je povijest Crkve, liturgija, arheologija i uopće počeci kršćanstva. Sarađivao je s Bolandistima, te na velikoj *Catholic Encyclopedia* i na *Encyclopedia of Religion and Ethics*. Ispravio je i objelodanio Buttlerove živote svetaca. Zanimao se je i psihologijom. Gotovo za po vijeka uredivao je poznati mjesečnik »The Month«. »Times« zaključuje: »Danas nema isusovca kojega bi nekatolici bolje poznavali i više cijenili.«

— 5. ožujka umro je P. Josip Keating S. J. koji je od 1912. upravljao časopisom »The Month«, a pomagao je izdavati *Westminster Version of the Sacred Scripture*. — 21. travnja umro je Sir William Ramsay, dobro poznat sa svojih radova o rimskom carstvu, osobito o maloazijskim provincijama: *The Cities and Bishoprics of Phrygia, Galatia; The Imperial Peace; Excavations in Asia Minor*.

FRANCUSKA

— Prigodom smrti Goerges Goyau-a, člana Francuske Akademije,

ova Akademija držala je izvanrednu sjednicu. Predsjednik Akademije duc de Broglie rekao je o pk. Goyau-u i ovo: »Napajajući se na dubokim idealima, koji su od mladosti bili vođe njegova života i davali mu snagu da svoju slabu fizičku prirodu podvrgne najširim naporima naš uvaženi i poštovani kolega držao je da ne smije imati ni časa počinka osim onda kad ne bude imao da izvrši nikakvu dužnost, to jest nije htio da ga ikada ima. U svomu radu kao i u svomu životu, koji su i jedan i drugi bili posvećenici religioznim i socijalnim pitanjima odrazuje se plemenitost njegova srca i požrtvovna ljubav koje ga nisu ostavile do konca«.

— Svima koji se bave apologetskim savremenim pitanjima preporučujemo veoma savremeno djelo J. Guittona, profesora na sveučilištu u Montpellieru pod naslovom: *I. Lettres sur la Pensée Moderne et le Catholicisme. i II. La Pensée Moderne et le Catholicisme.* Pisac poznaje savremeni duh i sve što mu treba. — U Parizu je umro Charles Blondel, profesor u Strasbourgu i na Sorboni, a bavio se je psihologijom i patologijom. — Tu je umro i Lucien Levy-Bruhl, profesor filozofije na Sorboni i upravitelj časopisa »Revue philosophiques.« — A u Parizu je umro početkom rujna i poznati srancuski racionalist Charles Guigneberg, koji je napisao više članaka o počecima kršćanstva i »Život Isusov«, gdje izlaže poglede racionalističke kritike.

ITALIJA

— U prisutnosti generalnog delegata Reda P. Polikarka Schmoll-a, svih defenitora, profesora i učenika franjevačko međunarodno sveučilište »Antonianum« počelo je ovogodišnjim predavanjima. Prema riječima rektora znanstveni prošlogodišnji rad bio je veoma obilat. Uz rad u školi to se vidi na znanstvenim izdanjima. Izašla su dva sveska nove kolekcije *Spicilegium Pontificii Athenaei Antoniani*, kao i drugi svezak nove serije *Bullarium Franciscanum*. P. Vandel Vedt izdao je *Prolegomena in Psychologiam*, a naš P. Balić *Ratio editionis criticae operum omnium Joannis Duns Scoti;* P. Oliger, *Speculum inclusorum*.

KANADA

— U listopadu uz velike svečanosti otvorena je školska godina na katoličkom sveučilištu u Ottawa. Prvo predavanje držao je prof. Désiré Bergeron o *Međunarodnoj osobnosti Sv. Stolice* (»Personalité internationale du Saint Siège«). Ferijalna predavanja na filozofskom fakultetu posjećivalo je oko 130 slušača, koji se spravljaju da diplomiraju u filozofiji ili prirodnim znanostima.

— Sv. Kongregacija *Pro Seminariis et Studiorum Universitatibus* kanonski je priznala *»Istitute of Mediaeval Studies«* (Institut za proučavanje Srednjeg vijeka) u Toronto koji drže OO. Bazilijanci. Već je deset godina da se na njemu predaje teologija, filozofija, kanonsko pravo, liturgija, povijest i latinski jezik, sve u vezi sa Srednjim vijekom. Studij traje 5 godina. Uvjet primanja je da je učenik »Bachelor of Arts« na nekom priznatom sveučilištu.

KINA

— 4. studenoga umro je veliki kineski učenjak i uvjereni katolik Ma Liang poznat i pod imenom Ma Hsiang-poh. Imao je velik upliv kao državnik za vrijeme careva kao i kasnije za vrijeme republike. 1937. u devedeset i osmoj godini života, dovršavao je prevod četiriju Evandelja s komentarom P. Mastai-Ferretti-ja. Nije ga tiskao radi ratnih neprilika. Na kineski jezik preveo je i život sv. Terezije od Malog Isusa. Osnovao je dva visoka znanstvena zavoda: *Fou-Tan* i sveučilište *Aurora* u Shanghaiu. Njegovi su učenici bili glasoviti Lo-Pa-hong i Lou-Tseng-tsiang, bivši ministar predsjednik i ministar vanjskih posala, a danas benediktinac u opatiji Saint-Andre-les-Bruges u Belgiji pod imenom Dom Celestin Lou. Ovaj piše o pk. Ma Liangu: »Moj učitelj Ma Liang ljubio je Boga i ljude za svoga zemaljskog života, gledajući u nebesku domovinu, i umro je u ovoj istoj ljubavi.«

— Katoličko sveučilište Aurora broji ove godine 2.506 učenika. 12% su katolici. Na medicinskom fakultetu upisana su 152 učenika, a na visokoj školi za bolničarke 80 učenica, dok liječničko udruženje »Sv. Luka« ima 63 člana.

— Dobro se širi i katolička literatura. Ove godine prevedena su tri sveska »Život Isusov« od Christiani-a, kao i apologetika od P. Zi-a. P. Ou preveo je poznato Hoornaertovo djelo: *Borba za čistoću.* Objelodanjena je i »filozofija katoličkog života«, govori, držani na radiju u Shanghai-u, kao i Ozanamov život i »Fabiola« kardinala Wisemana.

LITVA

— Na inauguralnoj svečanosti na sveučilištu u Rigi u mjesecu listopadu, pod predsjedanjem predsjednika republike Karla Ulmanisa članova vlade i diplomatskog kora, rektor magnificus proglasio je doktorima *honoris causa in theologia* apostolskog nuncija Mgra A. Arata i Mgra Springovicsa, nadbiskupa metropolitu u Rigi. — Dekan teološkog fakulteta Mgr. Rancans imenovan je članom Nacionalnog instituta za povijest. Ovaj institut ima samo 10 članova u svoj državi, a imenuje ih vlada na plenarnim sjednicama ministarstva.

NJEMAČKA

— *Zeitschrift für Missionswissenschaft,* koja je pod upravom J. Schmidlina izlazila u izdavačkoj kući Aschendorff (Münster), prestala je izlaziti prošle godine s 27. sveskom. — Veliki teološki časopis *Theologische Literaturzeitung* od početka ove godine izlazi u mjesečnim svescima. Sada nosi podnaslov: *Monatsschrift f .d. gesamte Gebiet der Theologie und Religionswissenschaft.* — Protestantski mjesečnik *»Evangelische Theologie«* prestao je izlaziti početkom ove godine. — Uza svu poodmaklu dobu O. Kern objelodanio je treći svezak svoje monumentalne povijesti grčke religije: *Von Platon bis Julian.* U prvim dvama svescima obradio je povijest religije od početka do Hezioda, od Hezioda do konca petoga vijeka.

— Dokinuta je protestantska teološka škola u Bethelu, dok je, kako je već poznato, katolički teološki fakultet u Münchenu zatvoren.

PORTUGAL

— Udruženje katoličkih liječnika u Portugalu, koje okuplja najviđenije liječnike u državi, svečano je proslavilo svoga zaštitnika Sv. Luku znanstvenim predavanjima i vjerskim obredom. Svečanosti su bile posebno velike u Lisabonu, gdje je najjača organizacija katoličkih liječnika i centrala svih liječničkih udruženja u državi. Ovim svečanostima u Lisabonu prisustvovao je i lisabonski kardinal nadbiskup. — U isto vrijeme u raznim centrima bili su brojni sastanci na kojima se je raspravljalo o obiteljskim i socjalnim pitanjima s kršćanskog stanovišta.

U. S. A.

— U studenomu glavni grad Washington doživio je velike svečanosti s dvojstrukoga razloga: ove godine je 150 godišnjica osnutka hijerarhije u USA, i ove godine sv. Otac Pijo XII. digao je wasgigtonsku biskupiju na nadbiskupiju. U Washingtonu je i glasovito katoličko sveučilište, koje ove godine slavi 50 godišnjicu te je i to jedan od povoda da svečanosti budu baš ovdje. Za svečanosti prikazan je vas razvoj kroz koji je sveučilište prošlo do danas. Kancelar Curley, rektor Corrigan i svi dekani uložili su sve da proslava bude na visini, te su i uspjeli. Ovom prigodom Sv. Otac Pijc XII. poslao je enciklično pismo kardinalima, nadbiskupima, biskupima i vjernicima USA izrazujući svoje veliko veselje nad ovom veselom zgodom u životu američkih katolika, hvaleći njihovu revnost i dajući direktive za budućnost. Sv. Otac posebice naglasuje svetost obiteljskog života proti svim modernim zabludama, kao i potrebu da zavlada socijalna pravda u svim društvenim slojevima. Ona ima biti temelj društvenog života. To je stara tema na koju Sv. Oci Pape nisu prestali i neće prestati pozivati. — Dne 13 studenoga Sv. Otac je preko radija govorio o katoličkom sveučilištu u Washingtonu prigodom njegove 50 godišnjice.

— Zadnjih dana listopada bio je u Eew Yorku kongres bivših učenika katoličkih visokih škola i sveučilišta u USA. Glavna svrha kongresa je proučavanje metoda kako će se katolici pripraviti da sudjeluju u američkom životu i kako će svoj rad organizirati na korist domovine. O toj su temi napose radili Gannon i O' Hara, rektori kat. sveučilišta Fordham i Notre-Dame. Među ostalima govorili su i Mercier i Hofman sa sveučilišta Havard; P. Guire o radu bivših učenika u Katoličkoj Akciji; G. Johnson, Phelan, predsjednik instituta Istitute of Medieval Studies iz Toronta i E. Dore, sudac vrhovnog sudišta. Kongres se je bavio pitanjem vjeronauka u američkim školama kao i studijem teologije na višim znanstvenim zavodima. — Na ovom kongresu 500 delegata pretstavljali su preko 100.000 bivših učenika sa spomenutih visokih škola. Hijerarhija je odobrila njihov rad.

— Bivši guverner države New York Alfred Smith, koncem studenoga, pred 1500 državnih činovnika, razlagao je sadržaj i značenje prve

enciklike Pija XII. O enciklici je govorio i ministar Walsh. Smith je naglasio da, kada bi se tako radilo i u drugim državama, ne bi doživjeli današnje žalosno stanje.

— Predsjednik Roosevelt prigodom 50 godišnjice kat. sveučilišta u Washingtonu poslao je posebno pismo žaleći što lično ne može prisustvovati, kako je želio. U istom spominje da je pretšasnik kardinala Gibbonsa, nadbiskup James Roosevelt Bayley bio prvi rođak njegova oca.

VATIKAN

Kongregacija Sv. Oficija osudila je posmrtno djelo Gabrijela D' Annunzio: Solus ad Solam. — Prošle godine stavljena su na Indeks sva njegova djelo. — Kongregacija Sv. Oficija također je osudila dvije knjige nekoga Petra Ubaldi: L' ascesi mistica; — La grande sintesi.

— 13 studenoga katoličko sveučilište u Washingtonu slavilo je 50 godišnjicu opstanka. Tom zgodom, dne 14 studenoga Sv. Otac Pijo XII. preko vatikanske radio stanice poslao je posebni pozdrav ovom katoličkom sveučilištu izjavljujući se sretnim da je sam vidio kolikim žarom se radi na ovom sveučilištu, naglasujući da je, uz Božju Providnost, prosvjeta koja se oslanja na vječna načela jedini spas čovječanstvu, koje je, bez vjere, izgubilo pravac života. — Prigodom 150 godišnjice osnutka hijerarlije u USA Sv. Otac Pijo XII. 1. studenoga poslao je encikliku svemu sjeveroameričkom episkopatu. — »Acta Apostolicae Sedis« za mjesec novembar posvećuje posebni broj prvoj enciklici Sv. Oca Pija XII. »Summi Pontificatus«. Donose latinski tekst i pet prijevoda. Latinski tekst zaprema 40 stranica, talijanski 26, francuski 28, španjolski 27, engleski 26, njemački 29, a cijeli svezak 181 stranicu. Ovih pet prvih prijevoda otisnuti su u posebnim, veoma ukusno opremljenim knjižicama. — 3. prosinca Sv. Otac otvorio je svečanim načinom ovogodišnja zasjedanja **Papinske Akademije Znanosti.** Prisustvovali su mnogi akademici iz raznih zemalja, sa predsjednikom P. Augustinom Gemelli, franjevcem, rektorom milanskoga sveučilišta. Vas uzvišeni govor usredotočuje se u izreci: **»Pomoću znanosti k vjeri; od vjere k intuitivnomu gledanju prve i najviše istine, izvora svake istine.«**

Chronique religieuse en Yougoslavie

La conférence de l'épiscopat. — Le 24 novembre notre épiscopat s'est réuni à Zagreb en séance plénière pour discuter les questions pendantes. S. E. Ettore Felici, nonce apostolique de Belgrade était présent aux séances.

L'Audience accordée au pèlerinage croate par le Souverain Pontife. — Le 14 novembre Sa Sainteté Pie XII a reçu en audience le pèlerinage croate, venu à Rome pour Lui présenter ses voeux pour la canonisation du bienheureux Nicolas Tavilić, martyr franciscain. A la tête du pèlerinage étaient nos archevêques Mgr dr. A. Stepinac de Zagreb et Dr. I. Šarić de Sarajevo, et les évêques dr. Kv. Kl. Bonefačić de Split, dr. Niaradi de Križevci, dr. Mileta de Šibenik, dr. Srebrnić de Krk, dr. Burić de Senj. Les députés croates étaient représentés par M. Georges Maršić, délégue du dr. Maček, et par M. le sénateur I. Pernar; et le gouvernement par M. Miroševič-Sorgo, ambassadeur auprès du Saint Siège.

L'adresse de l'épiscopat au Saint Père. — A cette occasion les évêques ont présenté une adresse au Souverain Pontife, dans laquelle ils rappellent que la chapelle de St. Venance dans le baptistère de la basilique de Saint Jean de Lateran est le monument des premières relations du peuple croate avec le Saint Siège. De fait en 1941 il y a aura 1300 années que l'abbé Martin, délégué du Pape Jean IV a apporté à Rome les reliques des Saints Venance, Domnius, Anastase, Maure et autres martyrs de Salone en honneur desquels le Pape Jean IV a construit ladite chapelle. Ces relations se sont raffermis encore plus durant la mission d'un autre légat du Pape, Jean de Ravenne. Les princes croates, baptisés ensuite, ont donnée la promesse à St. Piere au temps du Pape St. Agaton de ne jamais attaquer les Etats étrangers. Malgré toutes les tentations le peuple croate a tenu sa promesse. A la fin de l'adresse les évêques expriment leurs voeux pour la canonisation du bienheureux Nicolas Tavilić, franciscain, martyrisé à Jérusalem en 1391.

L'adresse du dr. Maček. — Dans son adresse M. le dr Maček souligne l'accord complet du peuple et des députés croates avec les voeux des évêques. L'Eglise catholique est la guardienne des vérités éternelles, de la justice sociale et de la solidarité entre les nations, vertues lesquelles la nation croate professait pendant toute son histoire, surnommée pour cela »Antemurale christianitatis« par le Pape Leon X. Elle n'a jamais violé les promesses

données au Pape St. Agaton, et, d'autre côté, elle a fait tout pour conserver son indépendence et individualité nationale. Les guerres dans lequelles les Croates s'engageaient durant leur histoire pour indépendence et individualité nationale étaient souvent en même temps les guerres pour maintenir la fidelité à l'Eglise catholique, ce qui est la preuve la plus éloquente des relations filiales du peuple croate avec le Saint Siège.

Le message des évêques croates de Rome à l'occasion du dernier pelerinage. — Les évêques, après l'audience chez le Saint Père, ont adressé un message au fidèles dans la patrie. Ils rappellent les circonstances serieuses dans lesquelles nous vivons aujourd'hui, la nécessité de se mettre sur les principes solides chrétiens et éternels pour prospérér dans le présent et dans l'avenir. Ils sollicitent tout particulièrement des prières pour que la canonisation du bienheureux Nicolas Tavilić soit bientot réalisée.

Uredništvo je primilo:

ALFIREVIĆ A, *Bliže k Bogu.* Str. 136, Hrvatska knjižara, Split.

»Akvinac«, godišnji almanah društva »Akvinac«, Dubrovnik 1938.

BARTULICA M., *Lijer.* Ispovijesti dobrim srcima. Str. 78, Zagreb 1938.

Bunjevci i Šokci. Str. 38. Jeronimsko svijetlo, Zagreb 1939, din. 1.—

DEŽELIĆ VELIMIR, *Sitna sreća.* Vesela priča o malome čovjeku velikoga grada Knjižnica dobrih romana, Zagreb, Trg kr. Tomislava 21. Str. 121, din. 30.—

FINŽGAR F. S., *Sedem postnih slik.* Str. 75. Družba sv. Mohorja, Celje, din. 12.—

GRIVEC F., *Žitja Konstantina in Metodija.* Str. 148, Mohorjeva tiskara, Celje, 1936.

HERTVIG F., *Čudovište iz predgrađa.* Str. 63, Senj, 1936, din. 6.—

Hrvatski biskupi svom Hrvatskom narodu prigodom 1300. godišnjice njegovih prvih veza sa sv. Stolicom. Zagreb 1939.

IVAN-JOSIP od SV. TEREZIJE, *Domišljata ljubav Isusova u Euharistiji i ljudska nezahvalnost prema Njemu.* Preveo N. P. Str. 170, Sarajevo, 1937.

IVŠIĆ dr. M., *Koje se zakonodavne mjere mogu preporučiti za održanje nedjeljivosti seljačkoga posjeda?* Str. 24, Beograd 1937, din. 8.—

JOŽČENKO, *Glavom o globus.* Str. 64, Zagreb 1939, din. 15.—

Kalendar Srca Isusova i Marijina za 1940. Str. 263. Naklada Glasnika Srca Isusova, Zagreb, din. 10.—

Liturgijski kalendar za god. 1939. Izd. Knjižnica kat. života, Zagreb, din. 3.—

Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za god. 1936/37. Sv. 50, Zagreb 1938.

MESCHLER M., *Tri temelja duhovnoga života.* Str. 207. Senj, Naklada »Fides« 1939, din. 14.—

Papa Pijo XII. Str. 32. Jeronimsko svijetlo, Zagreb, 1939 din. 1.—

POLONIJO dr. B., *Kroz Šibenik i okolicu stopama Bl. Nikole Tavilića.* Str. 38. Samostan sv. Frane, Šibenik 1939.

Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga 260, razreda historičko-filologičkoga i filozofičko-juridičkoga 117, Zagreb 1938.

Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga 262, umjetničkoga razreda 3, Zagreb 1938.

Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga 264, razreda historičko-filologičkoga i filozofsko-juridičkoga 118, Zagreb 1938.

SREBRNIĆ dr. J., biskup, *Sv. Krštenje i sv. Potvrda kao sakramenti Katoličke Akcije.* Str. 27, Sarajevo, 1939.

Sveta Pastirica. Str. 32. Jeronimsko svijetlo, Zagreb, din. 1.—

ŠČETINEC dr. JURAJ, *Korporativizam i demokracija.* Str. 112, Zagreb 1938, din. 20.—

Za stare pravice. Str. 32. Jeronimsko svijetlo, Zagreb 1939, din. 1.—

Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Knjiga XXXI, sv. 2, Zagreb 1938.

Žrtva Sv. Mise. Str. 24. Jeronimsko svijetlo, Zagreb 1939.

Rdeče Goljufe. Ljubljana—Rakovnik 1939 din. 1.—

Savremeni problemi. Komunizam u školskim klupama. Str. 36, Zagreb 1939, din. 3.—

SMERDER dr. ANTON, *Problem motiva.* (O jednom motivu kod I. Vojnovića i Horacija) Str. 13, Beograd 1939.

JERKOVIĆ fra B., *Spomenica hrvatske kat. župe sv. Augustina West—Allis,* Wis., USA, 1938.

Spomenica Gospe od Pojšana. Str. 68. Izd. samostana oo. kapucina, Split din. 10.—

SREBRNIĆ dr. Josip, biskup, *U službi Euharistije.* Str. 31, Sušak 1938.

Acta congressus Velehradensis. Str. 236. Annus XIII, fasc. 2—3 Olomuc, 1937.—

Acta Academiae Velehradensis. Annus XV, fasc. 2. Olomuc 1939.—

BEAUPIN Mgr., *Les Origines de la guerre.* Documents. P. 31. Edit. Les Amitiés catholiques françaises, Paris, 4, rue des Fosses-Saint-Jacque.

BEYLARD HUGUES, *La Vie et la mort heroique de St. André Bobola.* P. 116. Editions Spes, Paris 1938 frs. 9.—

CHRISTIAN MUCHEL, *Notre Dame de France.* Souvenir du Tricentenaire, 1638—1938. Str. 145 Téqui, Paris 1938 frs. 10.—

De la VERGE YVONNE, *Madame Elisabeth de France.* Str. 373 Téqui, Paris 1936, frs. 12.—

KARG CASSIAN, *Eine kleine Auserwahlte.* Ein Lebensbild aus unserer Zeit. S. 48. Verlag der Schulbrüder, Kirnach-Villingen, Baden 1937.

LAJDIE J., *A l'école de St. Jean Eude: Dieu et mon Ame.* Str. 147. P. Téqui, Paris, frs. 8.—

MALLIE-GUILLEMIN G., *La Vie Aimable de St. François de Sales racontée à ses Petits Enfants.* Str. 127 P. Téqui, Paris 1938 frs. 8.—

MUCKERMANN H., *Kleine Eugenik.* S. 24 Ferd. Dümmlers Verlag, *genik.* S. 24. Ferd. Dümmlers Verlag, Berlin und Bonn 1938, 35 Pfg.

MUCKERMANN H., *Die Ene-Encyklika Papst Pius XI. und die Eu-*Berlin und Bonn, 1939 Pfg. 35.—

MUCKERMANN H., *Kleine Erblehre.* S. 24. Ferd. Dümmlers Verlag, Berlin und Bonn.

ODORIC de Pordonone: *De Venise à Pekin au Moyen Age.* Str. 126 P. Téqui, Paris 1939.

PETRELLI NAZARENUS, *Annus-mystico-Augustinus.* Vol. II: a die 1. VII—XXXI. XII. P. 435, Marietti, Torino. 1937. Duo vol. Lit. 8.—

Sancti Aurelli Augustini Confessionum libri XIII cum notis P. H. Vangnerec, ed. VIII. (586) 1938 Marietti, Torino. Lit. 7.—

tolička Crkva i ujedinjenje crkava — Životni prostor naroda — Bl. Nikola Tavilić i hrvatski narod — Čovjek i stroj — Simo Matavulj o uzrocima svoga bezvjerja u mladim godinama — Nekoliko upita beogradskim »Vidicima« — Rat i Božja providnost — 75. godišnjica barona v. Uexkülla — Finalitet u biologiji — Vjera zrakoplovaca — Nekatolički liječnici i katolički sakramenti — Je li »elita duha« protivna Crkvi i religiji? — Vjera i ekonomsko blagostanje — Geologija i evolucionizam — S. Freud i njegov psihoanalitički sistem — Protojerej-stavrofor Svetislav Bradvarović i katolički crkveni sudovi — . . 449—481

Među knjigama: *Kačićevim stopama* (F. S. Petrov) 482—490

Književni pregled: 491—497

Vjesnik: 498—502

Chronique religieuse en Yougoslavie: . 503—504

Našim pretplatnicima

Pripominjemo našim poštovanim pretplatnicima da se časopis uzdržaje samo i isključivo njihovom pretplatom i dobrovoljnim doprinosima. Stoga ih sve najljepše molimo da nam dostave zaostalu pretplatu. Napose preporučujemo i molimo one rijetke, koji nijesu poslali za više godina, da to svakako sada učine. Nama je trošak, a njima neugodno ako ih lično opominjemo. Ovomu broju prilažemo ček, te molimo sve pretplatnike da se njim posluže. Tim će izbjeći svaku neugodnost i sebi i nama.- Ako neko slučajno izgubi ček upozorujemo da je broj našega čeka: 4191.

U fond Nove Revije darovali su:

Fra Rafo Romac 20 din.; Fra Vice Rosandić, Promina, 40 din.; Don Ante Adžija 20 din.; Fra Petar Mandac, Kijevo, 40 din.; Fra Jozo Šimić, Lovreć, 80 din.; Samostan Gospe Lurdske, Zagreb, 40 din.; Franjevački Provincijalat, Split—Poljud, 440 din. — Svim plemenitim darovateljima uprava harno zahvaljuje.

Kod rektorata Franjevačke Visoke Bogoslovije Makrska može se dobiti:

»BOGOSLOVNA BIBLIOTEKA«:

Knj. 1: Crnica Dr. O. A., Kanonsko pravo kat. Crkve, sv. 1. Uvod i opća pravila, Split 1937, str. XXIV-797. Cij. broš Din 125, uvez. u polupl. D 145, u pl. D 150.

Knj. 2. Crnica Dr. O. A., Naša Gospa od Zdravlja i Njezina slava, Šibenik 1939, str. XV—701. i 139 slika. Cij. D 85.

»BIBLIOTHECA MARIANA MEDII AEVI«:

Knj. 1: Balić Dr. P. C., Ioannis de Polliaco et Ioannis de Neapoli QUAESTIONES DISPUTATAE DE IMMACULATA CONCEP TIONE B. M. V., Šibenik 1931, str. LVI—110. Cij. D 65.

Knj. 2. Balić Dr. P. C., Ioannis Duns Scoti THEOLOGIAE MARIANAE ELEMENTA, Šibenik 1933, str. CL—452 i 27 fotografija raznih kodeksa. Cij. D 160.

ACTA PRIMI CONGRESSUS Zagrabiae 25—29 Sept. 1935 (Akti prvog kongresa franjevačkih slavenskih profesora), Šibenik 1937, str. XXIV—623, Cij. D 95.

Balić Dr. O. K., Sv. Toma Akvinski i drugi naučitelji, Zagreb 1938, str. 177. Cij. D 20.

Svećenici mogu dobiti ova djela i erga sacra.

Odgovorni urednik i predstavnik izdavača: O. *Špiro Živković* — Šibenik ul. Fra Andrije Kačića 97. — Izdaje: Konsorcij »Nove Revije«, Makarska (O. A. Cikojević). Tiskara »Kačić« — Šibenik (O. B. Buljević).